

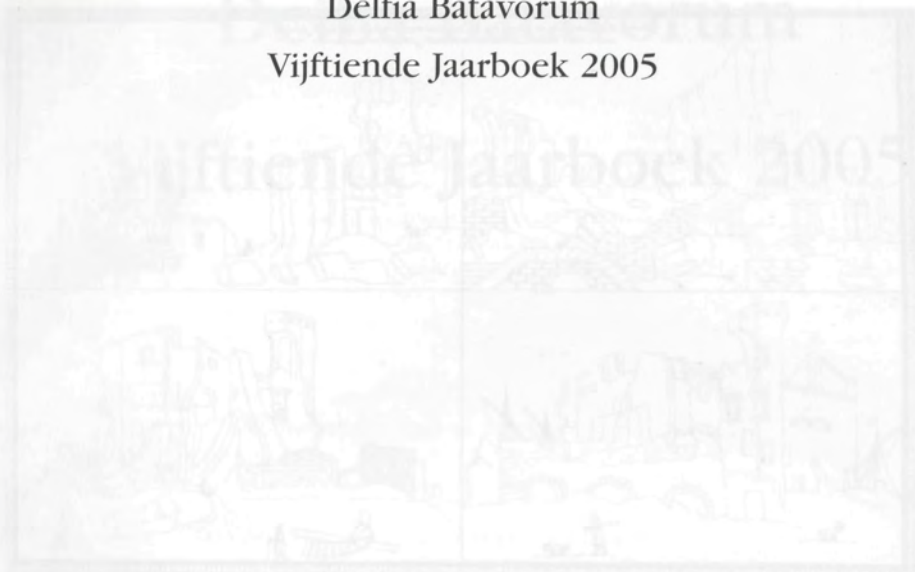
JAARBOEK DELFLIA BATAVORUM

15 - 2005

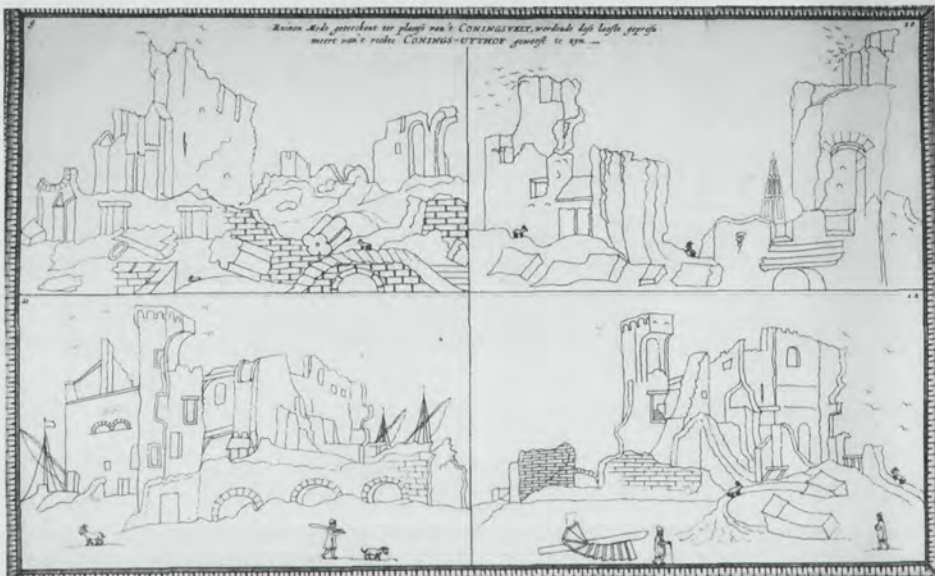

Delfia Batavorum
Vijftiende Jaarboek 2005

Delft 2006

Delfia Batavorum

Vijftiende Jaarboek 2005

Historische Vereniging Delfia Batavorum
Delft 2006

De redactiecommissie van de Historische Vereniging Delfia Batavorum
draagt dit jaarboek op aan

mevrouw An Bergman

voor haar veelzijdige inzet voor de vereniging en haar grote betrokkenheid
bij het verschijnen van het historisch jaarboek voor Delft.

De vorige jaarboeken zijn opgedragen aan:

- H.W. van Leeuwen (1991)
Ir. H.H. Vos† en mw. W.M. Vos-de Koning (1992)
Drs. A.J.H. Rozemond† (1993)
A.C. Kleyweg (1994)
J. Grakist (1995)
Mr. H.V. van Walsum (1996)
Ir. W.F. Weve (1997)
B.K.P. Griffioen en mw. M.C.M. Griffioen (1998)
Mw. G.T.M. Gerritsma (1999)
Mw. P.C. van der Heijden-Wolfhagen (2000)
Drs. J.L.W. van Leur (2001)
Mw. drs. L. Thijsse (2002)
P.A. van Koppen (2003)
Ing. W.A.G. van Leeuwen (2004)

ISSN 0927-409X

Dit jaarboek is een uitgave van de Historische Vereniging Delfia Batavorum, secr.
mw. A. Jonquièrre-Kamps, <http://www.delfia-batavorum.nl>

Redactie:

Hans Houtzager, voorzitter,
Ria van der Meer, secretaris (Buitenwatersloot 336, 2614 GR Delft,
e-mail riameer@wanadoo.nl),
Peter van der Krogt, eindredacteur,
Wilma van Giersbergen,
Jos Hilkhuijsen,
Frida de Jong,
Arnold Verschuyf

Druk- en bindwerk: Vis Offset, Alphen aan den Rijn

© 2006 De auteurs en Historische Vereniging Delfia Batavorum

*Foto op omslag: Deel van de plattegrond van Jacob van Deventer met het
Klooster Koningsveld.*

*Frontispies (blz. 2): De ruïnes van Koningsveld in 1573. Gravures naar
onbekende tekenaar, opgenomen in Dirck van Bleyswijck, Beschryvinge der Stadt
Delft (1667).*

Inhoud

Redactioneel	7
Historische Vereniging Delfia Batavorum	9
Jaarverslag over 2005	11
<i>A.M. Bergman</i> Kroniek over 2005	21
Lustrumviering 27 april 2005	
- Feestrede W.H.M. Aalbers	43
- J.W. Blokpenning	47
- 'Zeventig jaar vooruitgang in het echtheidsonderzoek van kunst en antiek', feestrede door Th. Laurentius	49
<i>W.F. Weve</i> Het lustrumgeschenk 2005: De restauratie van de gevelsteen van de Latijnse School	55
<i>P.C.J. van der Krogt</i> <i>Per angusta ad augusta</i> en de Y in Delft	67
Lustrumsymposium 28 oktober 2005	
Dankwoord van W.H.M. Aalbers	81
<i>H.L. Houtzager</i> De rol van kerk en staat bij de stichting van het klooster Koningsveld te Delft	85
<i>G. Verboeven</i> Koningsveld bij Delft: Theorie en praktijk van het kloosterleven	99
<i>E. Bult</i> Opgravingen klooster Koningsveld	113
<i>W.F. Weve</i> Het militaire magazijn Koningsveld	123
<i>H.L. Houtzager</i> Het klooster Koningsveld: een beschrijving van de geschiedenis van het klooster uit 1778	131

<i>W.F. Weve</i> De Le Comteprijs 2004	137
<i>M. van Noort</i> Delfiana	145
<i>P.C.J. van der Krogt</i> Nieuwe straatnamen 2005	157
<i>J.A. Meter Hagg</i> Publicaties over Delft of door Delftenaren 2005	165
Het gemeentebestuur van Delft, 2005 De Delftse bevolking	177
Over de auteurs	179
Naamregister	181
Lijst van adverteerders	189

Redactioneel

In tegenstelling tot de tot nu toe verschenen jaarboeken van de Historische Vereniging Delfia Batavorum is dit vijftiende jaarboek een speciaal nummer, gewijd aan het veertiende lustrum van de vereniging.

De toespraak van de voorzitter en de voordracht van Theo Laurentius, gehouden in het stadhuis op 27 april 2005, vindt u in dit jaarboek afgedrukt. Op 28 oktober 2005 vond onder grote belangstelling in de aula van de TU het symposium over de geschiedenis van het klooster Koningsveld plaats. De geïllustreerde samenvattingen van de daar gehouden voordrachten zijn in dit jaarboek opgenomen.

De heren Wim Weve en Peter van der Krogt gaan uitvoerig in op de geschiedenis van de gevelsteen die, afkomstig van de Latijnse school, het gebouw van de Gemeentelijke Archiefdienst alhier siert. De restauratie van deze steen was het cadeau dat de jubilerende vereniging aan de stad schonk.

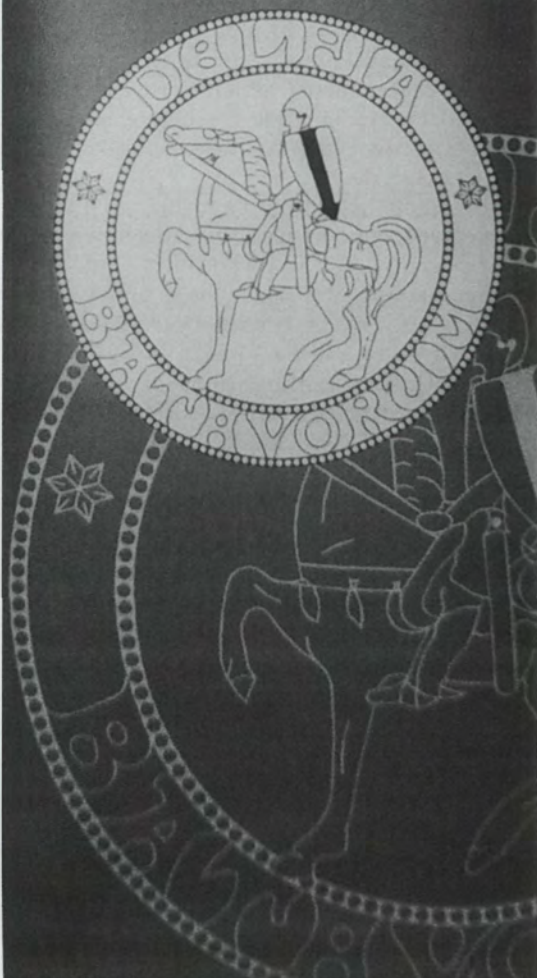
In dit jaarboek zult u opnieuw een aantal vaste rubrieken aantreffen zoals de Kroniek over 2005, Delfiana, de Le Comteprijs 2004, de nieuwe straatnamen en de publicaties die in 2005 over Delft en Delftenaren zijn verschenen.

Tot haar spijt heeft de redactiecommissie het afgelopen jaar afscheid moeten nemen van haar redactielid dr. M.A. Verschuyf. Sinds 1992 heeft hij deel uitgemaakt van de commissie. Wij willen hem uiteraard hartelijk danken voor het werk dat hij heeft verricht. Peter Becker zal hem als redactielid opvolgen.

De redactie is de auteurs van dit jaarboek bijzonder erkentelijk voor hun bijdrage. Ook een woord van dank aan onze adverteerders, die met hun financiële ondersteuning de verschijning van dit jaarboek mede mogelijk maken. We wensen de lezers veel plezier bij het lezen van het jaarboek 2005.

De redactie

Historische Vereniging
Delfia Batavorum
1935

Historische Vereniging Delfia Batavorum

Opgericht 30 oktober 1935

Ereleden

P. Bouwmeester† (1950)
Mr. G.E. van Walsum† en mw. mr. J.M. van Walsum-Quispel† (1951)
Mr. H.E. Phaff † (1952)
P.C. Visser† (1959)
J. van Oel† (1969)
Jkvr. dr. C.H. de Jonge† (1970)
C.D. Goudappel† (1976)
A.J.J.M. van Peer† (1977)
G.G. Kunz† (1982)
Mw. J.M. de Wijs-Kamp† (1984)
Drs. A.J.H. Rozemond† (1985)
Ir. K.J.H.W. Deen (1996)
Dr. M.A. Verschuyl (1997)
Prof. dr. J.J. van Loef (1998)
Ir. J.F. van Heel (2000)

Delfia Batavorumprijs (J.W. Blokpenning)

D. Wijbenga† (1993)
Drs. A.J.H. Rozemond† (1994)
Oudheidkundige Werkgemeenschap Delft (1995)
Redactiecommissie Delfia Batavorum (1996)
Projectgroep Delfts Aardewerk (2001)
Midden-Delfland Vereniging (2003)
H.W. van Leeuwen (2005)

Le Comteprijs

Dr. F. Spies (1999)
Ir. en mw. J. Koelstra-van der Struif (2000)
J.C. van Dijk (2001)
C. Koreneef (2002)
Stichting Sint-Hippolytuskapel (2003)
J. Coppoolse en mw. J. van Gastel (2004)

Bestuur

Drs. W.H.M. Aalbers (1997; voorzitter)
Mevr. drs. G.D. van Walsum-Kieft (2001; 2e voorzitter)
Mw. A. Jonquière-Kamps (2004; secretaris vanaf mei)
G.J. Augustinus (2003; penningmeester)
ir. W.A.FX. de Fraiture (vanaf mei 2005, namens commissie Behoud Stadsschoon)

Dr. H.L. Houtzager (1998; namens redactiecommissie)
M. van Noort (2002; namens excursiecommissie)
Ir. W.C.J. Schoeman (2002; namens commissie Behoud Stadsschoon, tot mei 2005)
Mevr. drs. A.M.G. Sterringa (1998; commissaris boeken en web-master)

Redactie Delf en convocaat

Dr. W.C.M. Zwennis

Commissie Behoud Stadsschoon

Ir. W.A.E.X. de Fraiture (voorzitter)
Ir. E.M.C.J. Quanjel (secretaris)
P. van der Eijk
Mw. Ir. A. Keers
Ir. T. Remmerswaal

Redactiecommissie

Dr. H.L. Houtzager (voorzitter)
Mevr. drs. M.A. van der Meer (secretaris)
Mevr. dr. W.M.J.I. van Giersbergen
Drs. J.W.L. Hilkhuijsen
Mevr. drs. F. de Jong
Dr. P.C.J. van der Krogt
Dr. M.A. Verschuyl

Excursiecommissie

M. van Noort (voorzitter en secretaris)
Ir. J. Koelstra
Mw. J. Koelstra-van der Struif
Mw. M. Slotboom

Commissie voor de Le Comteprijs

Ing. W.A.G. van Leeuwen (voorzitter)
Ir. W.F. Weve (secretaris)
Mr. A.P.A. van Daalen

Publiciteit

Mw. A.M. Bergman

Internetredactie

Ir. P. Barendse
Drs. A.M.G. Sterringa

Vertegenwoordigingen namens Delfia Batavorum.

De voorzitter was lid van het comité van aanbeveling voor de restauratie van de Koornbeurs en lid van het comité voor aanbeveling voor het restauratiefonds Maria van Jessekerk. Tevens was hij jurylid van de A.J. Prins 100 Cultuurprijs en betrokken bij de initiatiefgroep Stichting Vermeer in Delft i.o.
W.C.M. Zwennis was lid van de commissie voor de organisatie van Open Monumentendag. Leden van de Commissie Behoud Stadsschoon maakten deel uit van het Platform Spoor en van het Binnenstadsforum.

Jaarverslag over 2005

Bestuur

Het bestuur vergaderde dit jaar tien keer. Naast deze veelal langdurige bijeenkomsten was er regelmatig overleg over lopende zaken.

Traditiegetrouw werd het jaar op 8 januari ingeluid met een samenkomst van ere-, bestuurs- en commissieleden.

Het jaar 2005 stond vooral in het teken van het veertiende lustrumjaar, dat op 27 april in het stadhuis werd geopend met een feestelijke rede door de heer Th. Laurentius, kunsthandelaar en specialist in Rembrandt-etsen, met als titel *Zeventig jaar vooruitgang in het Echtheidsonderzoek van Kunst en Antiek*. Er werden enkele historische films vertoond uit de periode 1930-1940. Tijdens de opening van het veertiende lustrum werd de J.W. Blokpenning uitgereikt aan de heer H.W. van Leeuwen voor zijn langdurige en grote verdiensten voor de vereniging en de stad Delft. Burgemeester mr. drs. G.A.A. Verkerk mocht het lustrumcadeau - de fraai gerestaureerde uit 1661 daterende gevelsteen boven de deur van Het Wapen van Savoye, het Gemeente-archief aan het Oude Delft - symbolisch in ontvangst nemen. Deze bijeenkomst werd afgesloten met een drukbezochte receptie in de burgerzaal. Het lustrumjaar kende nog een tweede feestelijke bijeenkomst, namelijk het symposium op 28 oktober in het auditorium van de Technische Universiteit. Bijna vierhonderd genodigden en leden woonden hier lezingen bij die in het teken stonden van de archeologische opgravingen aan het Koningsveld. Onder leiding van avondvoorzitter mr. H.V. van Walsum werden door de sprekers dr. H.L. Houtzager, dr. G. Verhoeven, drs. E.J. Bult en ir. W.F. Weve verschillende facetten belicht van de geschiedenis van Koningsveld. Voor de organisatie van deze zeer geslaagde en buitengewoon goed bezochte lustrumviering ging een bijzonder woord van dank uit naar de lustrumcommissie, bestaande uit de heren ir. K.M. van der Laan, J.A. Touw, G.J. Augustinus, en dr. W.C.M. Zwennis.

Het Delfia Batavorumfonds kreeg dit jaar een financiële impuls uit de verkoopopbrengst van houtsneden van kunstenaar Kees Verhoeven, die werden ontdekt door dr. M.A. Verschuyf. Met toestemming van de dochter van de kunstenaar werden de houtsneden op speciaal papier opnieuw afgedrukt door de Delftse kunstenaar Rosemarijn van Limburg Stirum.

Zes als beste geslaagde leerlingen voor het vak geschiedenis van de drie Delftse vwo-scholen ontvingen ook dit jaar uit handen van bestuursleden het jubileumboek ter gelegenheid van het 350-jarig bestaan van de Koninklijke Porceleyne Fles. Het bestuur bestemde een deel van een ontvangen subsidie

van de Van der Mandele Stichting te Rotterdam voor het instellen van deze Delfia Batavorum Eindexamenprijs.

Bestuursleden vertegenwoordigden de vereniging bij verschillende al dan niet officiële gelegenheden, waaronder de Willem van Oranjelezing. Door enkele bestuursleden werd een kennismakingsbezoek gebracht aan het inmiddels in het Delftse Meisjeshuis gevestigde Provinciaal Erfgoedhuis. Voorzitter Aalbers was betrokken bij de initiatiefgroep Stichting Vermeer in Delft i.o. Tevens was hij lid van het comité van aanbeveling voor de restauratie van de Koornbeurs, lid van het comité van aanbeveling voor het restauratiefonds Maria van Jessekerk, en jurylid van de A.J. Prins 100 Cultuurprijs. Evenals voorgaande jaren was dr. W.C.M. Zwennis lid van de commissie voor de organisatie van Open Monumentendag. Leden van de Commissie Behoud Stadsschoon maakten deel uit van het Binnenstadsforum en het Platform Spoor. Ook gaven bestuursleden acte de présence bij opening van tentoonstellingen en lezingen en activiteiten van zusterverenigingen. Met het bestuur van de Vereniging Vrienden van het Prinsenhof vond coördinatie-overleg plaats.

Op Open Monumentendag op 10 september was het bestuur - geholpen door vrijwilligers - met een stand aanwezig in de burgerzaal van het stadhuis. Bestuursleden en andere enthousiaste leden gaven informatie ten behoeve van ledenwerving en er werden boeken uit het depot verkocht.

In november werd voor de vierde keer een bijeenkomst gehouden van tien Hollandse historische verenigingen, dit keer in Amsterdam. Een afvaardiging van het bestuur nam deel, evenals aan de Goudse Waterdagen.

De website www.delfia-batavorum.nl werd gecoördineerd door webmaster mevrouw drs. A.M.G. Sterringa in samenwerking met ir. P. Barendse. Het bestuur hoopt dat steeds meer leden gebruik zullen maken van hun mailadres voor het ontvangen van nieuwsbrieven en mededelingen.

Publiciteit voor activiteiten van de vereniging werd weer met de van haar bekende inzet verzorgd door mevrouw A.M. Bergman. Ook dit jaar verzamelde zij een overzicht van foto's en publicaties van het jaar rond in een fraaie klapper. Het convocaat werd verzorgd door de heer Zwennis en verscheen drie keer. Publicatie van mededelingen van de vereniging vindt bovendien elk kwartaal plaats in het hooggewaardeerde *Cultuurhistorisch Bulletin Delft*.

Algemene Ledenvergadering

De zeventigste jaarlijkse Algemene Ledenvergadering werd gehouden op 24 mei 2005. Voorzitter Aalbers mocht ongeveer 120 leden welkom heten in de kapellezaal van het Reinier de Graaf Gasthuis.

Notulen van de ledenvergadering van 24 mei 2004 zowel als de financiële jaarverslagen over het jaar 2004 werden goedgekeurd en het bestuur werd gedechargeerd. Ir. W. Schoeman trad af als bestuurslid/voorzitter van de Commissie Behoud Stadsschoon. Ir. W.A.F.X. de Fraiture was bereid in diens plaats tot het bestuur toe te treden.

Dr. Houtzager bood het jaarboek 2004 aan de heer ing. W.A.G. van Leeuwen

*Aanbieding Jaarboek
2004 aan Wim van
Leeuwen (Foto: René
van der Krogt).*

*Ria van der Meer houdt
een lezing tijdens de jaar-
vergadering (Foto: René
van der Krogt).*

aan. Het boek werd aan hem opgedragen voor zijn buitengewone inzet voor de oprichting van het VermeerDelftCentrum. Auteurs en redactieleden werd dank gezegd voor hun bijdragen waarmee wederom een interessant jaarboek kon worden samengesteld.

De heer J. van Dalen trad statutair af als lid van de kascommissie. In zijn plaats werd benoemd de heer D. de Quartel. De commissie bestaat thans uit de heren P. Bender, voorzitter, J. Naaborg en D.F.H. de Quartel.

Mevrouw drs. M.A. van der Meer hield na de pauze een boeiende lezing met als titel *Oproer in Delft*.

Le Comteprijs

De commissie voor de Le Comteprijs heeft dit jaar een uitzonderlijk groot aantal van 27 projecten beoordeeld die mogelijk in aanmerking kwamen voor de prijs. Hiervan werden er drie aan het bestuur voorgedragen als genomineerden. Nominatie 1 betrof de heer J. Coppoolse en mevrouw J. van Gastel voor de toevoeging van een kapverdieping met topgevel op hun woning Heemskerkstraat 11. Nominatie 2 betrof de heer O.J.S. van Hemel voor het aanbrengen van een vroegere huisnaam, met de voorstelling van wapen en wapenspreuk van Holland, alsmede luiken en een gevellantaarn aan het pand Oude Delft 53. Nominatie 3 betrof de stichting DUWO voor de restauratie van de stoep met smeed- en gietijzeren stoephek van Oude Delft 211. Na uitvoerig beraad besloot het bestuur de Le Comteprijs 2004 toe te kennen aan de heer Coppoolse en mevrouw Van Gastel.

Voorzitter Aalbers maakte de winnaar van de Le Comteprijs 2004 bekend en reikte de prijs - een speciaal vervaardigd Delfts blauw bord en een oorkonde - aan hen uit. Dit unieke bord werd dit jaar wederom ter beschikking gesteld door de Koninklijke Porceleynse Fles. De winnaar en beide genomineerden ontvingen bloemen.

Ledenbestand

Door nagekomen opzeggingen is het aantal leden per 1 januari 2005 gecorrigeerd met 6 leden tot 1296. Er werden 54 nieuwe leden ingeschreven, terwijl wegens verschillende redenen (eigen wens, overlijden, verhuizing, wanbetaling) 43 leden werden uitgeschreven. De netto aanwas bedroeg 11 leden.

Per 31 december 2005 telt het ledenbestand 1307 leden, te onderscheiden in 991 algemene leden, 255 (gezins)leden op hetzelfde adres. Verder zijn er 4 ereleden, 4 leden voor het leven, 22 adverteerders, 3 media en 28 relaties/zusterverenigingen.

Lezingen

Dit jaar werd weer een aantal lezingen georganiseerd, die goed werden bezocht.

Op 27 januari sprak in de bibliotheek mevrouw dr. Ingrid van der Vlis, die zich langzamerhand de buurthistorica van Delft kan noemen, over de stationsbuurt. Onder het publiek waren veel (oud-)stationsbuurters te vinden, die zorgden voor een levendige discussie.

Op 1 maart werd de Anders Rozemondlezing 2004 gehouden, die uitgesteld was vanwege het overlijden van Prins Bernhard. Drs. B. Woelderink, oud-directeur van het Koninklijk Huisarchief, hield in de Waalse Kerk een boeiend betoog onder de titel *Leven met archieven*. Dia's boden de mogelijkheid de in het verhaal genoemde documenten en kunstschaten ook zelf te aanschouwen.

Op 27 april werd in de zeer volle raadzaal van het stadhuis het veertiende lustrum van Delfia Batavorum geopend. De historie van zeventig jaar werd door de voorzitter op aantrekkelijke wijze over het voetlicht gebracht. 'Keynote'-spreker was Theo Laurentius, die op bijzonder geestige wijze vertelde over zijn ervaringen met het aanbod van Rembrandt-etsen dat hij te verwerken heeft gekregen en zijn technieken om de originaliteit daarvan vast te stellen.

Op 6 september was dr. Pieter Biesboer, oud-conservator van museum Het Prinsenhof en al weer jaren als conservator van het Frans Halsmuseum werkzaam, naar de Hippolytuskapel gekomen om te vertellen over *De stad Haarlem, zijn historische en bouwkundige ontwikkeling en zijn inwoners*, als opwarmer voor de excursie naar deze stad.

Op 28 oktober vond het hoogtepunt van de lustrumviering plaats: het symposium over de geschiedenis van het klooster Koningsveld. Hier verder geen woord over de lezingen van de sprekers Houtzager, Verhoeven, Bult en Weve, het hele jaarboek is daaraan gewijd. Hier alleen een woord van enthousiasme over de enorme toeloop van het publiek, die de lustrumcommissie noodzaakte om de senaatszaal van de TU haastig te ruilen voor collegezaal B en die weer voor het auditorium. Het publiek waardeerde de interessante lezingen zeer.

Op 22 november spraken in Delftstede ir. M.M. Schmitt, stadsstedenbouwer van de gemeente Den Haag en ir. T. Visser, hoofd regio West van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg over *Hoogbouw in en om historische binnensteden; tussen gestuurde noodzakelijkheid en ongewenste gebeurtenis*. Aan de hand van een aantal Haagse voorbeelden volgde een levendige discussie, die door de ruimschoots in de zaal aanwezige architecten na afloop van de bijeenkomst in restaurant Kwasi Kwame werd voortgezet.

Op 19 december werd in de kapellezaal van het Reinier de Graaf Gasthuis de Anders Rozemondlezing 2005 gehouden. Mr. H.V. van Walsum nam de aanwezigen mee op een speurtocht door Delfts verleden, op zoek naar een antwoord op de vraag: *Noemt Delft zich terecht Prinsenstad?* Zijn conclusie was dat, al had Prins Willem van Oranje nimmer de bedoeling gehad om Delft als permanente woonplaats te kiezen, zijn dood in Delft en zijn bijzetting in de Nieuwe Kerk hem zo met Delft verbonden hebben dat zijn faam door de eeuwen heen ook steeds de stad Delft heeft doen glanzen. Daarom noemt Delft zich terecht Prinsenstad.

Excursies

Als wij aan de Porceleyne Fles denken dan associëren wij die in de eerste plaats met Delfts blauw. Ten onrechte. Het blijkt dat kunstenaars uit heel de wereld daar allerhande sier- en gebruiksvoorwerpen in prachtige kleuren beschilderen. Borden en vazen, maar ook bijvoorbeeld (thee)serviezen. Hier wordt nog het originele handwerk geleverd en niet, zoals bij zovele andere fabrieken, door te werken met behulp van plakplaatjes. De afdeling bouwkeraamiek zorgde er in het verleden voor dat heel wat Nederlandse gebouwen schitterend werden 'aangekleed'. Gelukkig is daar nog het nodige van bewaard. Veel van dat fraais konden wij op 22 februari onder deskundige leiding aanschouwen.

Wat zich in de gemeentelijke opslagloods onder de Sebastiaansbrug aanvankelijk liet aanzien als een partij oud schroot, bleek onlangs het in 1664 vervaardigde slingeruurwerk van het Delftse stadhuis te zijn. Een ambachtelijk en archeologisch object van grote betekenis. Door inspanning van velen is het uurwerk prachtig gerestaureerd en heeft het voorlopig een plaats gevonden op de eerste verdieping van de Nieuwe Kerk. Daarheen voerde op 22 april onze excursie, die vooraf werd gegaan door een drietal voordrachten over dit onderwerp door de heren Verschuyf, Romeyn en Van Loenen.

Op 2 juli begaven wij ons naar Delfshaven om het VOC-oorlogsschip in aanbouw *De Delft* in ogenschouw te nemen. Deze replica van de in 1797 tijdens de slag bij Kamperduin vergane driemaster imponeerde door zijn afmetingen: lang 63 meter, breed 13,5 meter en hoog eveneens 63 meter. Was er met de bouw destijds negen tot tien maanden gemoeid, thans denkt men voor deze klus in het kader van een werkervaringsproject ongeveer zeven jaar nodig te hebben. Een zangkoor bracht na afloop van de boeiende rondleiding tot groot enthousiasme van de deelnemers welluidende zeemansliederen ten gehore. Eerst een lezing van dr. Biesboer over de stad Haarlem en daarna op 24 september een bezoek aan deze hoofdstad van Noord-Holland. De dubbeldeksbus vertrok om 8.30 uur richting museum Cruquius, ooit het grootste stoomgemaal ter wereld en in 1849 ingezet om de Haarlemmermeer droog te malen. Vervolgens een verkenningstocht door Haarlem per boot, waarna de lunch werd gebruikt in het alom bekende restaurant Brinkmann. Te voet werd hierna onder leiding van gidsen een aantal prachtige hofjes bezocht om tenslotte te eindigen in het kort geleden geopende museum Het Dolhuys, waar wij de wereld van de waanzin binnentraden. Om circa 18.00 uur waren wij weer thuis.

Hoewel soms anders gedacht, is het Delftse Gemeentearchief geen kluis waar papieren in worden gestopt om er nooit meer uit te komen. Integendeel, het is een modern informatiecentrum waar archieven en andere historische bronnen worden beheerd en ontsloten zodat iedereen die kan raadplegen. Op 15 en 17 november werden wij daar gastvrij ontvangen door het hoofd en het waarnemend hoofd van deze instelling, respectievelijk de heren Verhoeven en Van der Wulp, die ons na de inleiding rondleidden met aan-

dacht voor de geschiedenis van het gebouw, de werkzaamheden die er plaatsvinden en de schatten die er worden bewaard. In 2006 zal nog een derde groep worden ontvangen. Het is tevens de bedoeling voor geïnteresseerden en onder deskundige leiding zelf een klein archiefonderzoek te doen over een bepaald onderwerp, eveneens in het jaar 2006.

Commissie Behoud Stadsschoon

Sinds 2002 was Werner Schoeman voorzitter. Afgelopen jaar heeft hij de commissie vaarwel gezegd, maar niet zonder de commissie eerst te versterken met twee nieuwe leden. Inge Steffers en Astrid Keers heten we van harte welkom en we danken Werner voor al het werk dat hij de afgelopen jaren verzet heeft.

Om een bijdrage aan de discussies over de stedelijke ontwikkelingen te geven, is het van belang te weten waar de invloedssfeer van de commissie ligt. Afgelopen jaar hebben we tijdens verscheidene vergaderingen hieraan aandacht besteed. De vaste contactpersoon voor de commissie binnen het Binnenstadsforum van de gemeente Delft zorgt voor de noodzakelijke terugkoppelingen naar de gemeente. Naast het contact met de gemeente Delft via het Binnenstadsforum is ook het aanhalen van directe contacten binnen de gemeente een belangrijk punt geweest. Dit jaar heeft de commissie goed overleg gehad met de afdeling stedenbouw van de gemeente Delft. Door gesprekken met Eric Pasveer, afdelingshoofd, ligt er een goede basis die de komende jaren verder uitgebouwd kan worden. Voorts heeft de commissie zitting in het

De artistieke impressies van de verschillende mogelijke situaties bij molen De Roos ondervonden grote belangstelling (Foto: René van der Krogt).

Platform Spoor, hetgeen ertoe bijgedragen heeft dat wij vroegtijdig geïnformeerd werden over de plannen voor de spoorzone.

De nu voor de tweede keer georganiseerde lezing over bouwen in historische binnensteden heeft voor interessante contacten gezorgd. De lezing had de titel: *Hoogbouw in en om historische binnensteden; tussen gestuurde noodzakelijkheid en ongewenste gebeurtenis* en werd verzorgd door ir. M.M. Schmitt, stadsstedenbouwer van de gemeente Den Haag en ir. T. Visser, hoofd regio West van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. Zowel voor de gemeenten Delft en Den Haag als voor de commissie hopen wij in het komende jaar deze contacten te kunnen uitbouwen. Voor het bestemmingsplan Schieoevers heeft de discussie ertoe geleid dat nu de suggestie bij de gemeente Delft ligt om een aparte paragraaf in dit bestemmingsplan op te nemen over de beoogde hoogbouw.

Het voorontwerp bestemmingsplan Spoorzone, gebaseerd op het oorspronkelijke masterplan van Busquets, heeft de commissie op hoofdlijnen goed bevonden. Zo blijven molen De Roos en de Bagijntoren gespaard en wordt het Bolwerk voor een deel teruggebracht. Dit echter niet zonder zeer kritische kanttekeningen en constructieve suggesties bij een aantal aspecten qua proces en uitwerking van het uiteindelijk voorgelegde bestemmingsplan. Belangrijkste kritiekpunt is de interpretatie van de historische analyse en de toekomstige stedenbouwkundige kwaliteiten ten gevolge van de lay-out en de positionering van een aantal cruciale onderdelen van het plan. Het belangrijkste onderdeel vormt de nieuwe waterloop en eventueel daaraan gekoppelde bestaande en nieuwe functies en kwaliteiten. In het oorspronkelijke masterplan lag het beoogde water op de historisch-stedenbouwkundige plaats aan de voet van de molen de Roos en de Bagijntoren. In het nu goedgekeurde ontwerp bestemmingsplan ligt het water meer westelijk en los van de molen en de toren. Hiermee wordt het water een 'loos gebaar' en worden de molen en de waltoren als gebouwen losgekoppeld van enige historische context en wordt een unieke mogelijkheid van het terugbrengen van de stadssingel met bijbehorende kwaliteiten uitgesloten. Als commissie van een historische vereniging zijn wij het hier niet mee eens. Dit punt, evenals de verdere uitwerking van het totale plan, zal de komende tijd zeker onze aandacht houden.

Ook bij de ontwikkelingslocatie aan de Gasthuisplaats, een van de unieke binnenstedelijke ontwikkelingsgebieden, voelt de commissie zich sterk betrokken. Als gevolg van ons commentaar op de procesgang gaat de commissie er nu van uit dat in de planvorming een historische paragraaf opgenomen gaat worden, om zo belangrijke historische kwaliteiten op te nemen in het uiteindelijk te ontwikkelen plan. Deze paragraaf zal de basis vormen voor een stedenbouwkundige visie voor dit ontwikkelingsgebied. Komend jaar zullen wij hierop toezien.

Ook in 2006 hoopt de commissie een bijdrage te leveren aan het instandhouden van bestaande en het ontwikkelen van nieuwe kwaliteiten binnen de stad Delft.

A.C.D.

Auto Centrum Delftstreken b.v.

Motorenweg 31
2623 CR Delft
T: 015 - 256 93 25
F: 015 - 256 06 02

HYUNDAI

Openingstijden Showroom:

maandag t/m donderdag van 8.00 tot 18.00 uur
vrijdag van 9.00 tot 21.00 uur
zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur

www.acdhyundai.nl

VISRESTAURANT

Den Blaauwen Snoeck

De Blauwe Snoek

Bij de verbouwing van het huis Verwersdijk 32, vond men eind 1983 een grote steen (56x74 cm.). Hij diende daar als putdeksel, misschien zelfs wel tot de zeventiende eeuw.

De afbeelding toont een snoek, waarboven duidelijke sporen van een kroon. Het blijkt dat er een huis De Blauwe Snoek stond, aan de Verwersdijk, enkele huizen ten zuiden van de "Anatomie".

De "Anatomie" was gevestigd in de kapel van het Maria Magdalenaklooster, die op het huidige Doelenplein stond. Dit klopt met de vindplaats van de steen. De steen is thans in particulier bezit.

Een ander verhaal gaat rond, dat in de middeleeuwen een Herberg bij de blauwe snoek gelegen was. Aangezien men in die tijd in grote mengen bier nuttigde, vanwege de slechte drinkwaterkwaliteit, werd er wel beweerd, dat men "blauw" bij de "snoek" vandaan kwam.

De huidige naam leeft voort in het gelijknamige Visrestaurant' "Den Blaauwen Snoeck" aan de Verwersdijk nummer 14. Hier kunt u het hele jaar terecht voor dagverse vis, tevens kunt u in het restaurant met groepen terecht, zowel voor de lunch alswel voor het diner!

Denkt u eraan, vis is gezond en lekker!

Verwersdijk 14, 2611 NH Delft, tel. 015 - 213 88 50
Geopend van 17.00 - 22.30 uur, dinsdags gesloten
Lunches voor groepen op afspraak

Kroniek over 2005

samengesteld door mw. A.M. Bergman

Januari

- 1 De politie spreekt van een rustige jaarwisseling met enkele incidenten. Tot 's ochtends vier uur rijdt burgemeester Verkerk samen met korpschef Van der Plas door de stad.
- 3 Tijdens de goed bezochte nieuwjaarsreceptie geeft burgemeester Verkerk in zijn toespraak te kennen zeer tevreden te zijn over Delft in het afgelopen jaar. 'Als we hier op de beursvloer zouden staan en er een aandeel Delft zou bestaan, zou dit aandeel het afgelopen jaar zeker zijn gestegen', aldus de burgemeester.
- 4 Tijdens zijn nieuwjaarspeech voor de Delftse Kringen geeft burgemeester Verkerk te kennen van mening te zijn, dat de stad onvoldoende uitbuit, wat het in zich heeft. 'Delft heeft jaren zitten suffen', zo luidt één van zijn zinsneden.
- 7 De *Delftse Post* verschijnt met het eerste nummer van *Dé Weekend Krant*. In september verschijnt al weer het laatste nummer en valt weer de vrijdagse *Delftse Post* in de bus.
- 10 Met het sneller doorverwijzen van patiënten voeren Delftse huisartsen samen met hun collega's in Pijnacker-Nootdorp, Midden-Delfland en het Westland acties tegen het beleid van de overheid en zorgverzekeraars. Er is onvrede over de nieuwe tarieven en kwaliteitsdaling. 'Ook is er een groot tekort aan huisartsen ontstaan en wordt dit gat alleen maar groter', zo verklaart de Delftse huisarts J. Bijl.
- 10 Blij en trots zijn ze in het Stads Koffyhuis. Wederom valt één van hun broodjes, dit keer de Geitenbreier, in de prijzen. De vakjury van de Amsterdamse Horecava roept het uit tot het één na lekkerste broodje van Nederland. De bedenker van deze delicatessen is Fouat Stolk.
- 10 In museum Tatar van Elven begint Rolf Harris, een in Engeland bekende tv-persoonlijkheid van het *Rolf on Art* kunstprogramma *Het meisje met de parel* van Vermeer na te schilderen. Gedurende deze week, waarin de BBC in Delft opnames maakt van plaatsen die in het teken van Vermeer staan, wijdt hij zich aan dit schilderij.

- 15 Fortuna verslaat in het Franse St. Etienne de Belgische club AKC Antwerpen met 24-14. Met deze overwinning wordt Fortuna voor de tweede achtereenvolgende maal Europees kampioen korfbal.
- 18 In Toulouse wordt de eerste Airbus A380 gepresenteerd. Voor dit grootste ooit gebouwde civiele vliegtuig is gebruik gemaakt van Glare, door de Technische Universiteit Delft ontwikkeld materiaal.
- 19 De medewerkers van Brouwers Rotatie krijgen te horen dat het grafisch bedrijf failliet is en er voor de meesten van hen ontslag zal worden aangevraagd.
- 22 Voor zijn inzet voor dak- en thuislozen wordt aan stadsdiaken Hans van Bommel de Gouden Veer uitgereikt.
- 24 Restaurant Zwethheul aan de Rotterdamseweg (gemeente Midden-Delfland) wordt op de European Fine Food te Maastricht vereerd met een tweede Michelin-ster.
- 26 Samen met literair-café Jambe viert de openbare bibliotheek aan de vooravond van de landelijke Gedichtendag een poëziefestival. Aanwezig zijn de dichters Arien Duinker, Olga van Akkeren, Arie Vuyk, Anton Born, Maria de Man, Erwin Beijersbergen en de poëziegroep onder leiding van Edward van de Vendel.
- 29 Drie maanden lang hebben zestig Delftse vrouwen van verschillende culturen en leeftijden kostuums ontworpen. Tijdens een modeshow tonen zij de twintig internationale klederdrachten, gemaakt van oude lapjes en gebruikt textiel. Het project met als titel *Groeten uit Delft* maakte deel uit van het gemeentelijk cultuurprogramma *Kunst in de Wijken* en werd begeleid door de Amsterdamse kunstenares Guda Koster.

Februari

- 7 Een maand voor de officiële opening van het winkelcentrum Zuidpoort, opent een Kruitvat-vestiging er haar deuren en heeft hiermee een primeur.
- 8 In de eetzaal van het verzorgingstehuis Die Buytenweye serveren twintig studenten door hen zelf bereide schotels aan de bewoners. De studenten vertegenwoordigen diverse Delftse studentenverenigingen.
- 16 In Delftstede zetten Wil Vos en Klaas Deen hun plannen uiteen voor een woongroep voor ouderen met behoud van zelfstandigheid. De bedoeling is: kleinschalige wooncomplexen met een gemeenschappelijke ruimte of tuin.
- 16 Leerlingen van het Christelijk Lyceum Delft bevolken de laboratoria en

fabrieksgebouwen van DSM. Gedurende een paar dagen volgen zij hier een aantal praktijklessen.

- 21 Wethouder R. Grashoff slaat de eerste paal van de nieuwbouw van IKEA. Het winkelloppervlak zal anderhalf keer groter worden. Eenmaal gebouwd, zal in Delft de grootste IKEA van de Benelux zijn gevestigd.
- 21 Directieleden van Ballast Nedam, Vidomes en wethouder R. Grashoff tekenen een overeenkomst, die zal leiden tot een van de modernste woonzorgcomplexen in Nederland. Dock van Delft, zoals de naam luidt, wordt gebouwd op de parkeerplaats tussen de Ezelsveldlaan en de Zuidergracht.
- 21 Boze bewoners van de Indische Buurt verstoren de commissievergadering Werk, Zorg en Onderwijs uit protest tegen de plannen van de gemeente om in hun buurt een tehuis voor verslaafden en daklozen te vestigen.
- 25 In restaurant De Zeven Zonden gaat het zevende De Koninck Bluesfestival van start. Op 33 locaties in de binnenstad vinden gedurende twee dagen optredens plaats.

Maart

- 2 Sneeuwpret voor de jeugd, ongemak voor het verkeer en mooie plaatjes voor de fotografen. Terwijl iedereen dacht dat de winter voorbij was, worden we verrast door sneeuwbuien.

*Reparatie van de kapotte bovenleiding
(Foto: Fred Nijs).*

- 4 Op de Phoenixstraat valt een door een passerende trein kapot getrokken hoogspanningsleiding naar beneden. Het treinverkeer ondervindt hierdoor grote vertraging.

- 6 Wethouder R. Grashoff opent in het Natuur- en Milieucentrum de Papaver de tentoonstelling *Glibberige Gabbers*. Op de eerste dag laten ruim 250 bezoekers zich met foto's en levende dieren, waaronder een kikker van maar liefst 1,7 kilo, informeren over de wereld van de amfibieën.
- 8 Wethouder Christiaan Mooiweer maakt officieel bekend, dat DOK de nieuwe naam wordt voor het mediacentrum, waarin de Openbare Bibliotheek, het Kunstcentrum en de DiscOtheek gehuisvest zullen zijn. De naam is bedacht door de 12-jarige Enrico Brehm, die gebruik maakte van de beginletters van de drie instellingen. Hij won de door de bibliotheek uitgeschreven prijsvraag.
- 9 In het Legermuseum opent minister-president J.P. Balkenende de tentoonstelling *Wilhelmina, vorstin in oorlogstijd*.
- 10 Boven de donderdagse markt hangen protestballonnen met de tekst 'Gemeente Houdt de Markt Levend'. Op deze wijze vragen de kooplui om een wat minder strak beleid, zodat ze niet worden beboet, omdat ze met hun uitgestalde waren net een paar centimeter de grenzen van hun standplaats overschrijden.
- 11 In het zwembad Kerkpolder ontvangt waterpolotrainer Fred van der Zwan uit handen van loco-burgemeester J. Torenstra de gemeentepening met bijbehorende oorkonde. Vijftig jaar lang is Van der Zwan als vrijwilliger verbonden aan de zwem- en waterpolovereniging D'Elft.
- 12 Vol bewondering kijken de bezoekers van de Maria van Jessekerk aan de Burgwal naar het resultaat van de restauratiewerkzaamheden. De kerk maakt deel uit van de 66 zogenaamde kanjermonumenten, die beschreven staan in het gelijknamige boek, dat op deze dag in de Sint Jan te 's-Hertogenbosch wordt aangeboden aan minister Zalm (Financiën) en staatssecretaris Van der Laan (Cultuur).
- 14 Hoe wethouder J.D. Rensen ook zijn best doet, het lukt hem niet om tijdens een informatiebijeenkomst in het Mondriaan College aan de Braserskade bewoners van de Indische Buurt te overtuigen, dat de geplande opvang voor verslaafden en daklozen in de Surinamestraat hun wijk niet zal schaden.
- 15 Burgemeester B. Verkerk installeert 37 leerlingen van het Stanislas College en het Christelijk Lyceum Delft als raadslid. De scholieren kruipen in de huid van de echte raadsliden en maken er een vrolijke middag van.
- 24 Om 12 uur opent ridder Floris te paard in het bijzijn van burgemeester Verkerk het nieuwe winkelcentrum Zuidpoort. Behalve de veertien nieuwe

winkels heeft hier ook het nieuwe postkantoor een plaats gekregen. Het oude kantoor aan de Hippolytusbuurt en het nieuwere aan de Papsouwse laan zijn voorgoed gesloten.

- 29 Namens de bewoners van de Bomenwijk bieden Nel Voogt en Otto Lopez Cardozo gemeenteraadslid Femke Stolker een petitie met ruim driehonderd handtekeningen van protesterende bewoners uit deze wijk aan. Hun naoorlogse huizen dreigen te worden gesloopt en zij vrezen dat die zullen worden vervangen door onbetaalbare woningen.

April

- 1 Een 1 aprilgrap, die met gemengde gevoelens wordt bekeken: Hugo de Groot in een telefooncel. Als aan het begin van de middag de cel vervaarlijk gaat wiebelen, grijpt de brandweer in. Met een hoogwerker wordt de telefooncel verwijderd. De kosten van deze operatie komen voor rekening van de grappenmaker.
- 6 In de wijk Vrijenban start de grote schoonmaak. Wethouder J. Torenstra geeft hiervoor, gewapend met een grote spade, het startsein. De straten worden ontdaan van onkruid en verdere ongerechtigheden. Elke veertien dagen zal een andere wijk worden aangepakt.

Hugo de Groot in een telefooncel (Foto Fred Nijs).

- 12 In het Stedelijk Museum Het Prinsenhof opent prins Willem-Alexander op het internet de eerste van de 12.609 brieven van zijn voorvader Willem van Oranje. Vanaf 13 april kan iedereen via www.inghist.nl kennis nemen van de inhoud van deze correspondentie. Van deze brieven zijn er 424 gericht aan zijn broer Jan van Nassau en 238 aan het Hof van Holland en Zeeland
- 15 Met een lampionoptocht langs de Wallertuin wordt actie gevoerd tegen het kappen van een groot aantal bomen en het plan van de eigenaar om de tuin af te sluiten voor het publiek. Bij de gemeente zijn inmiddels honderd bezwaarschriften ingediend tegen het kappen van de bomen.
- 15 Toenemende belangstelling voor een studie aan de TU Delft. Ruim tweeduizend jongeren bezochten de voorlichtingsdagen.
- 18 Wethouder C.L. Baljé geeft in de Harnaschpolder het startsein voor de sloop van de tuinbouwkassen. Met de totale sloop verwacht men dit jaar klaar te komen, waarna tussen Delft en Den Hoorn met de bouw van dertienhonderd woningen kan worden begonnen.
- 23 Na langdurige restauratiewerkzaamheden kunnen de antieke orgels in de Oude Kerk weer worden bespeeld. Na de officiële overdracht aan de kerkrentmeesters, laten de organisten Bas de Vroome en Wim Diepenhorst het resultaat horen.
- 23 In het Legermuseum vindt de première plaats van de speelfilm *When we were heroes* die met weinig middelen door een groep tieners is gemaakt. De makers willen er de onzin van oorlogvoeren mee aantonen.
- 25 In Japan wordt de Wereldtentoonstelling 2005 geopend. In het Holland Paviljoen pronkt het immens grote tegeltableau met Amsterdamse grachtenpanden. Nooit eerder fabriceerde de Porceleynse Fles een tableau van dit formaat, dat de vier wanden van het paviljoen met 7600 tegels bedekt.

Mei

- 3 Twee klokkenmakers van de firma Van Loenen repareren op zestig meter hoogte, hangend aan een kabel, de verlichting van de wijzers van het uurwerk van de Oude Kerk.
- 4 In het politiebureau aan de Jacoba van Beijerenlaan wordt aan burgemeester Verkerk en aan nabestaanden het boekje *Opdat wij niet vergeten* gepresenteerd. In dit door B. Faber en L. van Wijk geschreven boekje, worden de drie in de oorlog omgekomen Delftse politieagenten Nicolaas Veerkamp, Teunis Kool en Jan van der Sloot herdacht.

- 5 Bevrijdingsdag en Hemelvaartsdag. Op de markt dirigeert Pierre van Hauwe een samenzang, aan de piano begeleid door Thijs Sikking. Aloude liederen van vlak na de bevrijding worden door de menigte uit volle borst meegezongen.
- 7 Voor de beste regie wint Lizet Huizing tijdens het Eenakterfestival in Theater De Veste de Delftse Koe met het stuk *De Jaren '20* gespeeld door de Delftse Komedie.
- 8 Dertig drum-, show- en majorettegroepen lopen door de binnenstad en vormen samen een kleurrijke *streetparade*. In het Legermuseum zijn in het verlengde van de bevrijdingsdag verschillende optredens georganiseerd. Zo is er het swingend optreden van de Bill Baker Band met onder andere muziek van Glen Miller. De enige tegenvaller van deze feestelijk dag is, dat de parachutisten vanwege de harde wind moeten afzien van hun geplande landing.
- 13 Omdat hij van mening is, dat anderen hem het functioneren onmogelijk hebben gemaakt, neemt wethouder Baljé met onmiddellijke ingang ontslag.
- 15 Vanwege het 60-jarig bestaan van de Vliegtuigbouwkundige Studievereniging Leonardo da Vinci vindt er aan de Hooikade een zogenaamde Te Land, Ter Zee en in De Lucht plaats. Honderden mensen kijken naar de over het water vliegende studenten en hun duik in de Schie, soms al binnen een meter afstand vanaf de startschans.
- 16 Burgemeester Verkerk bezoekt in de Van de Madestraat het briljante bruidspaar Van der Ende-Lijster om hen te feliciteren met hun 65-jarig huwelijk, dat op 15 mei 1940 werd gesloten.
- 27 Met een straattekening van ruim vierduizend vierkante meter hebben leerlingen van een tiental Delftse scholen op de markt het record stoeptekenen verbroken. De tekening werd gesponsord door ouders en bedrijven. De opbrengst gaat naar de muurschilderschool in de Delftse zusterstad Esteli.
- 28 Kunst of Kitsch? Dat is de vraag, die op het Doelenplein gesteld wordt. Deskundigen buigen zich over de aangeboden voorwerpen en moeten helaas veel mensen teleurstellen.
- 31 De bouw van het VermeerDelftCentrum gaat door. Aldus maakt voorzitter Wim van Leeuwen tijdens een persconferentie bekend. Dit is mogelijk geworden door toezeggingen van in totaal 1.210.000 euro aan financiële middelen door de Rabobank Delfland, de projectontwikkelaar Van Oosten en de Vette en enige andere Delftse bedrijven.

Record stoeptekenen in de binnenstad. (Foto Fred Nijs).

Juni

- 1 Van het referendum betreffende de Europese Grondwet maakt in onze stad 66.3 procent van de stemgerechtigden gebruik. Na sluitingstijd blijkt: 53 procent stemde tegen en 47 procent stemde voor. Landelijk stemde 62 procent tegen en 38 procent voor.
- 2 VVD fractieleider R. Vuijk is benoemd als wethouder. Hij treedt in de plaats van de vertrokken wethouder C.L. Baljé.
- 9 CDA-minister van Onderwijs mevrouw M. van der Hoeven bezoekt de openbare basisschool De Eglantier om een rapport over veiligheid op school in ontvangst te nemen. Deze school heeft veel aandacht voor veiligheid en geldt daarmee als voorbeeld in ons land.
- 11 De jaarlijkse Open Tuinendag. De belangstelling is enorm. Het weer houdt zich uitstekend, de mensen zijn zeer enthousiast. De schrijfster van deze rubriek kan er over meepraten, want maar liefst 250 tuinliefhebbers bezoeken haar tuin.

*Mooi Weer spelen 2005.
(Foto Fred Nijs).*

11/12 Groot succes voor de organisatoren en de artiesten van de Mooi Weer Spelen. Zo'n 40.000 bezoekers kijken hun ogen uit. Ook de in vlammen staande sculpturen van de Fransman Denis Tricot worden zondag door velen bewonderd.

15 De opening van het Erfgoedhuis in het voormalig Meisjeshuis aan het Oude Delft, verloopt niet helemaal vlekkeloos, maar wel spectaculair. Twee personen, onder wie de gedeputeerde van Zuid-Holland E. van Heijningen, zouden abseilend de opening verrichten. Doordat een katrol niet helemaal soepel werkt, blijft Van Heijningen minuten lang aan de gevel hangen, uiteraard onder grote belangstelling van de genodigden. Vanuit een raam op de tweede verdieping wordt assistentie verleend. Onder applaus bereikt hij alsnog de begane grond.

- 16 Veertig jaar lang staat Ruud Overbeek met zijn kraam op de bloemenmarkt. Vandaag wordt hij vanwege dit jubileum door de Kamer van Koophandel zelf in de bloemetjes gezet.
- 17 Een opvallende prestatie van een Delftse inwonster kan worden toegekend aan lerares biologie Ellen Sandberg, die in samenwerking met Vogelwacht Delft en Omstreken een boekwerkje *Delfland - Lepelland* heeft geschreven. Zij is volgens de pers de eerste in de wereld die een verhandeling over lepelaars schreef. Het boek is op de dag van verschijnen meteen uitverkocht.
- 17 In een spannende finale van het Royal Haskoning NK Schoolschaken te Nijmegen, weet het Stanislas College voor de zesde maal het Nederlands kampioenschap op zijn naam te brengen. Chiel van Oosterom, Jan-Pieter de Vries, Roland ten Have en Giordana de Franca zijn alle andere deelnemers te sterk af.
- 18 De Delftse Elma van Vliet staat deze week met twee van haar boeken in de Top 100 van de best verkopende boeken in Nederland. Haar eerste boek *Mam vertel's* is toe aan zijn zesde druk en haar tweede boek *Pap, vertel's* is na een week al aan zijn tweede druk toe.
- 19 Ter gelegenheid van vaderdag vindt in het Stedelijk Museum Het Prinsenhof een gratis rondleiding plaats met het thema De Vader des Vaderlands, Willem van Oranje.
- 24 Op een dekschuit aan het Vrouw Juttenland verzorgt het Delfts Dansorkest Excelsior het eerste grachtenconcert van dit seizoen.
- 25 Feestelijke muziek op de Markt. De jaarlijkse Jeugdaptoe Delft, die al weer voor de negende keer plaatsvindt, heeft alom bekendheid gekregen. Jeugdkorpsen uit het hele land nemen deel aan dit schitterende muziekfeestijn. Het Showkorps Excelsior geeft de aptoe extra glans met de presentatie van een nieuwe galashow.
- 30 In het Legermuseum opent de directeur Gert Groenendijk de tentoonstelling *Elke handeling beïnvloedt de samenleving*. Met achttien objecten in de vorm van strijdwapens is beeldend kunstenaar Cornelius Rogge deze zomer te gast in dit museum.

Juli

- 1 Prof.dr. Sarro Lina neemt als eerste vrouw zitting in de Raad van Hoogleraren van de TU Delft.
- 4 Het eerste beiaardconcert van dit seizoen. Tot 23 augustus zullen elke dinsdagavond de 48 klokken van de Hemony-beiaard beurtelings worden

De jaarlijkse Jeugdoptoe Delft (Foto Fred Nijs).

bespeeld door de beiaardiers Gerard de Waardt, Henk Groeneweg, Loek Boogert, Marianne Marras en Bas de Vroome.

- 5 Het rooms-katholieke kerkgebouw Nicolaas en Gezellen aan de Raamstraat is tot gemeentemonument verklaard.
- 6 Precies honderd jaar geleden kreeg de Technische Hogeschool Delft de status van universiteit toegewezen, waardoor Delft officieel universiteitsstad werd.
- 13 In de Delftse grachten vaart er een onderzeeboot. Het Wasub-team van de TU won met deze door hen ontworpen boot de hoofdprijs in de International Submarine Race in Amerika. Normaal wordt deze onderzeeër door een op zijn buik liggende fietser aangedreven, maar doordat het grachtenwater nauwelijks zicht biedt, wordt hij vandaag voortgetrokken door een boot.
- 15 In het Stedelijk Museum Het Prinsenhof wordt het boek *Oorlog en Verzet in de Prinsenvstad, 1940-1945* van Joop de Blij gepresenteerd.

De Big Jump in de Delftse Hout (Foto Fred Nijs).

- 17 Getooid met witte badmutsen springen tweehonderd deelnemers in het water van de Delftse Hout. Dit als onderdeel van de Big Jump die tegelijkertijd op tweehonderd plaatsen in ons land plaatsvindt. De actie is georganiseerd door de Stichting Reinwater, die hiermee pleit voor strenge controle op schoon zwemwater.
- 19 Voor de centrale bibliotheek beginnen stadsarcheoloog Epko Bult en zijn medewerkers met het strook voor strook afgraven van het parkeerterrein. Eind zestiende eeuw werd op deze locatie het Ursulaklooster gesloopt.
- 22 In Nijmegen eindigt de 89ste Vierdaagse. Onder hen die dit wandelfestijn hebben uitgelopen, bevindt zich onze 76-jarige stadgenoot Wijnand Koreneef. Hij nam voor de veertigste keer deel aan dit spektakel en ontvangt daarvoor een speciale medaille.
- 27 In zijn woonplaats New Haven overlijdt op 77-jarige leeftijd de Amerikaanse econoom prof. John Michael Montias. Hij publiceerde een boek over de sociaal-economische situatie van zeventiende-eeuwse Delftse schilders en andere kunstenaars uit het Sint Lucasgilde (1984) en kreeg vooral bekendheid door zijn biografie van Johannes Vermeer (1993).

De opgraving van het Ursulaklooster (Foto Fred Nijs).

Het Delft Chamber Music Festival (Foto Fred Nijs).

29 Ter inleiding van het Delft Chamber Music Festival treden vijf blazers her en der in de stad op. De organisatoren trachten op deze wijze meer belangstelling te kweken voor dit festival.

Augustus

- 1 Cultureel antropoloog Pim Westerman, conservator van het Volkenkundig Museum Nusantara, neemt afscheid. Door zijn inzet wist hij dit museum via tentoonstellingen en lezingen grote bekendheid te geven. Westerman heeft een nieuwe functie aanvaard in het Tropenmuseum te Amsterdam.
- 1 Modehuis Sinke sluit noodgedwongen haar deuren. Een lege plek aan de Binnenwatersloot 24 en 26, waar deze zaak vanaf 1956 was gevestigd en door de jaren heen een begrip werd in onze stad.
- 7 Hoewel er door het regenachtige weer minder toeschouwers zijn dan voorgaande jaren, mag het varend corso ook deze keer zeker succesvol worden genoemd. Stond het dit jaar in het teken van het zilveren regeringsjubileum van koningin Beatrix, volgend jaar is het thema *Helemaal Hollywood*.
- 15 Wijnkoperij Evert Hellebrekers houdt na 166 jaar op te bestaan. Na vijf generaties is er geen opvolger te vinden om deze zo bij Delft behorende firma voort te zetten.
- 19 Vrijdagavond. Het begin van het Jazz Delft Festival dat gedurende het gehele weekend de binnenstad zal vullen met diverse soorten jazzmuziek. Op het Vrouwjuttenland vindt het laatste grachtenconcert van dit seizoen plaats. Meer dan duizend mensen genieten van het optreden van zangeres Miranda van Kralingen, die met Gregor Bak aan de piano op geestige wijze haar liederen aankondigt.
- 20 Op het Sint-Agathaplein trekt de jaarlijkse sfeervolle Oosterse Markt weer veel publiek. Op de Markt vindt een ander evenement plaats. Daar komen de bezoekers van alle Delftse buurthuizen bijeen om op een sportieve en spectaculaire wijze de zomeractiviteiten van Brede Welzijnsgroep Delft af te sluiten.
- 22 Onder het toezicht van Hugo de Groot zwerft een in het geel geklede nieuwe lichte studenten over de Owee informatiemarkt om al doende kennis te maken met hetgeen de diverse verenigingen te bieden hebben.
- 25 In het auditorium van de TU vindt een debat plaats tussen de Tweede Kamerleden Boris van der Ham (D66) en Sybrand Buma (CDA). De zeventienhonderd aanwezige studenten kiezen Van der Ham tot de beste debater.
- 27/28 De zestiende Westerpoppop blijkt een groot succes te zijn. Maar liefst vijftienduizend fans genieten van de vele optredens. Organisator René Steijger, die zaterdagmiddag uit handen van loco-burgemeester M.C. Mooiweer de gemeentepenning krijgt uitgereikt, kan tevreden zijn.

De Owee informatiemarkt (Foto Fred Nijs).

28 Vier professionele straattheatergroepen, deel uitmakend van het Zoethout Festival in de Delftse Hout, zorgen met hun optredens voor een geslaagde middag.

31 Gedurende 165 jaar hebben Delftenaren hem gelezen: de *Delftsche Courant*. Vandaag verschijnt hij met een extra uitgave voor het laatst.

31 Voor één euro draagt de gemeente de watertoren over aan de nieuwe eigenaar Wellness Center. Naast de verkoop van bronwater gaat het bedrijf hier ook een horecagelegenheid en een dakterras verwezenlijken.

September

1 Nederlands oudste door stoom aangedreven passagiersschip *Succes* (uit het jaar 1897) gaat ter gelegenheid van een personeelsfeest van het Bureau Humanagement voor anker aan de Hooikade.

9 De 75ste verjaardag van Johan Grabijn. In museum Het Prinsenhof opent burgemeester Verkerk een expositie van aquarellen, die deze kunstenaar maakte van diverse Delftse interieurs en gebouwen.

10 Open Monumentendag. Op maar liefst 37 locaties staan de deuren open

om bezoekers te ontvangen. Dit zouden er 22.000 worden zo bleek na afloop. Ook de Lutherse gemeente toont haar pas gerestaureerde kerk.

- 10 In de gracht van de Molslaan vindt de door de Lions Club Delft georganiseerde Delftse Eendenrace plaats. De opbrengst van de verkoop van deze plastic eendjes (per stuk € 2,50) komt ten goede aan de Voedselbank Delft.
- 11 In de Nicolaas en Gezellenkerk aan de Raamstraat viert pastoor Ben Bolmer, franciscaan, zijn 40-jarig jubileum.
- 17 Met een reünie viert de Delftse Montessorischool haar 50-jarig bestaan.
- 18 Autoloze zondag. Alleen merkbaar op de provinciale weg, die dienst doet als skatebaan en waar ook diverse andere activiteiten door de jeugd worden uitgevoerd. Verder ziet men overal auto's rijden.
- 20 TNO Delft meldt, dat het onderdeel van TNO dat zich bezighoudt met de veiligheid van auto's, naar Eindhoven verhuist. Voor de 250 werknemers, die mee verhuizen zal worden gezorgd voor herhuisvesting. De gehele operatie kost ruim 25 miljoen euro.
- 20 Bewoners van de nieuwbouwwijk Delftzicht hoeven niet meer bang te zijn voor wateroverlast. Deze wijk beschikt namelijk onder het wegdek over een waterberging. Zelfs bij buien van 100 mm is de straat in een mum van tijd kurkdroog.
- 21 Uit handen van wethouder J. Torenstra ontvangt Gerry Haak de bronzen sportspeld van de gemeente Delft. Zij zette zich als vrijwilligster gedurende vijftien jaar met veel enthousiasme in voor de handbalclub EDH.
- 23 Dubbel feest bij de faculteit elektrotechniek van de TU Delft. De eerste lichting afgestudeerden van de International School of Micro-electronica ontvangt het masterdiploma. De opleiding is een samenwerkingsverband tussen de TU Delft en Fudan University Shanghai in China.
- 24 Grote belangstelling voor Delfts Madurodam, dat in het kader van de manifestatie Delfts Design op het Doelenplein staat opgesteld. De diverse maquettes van bestaande en geplande gebouwen trokken veel belangstelling.
- 27 In de aula van de TU strijden leerlingen van het basisonderwijs om de titel 'Verkeersleerling van Delft'. Chazia Mourali, bekend van diverse televisieprogramma's, stelt de vragen. De jury bestaat uit wethouder Jan Torenstra, verkeersveiligheidsdeskundige Janneke Zomervrucht van 3VO en Katya van Balen, wijkagent in de binnenstad Delft. Naomi Immers van basisschool Vrijenban gaat als winnares met de prijs, een nieuwe fiets, naar huis.

Naomi Immers is de beste verkeersleerling (Foto Fred Nijs).

28 In Australië wint de equipe van de TU Delft met de zonneracewagen Nuna 3 voor de derde maal de World Solar Challenge. De behaalde snelheid van 103 km per uur was tevens een record.

28 Winkelcentrum In de Hoven ontvangt het keurmerk Veilig Ondernemen.

Oktober

5. Minister Peijs van Verkeer en Waterstaat en minister Dekker van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieu bezegelen met hun handtekening een rijksbijdrage van 344 miljoen euro voor de aanleg van een ondergrondse spoortunnel met station in onze stad. Hierdoor zal het nu aanwezige spoorviaduct in de toekomst kunnen worden afgebroken.
6. In het stadhuis wordt een overeenkomst getekend, waarmee de gemeente Delft verantwoordelijk wordt voor de infrastructuur en het groen van de oude door J.C. van Marken in 1882 gestichte wijk Agnetapark. Ook de bijbehorende woningen zijn door het pensioenfonds van de Gistfabriek te koop aangeboden.
8. Op de markt en in het stadhuis vindt de jaarlijkse Delftse Wijkenmarkt plaats. Bezoekers kunnen ideeën opdoen of aandragen om hun wijk leuker of leefbaarder te maken. Het geheel wordt opgevrolijkt met muziek, sport en spel, workshops en demonstraties. De trofee voor de leukste

straat in Delft, het bronzen beeldje van Hugo de Groot, gaat dit jaar naar de bewoners van de Debussyflat.

- 9 Ongelooflijke drukte op het Doelenplein waar duizenden kinderen met hun ouders de Delftse Boekenbende bezoeken.
- 13 In het Legermuseum opent Charles Napoleon de tentoonstelling *Voor Napoleon. Hollanders in oorlogstijd 1792-1815*. Charles Napoleon is een nazaaf van de jongste broer van Napoleon Bonaparte.
- 15 Toeschouwers langs de Vliet en de Zuidkolk wanen zich terug in de tijd als een historische vloot onze stad komt binnenvaren. Onder de titel *Vloot over de Vliet* wordt herdacht dat vierhonderd jaar geleden de Pilgrimfathers vanuit Leiden over de Vliet naar Delfshaven voeren om van daaruit aan de grote oversteek naar Amerika te beginnen.
- 22 Hockeyclub Ring Pass viert haar 65-jarig bestaan. Ook feest bij de Delftse Scoutinggroep Willem de Zwijger omdat het zestig jaar bestaat.
- 22/23 De deuren van veel ateliers staan open voor het publiek in het kader van de jaarlijkse Atelierroute.
- 27 Op station Delft wuift koningin Beatrix de Zilverrail uit bij zijn laatste rit naar Alkmaar. Ter gelegenheid van het zilveren regeringsjubileum van de koningin reed de Zilverrail op initiatief van het Nationaal Comité vanaf 17 oktober door het land. De trein met negen wagons vol activiteiten op het gebied van kunst, sport en goede doelen deed in totaal 25 stations aan. Prinses Máxima opende het evenement.

November

- 3 Tijdens de raadsvergadering wordt oud-raadslid Jan Wardenaar herdacht, die op 29 oktober op 91-jarige leeftijd overleed. Van 1962 tot 1978 zat hij voor de Partij van de Arbeid in de raad.
- 6 In World Art Delft (WAD) aan de Schie opent de ambassadeur van de Republiek Indonesië, mr. Mohammed Jusuf, de tentoonstelling *WAD Anders*. Een tentoonstelling van moderne kunst, gemaakt door Delftse kunstenaars met een verstandelijke beperking. De schilderijen zijn te koop. De opbrengst komt ten goede aan voorzieningen voor jongeren op Bali met een verstandelijke beperking.
- 7 Op 59-jarige leeftijd overlijdt koördirigent Thijs Sikking, destijds ook de opvolger van Pierre van Hauwe. Sinds een week maakte hij gebruik van de VUT-regeling als coördinator culturele evenementen van de provincie Zuid-Holland.

- 7 Stedelijk Museum Het Prinsenhof koopt bij veilinghuis Sotheby's Amsterdam twee belangrijke schilderijen, te weten *Het Stadhuis van Delft* door Jan Ten Compe (1713-1761) voor het bedrag van 34.800 euro, en een landschap van de Delftse schilder Pieter Anthonisz. van Groenewegen (1600-1658) voor 22.800 euro.
- 16 In winkelcentrum In de Hoven wordt in de speelgoedzaak Top 1 Toys een lang verwacht postagentschap geopend.
- 18 Wethouder Chr. Mooiweer heropent aan de Voldersgracht de gerestoreerde Koornbeurs. Dit Rijksmonument, dat oorspronkelijk een vleeshal was en later jarenlang dienst deed als studentensociëteit, bevat nu een poppodium, een café en een discotheek.
- 18 Het is 22.30 uur als op het Sint-Agathaplein een door boekhandel De Omslag georganiseerd 'Griezelfeest' voor kinderen begint. Dit naar aanleiding van de verschijning van het zesde Harry Potter boek om precies middernacht in de Waalse Kerk. Het Delfts Voorgangersoverleg van de Delftse kerken is met deze locatie minder gelukkig.
- 19 Sinterklaas doet zijn intocht. Vergezeld door zwarte Pieten gewapend met een pepernoten-machine, een drumfanfare en majorettes rijdt hij door onze stad.
- 23 Op 82-jarige leeftijd overlijdt in Den Haag mr. R.M. Gallas, vanaf 1979 gedurende zes jaar burgemeester van Delft.
- 23 Na een grondige verbouwing wordt de Bethlehemkapel aan de Floresstraat feestelijk in gebruik genomen.

December

- 3 Ter gelegenheid van het vorig jaar gevierde zestigjarig bestaan van de Delftse Vliegtuigbouwkundige Studievereniging 'Leonardo da Vinci' heeft KLM engineering & maintenance zijn grootste hangar omgedoopt in Leonardo da Vinci.
- 4 In het Legermuseum staat deze maand de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) centraal. Vandaag is er, zoals alle zondagen gedurende deze tentoonstelling, een speciaal programma voor kinderen.
- 8 Het Gemeente Archief Delft koopt op een veiling bij Sotheby's Londen voor een bedrag van ruim 10.000 euro een schets van de Schiedamse poort met bootjes in de Kolk. Het is een werkje (97 x 152 mm) van de bekende schilder Jan van Goyen (1596-1656).

- 9 Om klokslag 15.00 geeft ijsmeester Robin Verschoor de DSW schaatsbaan op de Beestenmarkt vrij aan het publiek.
- 13 Lichtjesavond. Duizenden mensen stromen toe om het moment mee te maken dat op de Markt de lampjes in de enorme kerstboom worden aangestoken en om daarna in samenzang de aloude kerstliederen te zingen. In de binnenstad zorgen vuurkorven en verlichte kraampjes voor een ouderwets sfeer.
- 14 Met vereende krachten slaan drie heren de eerste paal van de aan te leggen passantenhaven. Het zijn: de directeur van de provinciale Dienst Beheer Infrastructuur C.W.A. Geens; de directeur Stichting Recreatie Toervaart N.A.W. van Lamsweerden en de wethouder van Economie en Toerisme R. Vuijk.
- 20 Ter gelegenheid van het 175-jarig bestaan van Kipp en Zonen schenkt directeur R. Dieterink aan het Gemeente Archief Delft de scriptie die Petrus Johannes Kipp in 1830 schreef voor zijn apothekersexamen. Petrus Jacobus vestigde zich aan het Oude Delft waar zich nog steeds apotheek W.A. Kipp bevindt. Zijn zoon Willem Kipp ging verder met de apotheek, terwijl diens broer Anton zich toelegde op chemicaliën en instrumenten. Eerder dit jaar ontving het archief reeds het bedrijfsarchief van de firma Kipp en Zonen.
- 21 'Broeder Willem hoort bij Delft', kopt de *Delftse Post*, doelend op Willem de Jong, die al veertig 40 jaar verbonden is aan het Leger des Heils. Met zijn witte baard is hij in de periode voor Kerstmis een bekend straatbeeld in Delft.
- 23 In de Maria van Jessekerk dirigeert de bijna 86-jarige Pierre van Hauwe met veel enthousiasme de kerstsamenzang. Op de vraag hoe hij dit volhoudt op zijn leeftijd, is zijn antwoord: 'Ik merk er niets van, overmorgen dirigeer ik een orkest in München'.
- 27 De achttien meter hoge kerstboom op de markt wordt ontdaan van zijn lampjes, vervolgens in stukken gezaagd en in deze vorm naar de GGD aan de Sint Jorisweg gebracht. Het hout wordt beschikbaar gesteld voor de dagbesteding van psychiatrische patiënten, ouderen en scholieren.
- 30 Sneeuw en ijzel zorgen zo vlak voor het nieuwe jaar voor veel overlast.
- 31 In de wetenschap dat bakker Denies de lekkerste oliebolletjes bakt en de heer Getreuer van het reptielenhuis Serpo de bekendste Delftenaar 2005 is gebleken, neemt Delft met vreugdevuren en knallend vuurwerk afscheid van 2005.

Fotobureau Fred Nijs

Konijnensingel 8
2623 BJ Delft

fotofred@casema.nl

Telefoon 015 2614416   Mobiel: 06 55817157

- briefpapier
  - enveloppen
  - visitekaartjes
  - brochures
  - jaarverslagen
  - periodieken
  - catalogi
  - boeken
  - mailings
- van zwart/wit
tot full color

Als de tijd dringt... drukwerk is onze specialiteit!

Drukkerij Vis Offset

A. Einsteinweg 25a
2408 AP Alphen aan den Rijn
T: 0172 444 667
F: 0172 240 209
E: info@drukkerij-vis.nl

GRAFMONUMENTEN

Laan van Overvest 64-70, 2613 DN Delft
Tel.: 015 - 212 28 81, Fax: 015 - 214 47 44

Lustrumviering 27 april 2005

*De viering van het veertiende lustrum van de
Historische Vereniging Delfia Batavorum werd geopend
op 27 april 2005 met een feestelijke bijeenkomst in het stadhuis Delft.*

De voorzitter, drs. W.H.M. Aalbers sprak de volgende feestrede uit.

Welkom heet ik u graag namens het bestuur van Delfia Batavorum, in het bijzonder de burgemeester, de heer en mevrouw Laurentius en onze ereleden. Buitengewoon verrast zijn wij door de grote opkomst; kwam u bij het vorige lustrum in 2000 op met 100 belangstellenden, nu zijn we met 200 aanwezigen in deze raadzaal. Zelfs van verre, uit Californië, maar ook van vlakbij aan de Markt kwam u. De laatste jaren bestaat er vaak een opmerkelijk grote belangstelling voor de lezingen, de excursies en zelfs voor de algemene ledenvergadering.

Ik heb het genoegen om als voorzitter tweemaal een lustrum te mogen meemaken.

Tegenwoordig zijn er nog maar weinig steden in Zuid-Holland die géén historische vereniging bezitten. Kennelijk is de belangstelling voor lokale en regionale geschiedenis groot en veelzijdig. Een eerste oprichtingsgolf van historische genootschappen stamt al van vóór 1890. Daarna volgen Die Haghe

Een grote opkomst voor de lustrumviering in het stadhuis (Foto Peter van der Krogt).

in 1890, Oud Dordrecht in 1892, Oud Leiden in 1902. Later zijn er nog twee groeimomenten: na de Tweede Wereldoorlog en in de laatste decennia van de twintigste eeuw. Vertegenwoordigers van zusterverenigingen uit andere plaatsen zijn vanmiddag aanwezig; ook hen heten wij van harte welkom. Het is het vermelden waard dat in de laatste jaren een goede samenwerking met Noord- en Zuid-Hollandse en Utrechtse steden tot stand is gekomen. Overigens zouden we graag de samenwerking met zusterverenigingen in de regio willen bevorderen.

Delfia Batavorum wordt opgericht op 30 oktober 1935 en blijft aanvankelijk een kleine vereniging: 29 leden is het grootste aantal leden vóór de Tweede Wereldoorlog. Na de oorlog stijgt het ledenbestand tot 85 omstreeks 1950. Het eerste grote jubileum, het zilveren 25-jarig bestaan, wordt in 1960 gevierd in het Delftse stadhuis met een lezing van prof. dr. L.J. Rogier over de Delftse priester Sasbout Vosmeer. Daarna groeit de belangstelling voor de bijeenkomsten. Maar B. van der Wulp memoreert in *Facetten van Delft* dat men in 1960 'vreest voor het voortbestaan van een vereniging als de onze, gezien de vrijetijdsbesteding door middel van de televisie' (en dat bij twee netten!). In 1965, het zesde lustrum, is er de tentoonstelling *Delft zoals het was en wordt* in het Prinsenhof. Het lustrumjaar 1970 wordt ingezet met een tentoonstelling *Burgers van Delft*, wederom in het Prinsenhof. Een lustrumuitgave over de kartuizers en hun Delftse klooster verschijnt in 1975. Een standaardwerk, dat ook dient als handleiding voor de betreffende tentoonstelling in het Prinsenhof. Daardoor aangemoedigd, besluit men tot de oprichting van een redactiecommissie.

In de jaren daarna stijgt het ledental tot 870. De vereniging gaat zich ook zorgen maken om het behoud van het Delftse stadsbeeld: met name een plan als *In de Veste* geeft daar aanleiding toe. In 1970 gaat daarom de Commissie Behoud Stadsschoon aan het werk. Inmiddels heeft de redactiecommissie heel wat publicaties verzorgd. Het twaalfde deel in de uitgavenreeks is het lustrumboek 1985: *Facetten van Delft*, 26 artikelen van even zoveel auteurs over Delft en zijn bewoners door de eeuwen heen.

In 1990 wordt het elfde lustrum gevierd met de publicatie van *Delft wordt modern* en een symposium in de aula van de TU. Vanaf 1991 verschijnt het *Jaarboek* van Delfia Batavorum, dé kroniek van Delft, op zich al de contributie waard, wordt vaak gezegd.

Ter gelegenheid van het twaalfde lustrum in 1995 wordt besloten het symposium *Creatief met Delft* uit te stellen tot 1996, het jaar van *Delft 750 jaar stadsrechten*. Eén zin van een van de sprekers, Wiek Röling, is mij bijgebleven: 'Als iemand het gezicht op Delft van Vermeer zou beschadigen, zou de wereld te klein zijn, en terecht. Maar als het échte gezicht op Delft zou worden aangetast, wat zou er dan gebeuren?'

Delfia Batavorum is lang klein gebleven. Opmerkelijk is de enorme groei die aan het eind van de jaren zestig begon, juist toen veel andere Delftse ver-

enigingen het moeilijk kregen. Kennelijk heeft Delfia Batavorum een eigen taak en plaats in Delft verworven, en zal die hopelijk behouden. Want via publicaties en via de pers brengt het genootschap de schoonheid en historie van Delft voortdurend onder de aandacht en geeft het waar nodig bij de betreffende instanties blijk van bezorgdheid.

De meest daarvoor in aanmerking komende instantie is uiteraard de gemeente Delft. De goede relatie blijkt al uit bijeenkomsten zoals vanmiddag in deze raadzaal in aanwezigheid van de burgemeester. Verder is er een goede samenwerking met de gemeentelijke diensten, alsmede met de zustervereniging Vrienden van het Prinsenhof. Maar natuurlijk zijn er ook de gevraagde en vooral de ongevraagde adviezen van onze Commissie Behoud Stadsschoon over zeer relevante onderwerpen en dat namens een groot aantal vaak zeer betrokken leden. Het ledental is de laatste tien jaar gestaag gestegen van 1000 naar 1300. Prachtig, maar het mag nog altijd meer zijn.

Delfia Batavorum spant zich in voor het bevorderen van de kennis van en de belangstelling voor de geschiedenis van de stad Delft en voor het behoud en het herstel van het cultureel erfgoed. Naast de lezingen, excursies en publicaties heeft de vereniging daarvoor nog een paar instrumenten:

- De Blokpenning voor personen die zich voor Delft of voor Delfia Batavorum bijzonder verdienstelijk hebben gemaakt. Vanmiddag wordt deze onderscheiding voor de zevende maal uitgereikt.
- De Le Comteprijs die jaarlijks voor een opmerkelijke verfraaiing na deskundige jury-advisering wordt toegekend.
- Het Delfia Batavorumfonds ter stimulering van voor Delft relevante publicaties en activiteiten.
- In 2004 heeft het bestuur een nieuwe traditie ingesteld: de geschiedenis-eindexamenprijs voor de bestpresterende leerlingen van elk van de drie Delftse colleges. Jaarlijks krijgen zij een exemplaar van het prachtige jubileumboek van *350 jaar Porceleyne Fles*.

Delfia Batavorum ziet niet alleen toe op de geschiedenis van Delft, maar verheugt zich ook over de nu kennelijk toegenomen belangstelling voor dat vak in het algemeen. Denk bijvoorbeeld aan de discussie in oktober 2004 in het Prinsenhof over de canon van de geschiedenis. Denk ook aan de boekenweek in maart met de Nederlandse geschiedenis als thema. Zonder geschiedenis en aardrijkskunde is er geen begrip voor wie-wat-waar-wanneer en vooral waarom. Dat begrip is belangrijk voor het blijven waarderen van democratie en vrijheid.

Delfia Batavorum kijkt naar het verleden, zoals recent de terechte aandacht voor bijvoorbeeld Hugo de Groot en voor 400 jaar VOC. Maar de vereniging houdt niet krampachtig vast aan het verleden. Delfia Batavorum is wel overtuigd van de buitengewone positie van de Delftse binnenstad juist als uniek cultuurhistorisch middelpunt van de zuidvleugel van de randstad in de eenentwintigste eeuw. Naast het Delfts blauw (waarbij het complete waterma-

Receptie 27 april 2005 (foto Peter van der Krogt)

nagementcluster zou kunnen worden gerekend), naast Oranje en naast Vermeer (en het DelftVermeerCentrum) is onze historische binnenstad een van de Delftse zegeningen. En zegeningen moet je koesteren. Delfia Batavorum kiest daarom ook voor aandacht voor onderwerpen die de toekomst betreffen. Jaarlijks houden we in november een thema-avond over bouwen in historische binnensteden. Dat kan net zo'n traditie worden als de Anders Rozemond lezing in december.

Maar dat laat onverlet dat we bij de afsluiting van dit veertiende lustrum op vrijdagavond 28 oktober in de aula van de TU in een symposium met vier sprekers helemaal teruggaan naar de geschiedenis van het oude klooster Koningsveld.

Laatst zei iemand heel vriendelijk: 'Delfia Batavorum is een bindend element in Delft.' Moge dat nog lang zo zijn!

J.W. Blokpenning

Tijdens de bijeenkomst op 27 april werd de J.W. Blokpenning uitgereikt aan de heer H.W. van Leeuwen voor zijn langdurige en grote verdiensten voor de stad Delft en voor de vereniging.

De naamgever van deze penning is de heer J.W. Blok. Hij was architect en heeft in Delft gewoond en gestudeerd. Uit zijn nalatenschap ontving Delfia Batavorum in 1983 een legaat. Met de opbrengst van boeken en prenten is het Blokfonds gevormd waaruit de Delfia Batavorumprijs, de Blokpenning tot stand kwam.

De penning wordt uitgereikt aan een persoon of instelling die zich bijzonder verdienstelijk heeft gemaakt voor het bevorderen van de kennis van en de belangstelling voor de geschiedenis van de stad Delft en/of het bevorderen van het behoud en het herstel van het cultureel erfgoed.

De penning is ontworpen door de heer Rob van der Veen te Culemborg en gegoten bij de Gebroeders Stylaert te Rumpt. De bijbehorende oorkonde is vervaardigd door ons lid, de heer P.A. van Koppén.

Harry van Leeuwen

Henri Wijnand van Leeuwen werd in 1927 in Rotterdam geboren. Hij studeerde indologie in Leiden en was handsemployee in Indonesië. Daarna haalde hij het diploma wetenschappelijk archiefambtenaar tweede klasse. Op 1 oktober 1956 trad hij in dienst bij het gemeentearchief te Delft als ad-

Harry van Leeuwen krijgt de J.W. Blokpenning (foto Peter van der Krogt).

junct-archivaris. Een van zijn eerste taken was het begeleiden van indiceerprojecten. Een jaar later in 1957 volgde zijn vaste aanstelling. D.P. Oosterbaan, de toenmalige gemeentearchivaris, motiveerde zijn voorstel daartoe met de woorden: 'De toewijding en bekwaamheid van deze functionaris rechtvaardigen een verandering van zijn status.'

In 1960 werd hij bevorderd tot adjunct-commies A en is dan derde assistent. Wederom Oosterbaan: 'Heeft blijk gegeven van intelligente en volledig toegewijde uitoefening van zijn taak.' Na het overlijden van Oosterbaan in 1967 werd hij onder diens opvolger C.D. Goudappel steeds meer belast met het reilen en zeilen van de studiezaal, een werkzaamheid die jarenlang zijn hoofdtaak zou worden. Vanuit deze functie voorzag hij duizenden onderzoekers van gegevens en wees hen de weg, niet alleen in de Delftse archieven, maar ook naar andere archieven en aanverwante instellingen.

Hierdoor verwierf hij zoveel kennis van de geschiedenis van de stad, dat hij inderdaad de vraagbaak voor velen werd. Dat heeft geleid tot zijn tweede belangrijke verdienste, die van censor. Menigeen liet zijn geschrift alvorens het naar de drukker ging, lezen door Van Leeuwen. Menigeen werd daardoor behoed voor uitglijders op historisch en archivalisch gebied. Menigeen betuigt dan ook terecht in zijn voorwoord dank voor de verleende hulp en bijstand. Harry van Leeuwen is nagenoeg vanaf het begin lid geweest van de redactiecommissie. Van zijn enorme kennis over de geschiedenis van Delft en omgeving heeft de redactie en dus ook onze vereniging gebruik mogen maken. Ter gelegenheid van zijn afscheid van de Gemeentelijke Archiefdienst Delft is hem een boekwerk aangeboden waarin artikelen zijn geschreven door zijn collegae. Dit boek *Leeuwendeel* is een uitgave van de Gemeentelijke Archiefdienst Delft in 1992. Bij gelegenheid van dit afscheid heeft de redactiecommissie van het Genootschap Delfia Batavorum het eerste jaarboek 1991 aan H.W. van Leeuwen opgedragen.

Zeventig jaar vooruitgang in het echtheidsonderzoek van kunst en antiek

Theo Laurentius

Onderstaande feestrede werd door Theo Laurentius uitgesproken bij de feestelijke opening van het veertiende lustrumjaar van de Historische Vereniging Delfia Batavorum.

Het kan interessant zijn om bij de verjaardag van een zeventigjarige niet alleen stil te staan bij de gebeurtenissen gedurende die periode, maar ook eens te kijken welke stromingen zich gaandeweg hebben ontwikkeld. Mijn speciale belangstelling gaat uit naar de ontwikkelingen in de kunstgeschiedenis. Bovendien blijkt Delft daar een rol in te spelen.

Een goed voorbeeld om mee te beginnen is een grote foto van Van Meege-rens *De Emmaüsgangers*. Deze foto werd door een bezoeker op één van de taxatiedagen van het tv-programma *Tussen Kunst en Kitsch* aan de schilde-rijenexpert voorgelegd. Achterop stond een lovende beschrijving van deze onechte Vermeer, geschreven door de destijds beroemde kunsthistoricus dr. Abraham Bredius, gedateerd 1937. Hij had zelden zo'n ontroerende Vermeer gezien en rekende het schilderij tot de hoogtepunten van de zeventiende eeuw. Nu, bijna zeventig jaar later, zegt iedereen: 'Dat is een vervalsing, dat kan je zo zien.'

Hoe komt het dat wij dat nu direct zien terwijl Bredius in 1937 zo absoluut zeker was van de echtheid? Het was bovendien niet alleen Bredius die de plank missloeg. Tal van bekende kunsthistorici waren het destijds met hem eens.

Wat we hier zien, is een verschijnsel dat zich zeker al vanaf de achttiende eeuw voordeed. Grote kunsthistorici werden gezien als autoriteit en hun uit-spraken golden alsof het wetten waren. Een goed voorbeeld is Cornelis Ploos van Amstel (1726-1798). Hij stelde op eigen gezag vast dat een tekening die tegenwoordig aan Lambert Doomer wordt toegeschreven, was vervaardigd door Gerbrand van den Eekhout. Dat gaf hem dan ook het recht om eigen-handig de handtekening van Van den Eekhout toe te voegen aan de prent die hij ernaar maakte. Dat was echter niet alles! Hij bepaalde tevens dat de te-kening in 1670 was vervaardigd en plaatste dus ook dat jaartal op zijn prent. *Zo ver ging die overtuiging en iedereen accepteerde dat. Bredius behoorde tot de laatste generatie kunstpausen die zich een dergelijke aanpak kon ver-oorloven. Los daarvan moet wel gezegd worden dat Bredius verder een goede en kundige kunsthistoricus was.*

Na de Tweede Wereldoorlog werd Van Meegeren ontmaskerd en er voer een schok door de kunsthistorische wereld. Zeer terecht en zeer heilzaam. Het

Theo Laurentius (Foto Peter van der Krogt).

*1. Boerderij met de booschuur in een breed landschap. Ets 1641.
Rembrandt Harmensz. van Rijn (1606-1669).*

bleek noodzakelijk om kunst en antiek beter op echtheid te onderzoeken alvorens in bloemrijke beschrijvingen te vervallen.

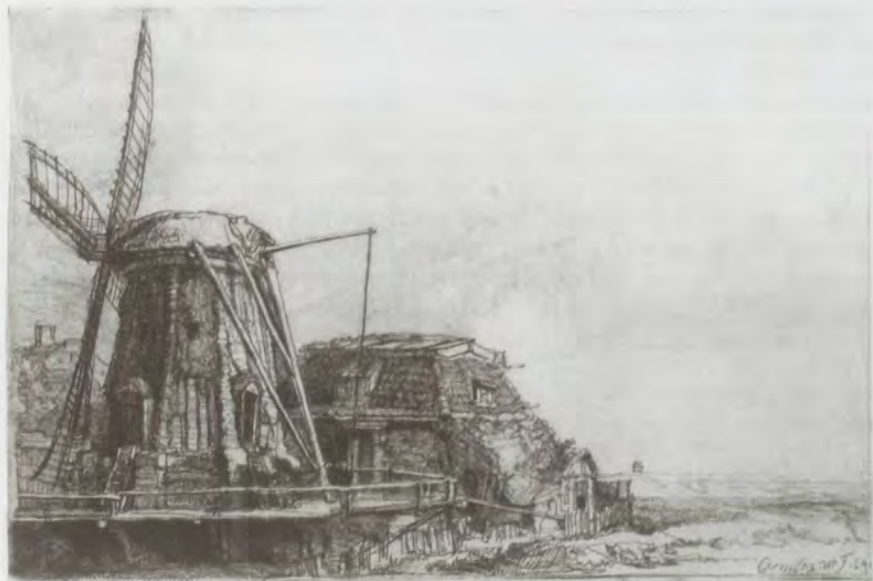
Een volgende stimulans was de prijsontwikkeling in de jaren zestig en zeventig. Een koper, die twee ton voor een ets wilde uitgeven, wenste wel een garantie dat zijn aankoop echt was.

Hoe snel die prijsstijging zich voltrok, ondervond ik aan den lijve toen ik mij, zo'n veertig jaar geleden, iets grondiger met de etsen van Rembrandt ging bezighouden. Ik wilde het brede landschap met de boerderij kopen (afb.1). Deze ets uit 1641 bracht gewoonlijk ongeveer f 4000 op. Ik spaarde net zo lang tot ik dat bedrag bij elkaar had en spoedde mij naar de veiling. Op dat moment bracht de ets echter f 30.000 op en ik had het nakijken. Tegen de tijd dat rond ze f 60.000 deden, ben ik er aan mee gaan doen. Nu, zo vele jaren later, brengen ze rond de € 100.000 op.

De vraag bij deze ets uit 1641 was: is hij ook werkelijk gedrukt in 1641? Het bleek dat er geen methode bestond om dat vast te stellen. Tot dat moment was ook niemand met dat probleem bezig. Er werd over het algemeen geen onderscheid gemaakt tussen een afdruk uit 1641 en een mogelijk latere druk uit de achttiende eeuw. Die late drukken werden weliswaar gemaakt van de oorspronkelijke koperplaten, maar de kwaliteit was dikwijls bedroevend vanwege de slijtage van zo'n plaat. Vooral in de negentiende eeuw was er meer aandacht voor de voorstelling dan voor de drukkwaliteit. Zelfs een collectie Rembrandtetsen die in het Dordts Museum tevoorschijn kwam en trots werd tentoongesteld, bleek voor een groot gedeelte uit achttiende-eeuwse afdrukken te bestaan. Destijds had niemand daar een probleem mee. Ook in de prethandel werd het onderscheid tussen Rembrandts eigen afdrukken en de latere drukken over het algemeen niet scherp gehanteerd. Een van mijn collega's bood een ets van Adriaen van Ostade te koop aan. De ets was weliswaar uit 1647, maar de afdruk werd pas in 1941 bij Enschede in Haarlem gemaakt. Zijn reactie was: 'Wat doet dat er nu toe, Ostade is Ostade'.

Dikwijls is het voor een leek zelfs niet te zien of het wel een echte ets is. Ook reproducties worden voor echt aangezien. Tijdens één van de Kunst- en Antiekbeurzen in het Delftse Prinsenhof hing in mijn stand een mooie druk van Rembrandts Landschap met de molen (afb. 2). Een bezoeker herkende de ets ogenblikkelijk en zei: 'Die heb ik ook'. Op mijn voorzichtige vraag of hij zeker wist dat het geen reproductie was antwoordde hij: 'Nee, zeker niet. Ik herken dat ding uit duizenden. Ik weet toch wel wat er in m'n keuken hangt?!' Hij stoorde zich aan het feit dat ik niet direct overtuigd was en besloot de ets thuis te gaan halen. Twee uur later bracht hij een fraaie reproductie mee waar onder in drukletters stond: 'Rembrandt van Ryn (1606-1669): De Molen, ets uit 1641'. Mijn reactie was: 'Vindt u het niet merkwaardig dat hij in 1641, toen hij die prent maakte, al wist dat hij in 1669 dood zou gaan?' De man zag dat niet als een onoverkomelijk bezwaar. Ik stelde vervolgens voor om de prent uit de lijst te halen teneinde te bekijken of de vergéstructuur in het papier te zien was. Deze lijnenstructuur is kenmerkend voor oud handgeschept papier. Daar ging hij mee akkoord. Bij het uitpakken bleek de ets op een groter vel te zijn gedrukt dat omgevouwen in de lijst zat weggepropt. Na het uitvouwen bleek de bovenrand uit karteltjes te bestaan waarop ik zei: 'Dit blad is van een kalender gescheurd.' Zijn reactie was opmerkelijk. 'Jazeker', zei hij, 'dat heb ik zelf gedaan.'

Het werd langzamerhand tijd om op zoek te gaan naar een onderzoeksmethode om de echtheid zo objectief mogelijk vast te stellen. Bij de schilderijen

2. De molen, ets 1641. Rembrandt Harmensz. van Rijn (1606-1669).

gebeurde hetzelfde: het Rembrandt Research Program hield zich daarmee bezig. De etsen vormden echter een zó aparte categorie, dat daarvoor nieuwe technieken moesten worden bedacht. In de afgelopen vijftientig jaar is daarvoor röntgenapparatuur ontwikkeld waarmee de vergéstructuur in het papier kon worden vastgelegd en herkend. Op het ogenblik zijn we zo ver dat van de meeste Rembrandtetsen tot op het jaar nauwkeurig kan worden bepaald wanneer ze gedrukt zijn. Op basis van die röntgenfoto's ontwikkelt de TU Delft tegelijkertijd een computerprogramma waarmee die herkenning snel en objectief tot stand kan komen. Daarmee komt de onderzoeksmethode voor een groter publiek beschikbaar.

Toch zijn we er nog niet. Recentelijk werd een schilderij van Johannes Vermeer geveild. Er zou vooraf een grondig onderzoek naar de echtheid zijn verricht. Op mijn vraag of daarbij phenolformaldehyde was aangetroffen kreeg ik geen antwoord. De aanwezigheid van deze stof, één van de bestanddelen van bakeliet, zou immers wijzen op de werkwijze van Han van Meegeren. Ik moet nog eens verder informeren.

Een aantal musea met prentverzamelingen is nog uitermate terughoudend in het toepassen van het röntgenonderzoek. Kunsthistorische beweringen kunnen er zo gemakkelijk mee worden ontzenuwd.

Een laatste voorbeeld. Bij de overgang van de gulden naar de euro publiceerde de Nederlandse Bank een prachtig boek met een overzicht van alle sedert 1815 uitgegeven bankbiljetten. Tot mijn verbazing werd aan de watermerken geen aandacht besteed. Dat euvel is in een latere aparte publicatie verholpen.

Ook de grote internationale veilingen stribbelden aanvankelijk tegen. Ze hebben er ongeveer tien jaar voor nodig gehad om te wennen aan het idee dat je een beter veilingresultaat boekt als je van tevoren enig onderzoek doet. Bovendien vallen daarbij veel optimistische toeschrijvingen in het water. Er komen nogal eens tekeningen van grote meesters op de markt waarvan het papier eerst na de dood van de kunstenaar werd vervaardigd. Wij noemen dit postuum werk. Langzamerhand gaan we wel de goede kant op. Er groeit meer begrip voor de noodzaak van technisch onderzoek. Het zou interessant zijn om over dertig jaar, wanneer Delfia Batavorum een eeuw bestaat te zien hoe ver we daarmee gekomen zijn. Mijn verwachtingen zijn positief en we kunnen dan ook met vertrouwen dat honderdjarig bestaan tegemoet zien.

*Al vijf generaties lang
een waarborg voor kwaliteit...*

*Bij ons worden alle vleeswaren
vers afgesneden.*

Slagerij Valkenburg

Brabantse Turfmarkt 80-82 • Delft
Tel. 015-2125829 / Fax 015-2146895

Televisie die gezien mag worden. Zowel aan als uit.

Er is ruimte voor compromissen, en dan is er uw woonkamer. Als u een televisie wilt welke er goed uitziet – of hij nu aan of uit is – dan hoeft u niet verder te kijken.

Bezoek onze showroom voor een demonstratie van de BeoVision 6 met de BeoLab 6000.

BANG & OLUFSEN

B&O

C. van Kapel, Hugo de Grootstraat 122, Delft, 015 - 212 08 17

www.vankapel.nl

www.bang-olufsen.com

Het lustrumgeschenk 2005

De restauratie van de gevelsteen van de Latijnse School

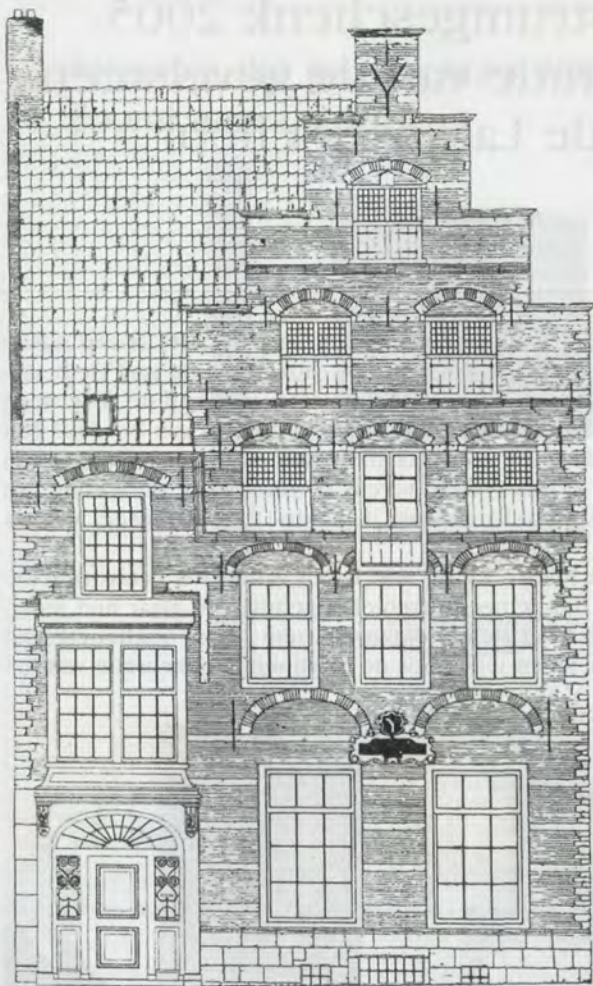
Wim Weve

In 2005 vierde Delfia Batavorum het veertiende lustrum. Het is een goede traditie dat de vereniging bij ieder lustrum een cadeau aan de stad Delft aanbiedt. Voor 2005 viel daarvoor de keuze op de restauratie van de gevelsteen van de Latijnse School die is aangebracht in de voorgevel van het huis Het Wapen van Savoye, Oude Delft 169. Met die restauratie werd die steen in oude glorie hersteld en daarmee werd tevens de bijzondere oorsprong van de steen, die ooit van de Schoolstraat naar de Oude Delft verhuisde, weer in beeld gebracht.

Het huis Het Wapen van Savoye zal bij veel leden van Delfia Batavorum bekend zijn omdat daarin het gemeentearchief is gehuisvest. Maar niet iedereen zal het zijn opgevallen dat zich in die gevel, ruim boven ooghoogte, een gevelsteen bevindt. Deze steen was sinds de ingrijpende restauratie van het

1. Het lustrumgeschenk is in de vorm van een grote foto door voorzitter Aalbers overhandigd aan burgemeester Verkerk tijdens de lustrumviering op 27 april 2005 (Foto Peter van der Krogt).

2. De gevelsteen was jarenlang, tot de restauratie van Oude Delft 169 in 1956, voorzien van een zwart letterloos tekstvlak met daarboven een witte Y op een zwarte ondergrond (tekening uit H. Rosse, 1946).

pand in 1956 kaal en oogde haveloos ten gevolge van beschadiging en vertering. De steen bevatte een groot leeg vlak, bekroond door een wapenschild met een Griekse Y, het symbool van de Latijnse School. De slechte toestand waarin de steen verkeerde, maakte een restauratie zeer wenselijk. Het verdwenen opschrift was uit de literatuur bekend, wat een verantwoorde restauratie mogelijk maakte. Het hierover getipte bestuur van Delfia Batavorum trad in overleg met de gemeente Delft, eigenaar en gebruiker van het pand, en ook verantwoordelijk voor de verlening van een monumentenvergunning. Iedereen bleek zeer positief en het bestuur besloot de restauratie van de gevelsteen als lustrumcadeau 2005 aan Delft aan te bieden. In dit ar-

tikel wordt ingegaan op de voorgeschiedenis van de steen en op de restauratie ervan. Om praktische redenen is besloten de tekst te schilderen en niet in reliëf aan te brengen. De vraag hoe precies de kleuren en de lay-out van het opschrift uitgevoerd moesten worden, bleek toch niet zo gemakkelijk eenduidig te beantwoorden.

De Latijnse School

De steen werd oorspronkelijk in 1616 aangebracht in de gevel van het voormalige Fraterhuis aan de Schoolstraat dat als uitbreiding van de aangrenzende Latijnse School in gebruik was genomen. Dat is af te leiden uit het in het Latijn gestelde opschrift met het jaartal 1616 dat is vermeld in de stadsbeschrijvingen van Dirck van Bleyswijck uit 1667 en die van Reinier Boitet uit 1729 (afb. 5) en ziet er in moderne typografie als volgt uit:

PER ANGUSTA AD AUGUSTA
Prisca domus fratrum quondam, sed censibus aucta
Nunc facta Seminarium Theologicum.
Nemo illi limen terat improbus, aut male castis
Profanet intus sacra tecta moribus.
III Viri incidi curaverunt
Anno M. D. XVI

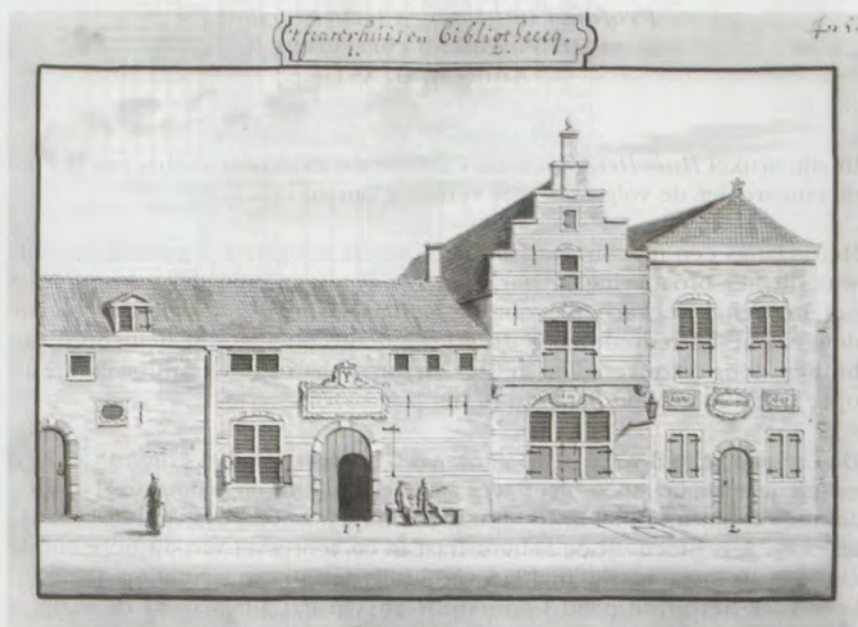
In zijn artikel *Huis Het Wapen van Savoye* gaf P.C. Visser, custos van het gemeentearchief, de volgende vrije vertaling van dit opschrift:

Het is langs een moeilijk pad, dat men tot de hoogste eer geraakt. Eertijds was dit het broederhuis, maar door het vermeerderen der inkomsten is het nu een kweekschool voor de Godgeleerdheid geworden. Geen ondeugdzaame betrede deszelfs drempel, noch ontheilige dit heiligdom van binnen door onzuivere zeden. Het viermanschap van curatoren heeft dit opschrift alhier doen plaatsen in het jaar 1616.

De Latijnse School werd in 1775 naar een gedeelte van het Prinsenhof overgebracht maar de steen bleef zeer waarschijnlijk in de Schoolstraat achter. Toen de Latijnse School in 1807 naar Het Wapen van Savoye verhuisde, werd de oude gevelsteen uit de Schoolstraat in de voorgevel van dit huis aan de Oude Delft ingemetseld. In 1816 verhuisde de Latijnse School opnieuw, dit keer naar het grote pand Choorstraat 16. Op dat adres werd de Latijnse School in 1839 op grond van een nieuwe onderwijswet omgezet in het Stedelijk Gymnasium, waarna de school in 1849 weer naar een andere locatie verhuisde. De gevelsteen die op Oude Delft 169 achterbleef, is daar tot de dag van vandaag nog steeds. Het in beeldhouwde reliëfletters uitgevoerde

3. De kale gevelsteen in 2004 (foto MBK).

4. Vergelijking met de nog bestaande steen laat zien dat Abrabam Rademaker de gevelsteen van het Fraterhuis aan de Schoolstraat niet beleemaal waarheidsgetrouw afbeelde (GAD).

Y

PER ANGUSTA AD AUGUSTA.

*Prisca domus fratrum quondam, sed censibus aucta
Nunc facta Seminarium Theologicum.*

*Nemo illi limen terat improbus, aut male castis
Profanet intus sacra tecta moribus.*

IIII VIRI INCIDI CURAVERUNT.
ANNO CIO. IOG. XVI.

Y

PER ANGUSTA AD AUGUSTA.

*Prisca domus fratrum quondam, sed censibus aucta
Nunc facta Seminarium Theologicum.*

*Nemo illi limen terat improbus, aut male castis
Profanet intus sacra tecta moribus.*

IIII VIRI INCIDI CURAVERUNT.
ANNO CIO. IOG. XVI.

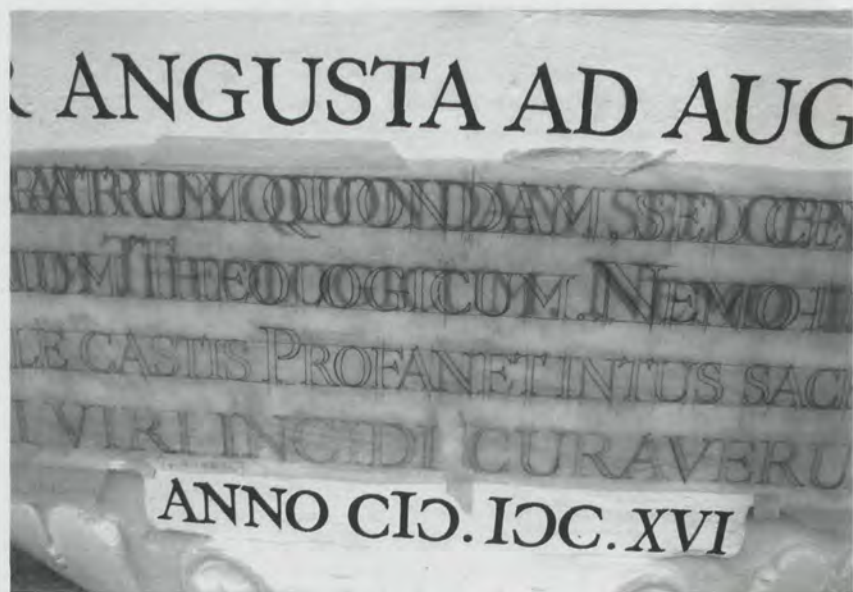
5. De weergave van het opschrift van de gevelsteen in de stadsbeschrijvingen van Dick van Bleyswijck (boven) en van Reinier Boitet (onder) verschillen onderling qua layout en werden beïnvloed door de beperkte mogelijkheden van de boekdrukker.

Latijnse opschrift werd afgehakt, mogelijk al in 1816. Het is mogelijk dat men het verwijderde omdat het niet meer ter zake deed, maar wellicht had men de bedoeling een ander opschrift op de gevelsteen aan te brengen. Het schildje met de Griekse Y mocht namelijk blijven zitten, en dat had ook geen relatie meer met het gebouw. De letter Y was het 'logo' van de Latijnse School, waarbij het motto 'Per angusta ad augusta' behoorde. De vorm van de letter Y kende in de toenmalig gebruikelijke typografie een brede poot die aan het boveninde links naar beneden boog en rechts een dunne poot die

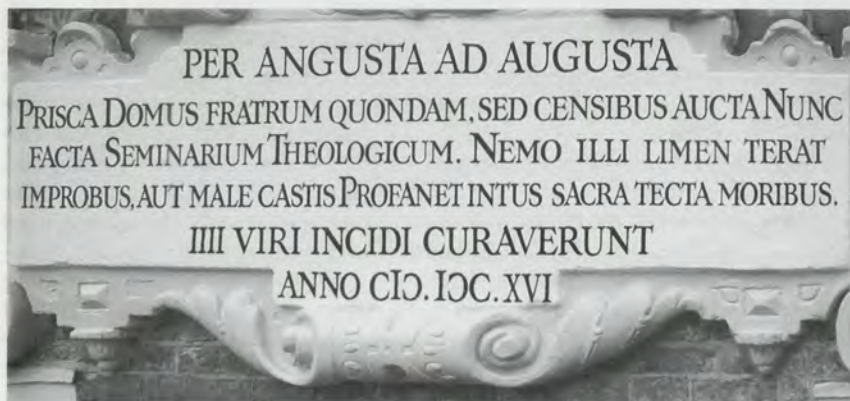
aan het uiteinde juist omhoog leidde. Daaraan werd de moralistische betekenis gehecht dat de gemakkelijke levensweg uiteindelijk niet tot het hogere leidt, integendeel, maar daarentegen de moeilijke weg juist wel. De Latijnse spreuk kan worden vertaald als 'door de engte naar de heerlijkheid'. Over de achtergronden, de betekenis en het gebruik van het symbool gaat het artikel van Peter van der Krogt in dit *Jaarboek*.

Het onderzoek

Om tot een zo verantwoord mogelijke restauratie te komen, moest worden onderzocht hoe de lay-out van het opschrift er uit had gezien en in welke kleuren de steen was geschilderd. De gevelsteen zelf was volstrekt kaal, ook nauwkeurig onderzoek vanaf de steiger kon geen resten van vroegere verflagen of letters aan het licht brengen. De verflagen waren zo grondig verwijderd dat de steen daardoor zelfs nog verder beschadigd moet zijn geraakt. Dat de steen ooit geschilderd was, is vrij zeker omdat dat in de zeventiende eeuw gebruikelijk was en ook oude afbeeldingen daarop wezen. Die oude afbeeldingen bleken overigens schaars te zijn. Het voormalige Fraterhuis met de gevelsteen is rond 1720 afgebeeld op een gewassen pentekening (afb. 3), onderdeel van een hele serie Delftse stadsgezichten van Abraham Radema-

6. Om de letters goed op het tekstvlak te kunnen plaatsen tekende Jan Hoekstra ze eerst op transparante vellen. Daarbij, en vervolgens bij het overzetten op de steen konden nog correcties worden uitgevoerd (Foto J. Hoekstra).

7. Op deze close-up vanaf de steiger van het net voltooide letterschilderwerk is ook de detaillering van beeldhouwwerk rond de tekst goed te zien (Foto J. Hoekstra).

ker. Deze tekenaar was geen topkunstenaar, en hij geeft gebouwen vaak enigszins onbeholpen weer, slecht van verhoudingen en met versimpelde details. Het belang van zijn werk ligt zeker niet in de artistieke kwaliteit maar in het feit dat hij zoveel stadsgezichten en gebouwen heeft getekend, en met name die gebouwen waarvan geen andere tekeningen of schilderijen bekend zijn. Op zijn tekening van het Fraterhuis is de gevelsteen abusievelijk afgebeeld met een zuiver rechthoekig veld. De tekst op de steen is slechts weergegeven als kleine 'kriebellijntjes'. Rademaker suggereert op zijn tekening dat er vier even lange regels tekst op stonden. De tekening is het voorbeeld geweest voor een gravure in een boek met Delftse stadsgezichten dat in 1736 werd uitgegeven door Leonard Schenk. Daarop is de steen afgebeeld met slechts twee regels tekst, maar met daaronder vrij veel ruimte, te weinig voor een derde regel, alsof de graveur niet goed was uitgekomen. Op een anonieme achttiende-eeuwse ingekleurde tekening, die naar de gravure van Schenk is gemaakt, zijn daarentegen vijf regels tekst afgebeeld. De kleurstelling op die tekening is eenvoudig, met zwarte leestekens op een witte ondergrond. Op geen van deze oude afbeeldingen is de tekst op de steen leesbaar weergegeven.

De lay-out

Het veld waar de tekst weer op terug moet komen is globaal 1,32 m breed en 0,40 m hoog. De boven- en onderzijde verspringen in het midden zodanig dat daar meer ruimte is voor een opschrift. Van Bleyswijck en Boitet geven het opschrift qua vlakverdeling en lettertype verschillend weer, en beiden met zeven relatief korte regels tekst. Gezien de langwerpige vorm van het tekstvlak zou daarop alleen een zevenregelig opschrift passen wanneer

men zeer kleine letters zou kiezen, waarbij dan links en rechts grote vlakken letterloos zouden blijven. Dat zou een zeer onlogisch en slecht leesbaar resultaat opleveren. De afbeeldingen van de steen laten bovendien duidelijk een opschrift zien in regels over de volle breedte van het veld, wat veel aannemelijker is. De tekenaars hebben de steen zelf met tekst kunnen zien. De afmetingen en de vorm van het tekstveld liggen vast en de tekst zelf ook, maar wat betreft de lay-out moest worden geconstateerd dat de weergave door Van Bleyswijck en Boitet niet correct kan zijn geweest. Voor de weergave van het lettertype werden zij beperkt tot de beschikbare boekdrukletters en de breedte van de bladspiegel, waardoor een exacte 'fotografische' weergave niet mogelijk moet zijn geweest. De door Van Bleyswijk en Boitet voor enkele regels gebruikte cursieve kleine boekdrukletters zijn minder aannemelijk voor een gebeeldhouwd opschrift.

Ten behoeve van de reconstructie van het op de steen aan te brengen opschrift zijn enkele varianten ontworpen. Ze werden getypt, wat meteen weer een probleem gaf omdat de moderne tekstverwerkingsprogramma's niet op zeventiende-eeuwse teksten zijn berekend. Steenhouwers en schilders konden destijds heel subtiel letters iets meer in of uit elkaar schuiven, wat op de computer niet kan. Het typen van het jaartal stuitte op nog een ander probleem. Het is zowel door Van Bleyswijck en Boitet in Romeinse cijfers weergegeven, waarbij de letters M en D uit de al dan niet gespiegelde letter C en de letter I worden geconstrueerd. Een dergelijke in de zeventiende eeuw vaker toegepaste weergave is onder meer ook te zien op het Delftse stadhuis. Voor de uiteindelijk gekozen lay-out is uitgegaan van de vorm van het tekstveld, en daarbij rekening houdend met de verspringingen van de onder- en bovenzijde. Er is voor gekozen om alle letters als kapitaal uit te voeren; enkele beginletters als groot kapitaal en de andere in klein kapitaal, zoals gebruikelijk bij zeventiende-eeuwse opschriften op gebouwen.

De kleuren

De ingekleurde achttiende-eeuwse tekening laat een steen zien met zwarte tekstletters en een zwarte Y erboven, alles op een witte ondergrond. Dat is in tegenstelling tot enkele foto's en een opmetingstekening van Het Wapen van Savoye vóór de restauratie in 1965. Daarop heeft de steen een lichtgekleurde omranding, een zwart vlak zonder tekst en erboven een witte Y op een zwarte ondergrond. Het is denkbaar dat een tekenaar gemakkelijker zwarte leestekens op een blanke ondergrond tekent dan andersom en dat dat die weergave verklaart. Het is ook mogelijk dat de steen in de Schoolstraat al van zijn tekst was ontdaan en dat die na plaatsing aan de Oude Delft van zwarte velden en witte letters voorzien is geweest. De oude tekeningen kunnen echter toch ook de originele kleurstelling weergeven temeer omdat het wapen met de Y in die kleurstelling op de zwarte balk op het witte veld van het Delftse stadswapen lijkt, en de Latijnse School een stedelijke instelling was. De fraaie gebeeldhouwde omranding met voluten en rolwerk zul-

len zoals gebruikelijk bij zandsteen in Bentheimer zandsteenkleur geschilderd zijn geweest. Door het schilderen kreeg men een egalere kleur waardoor het beeldhouwwerk beter uitkwam zonder verstoring door kleurverschillen en roestkleurige vlekken of aders in de steen. De oude natuurstenen blokken, banden en lijsten van de voorgevel van Het Wapen van Savoye waren bijvoorbeeld ook in zandsteenkleur geschilderd want de gele verfesten zijn nog steeds duidelijk waarneembaar. Omdat de oorspronkelijke kleuren, lettertypes en lay-out niet met honderd procent zekerheid konden worden vastgesteld, is gekozen voor een aannemelijke reconstructie, die met geschilderde in plaats van beeldhouwde letters, zowel uit technisch als uit budgettair oogpunt goed te realiseren zou zijn.

Het resultaat

De firma Hurman herstelde de steen met reparatiemortel. Afgebroken stukjes werden gereconstrueerd, scheurtjes dichtgezet en afgeschilferde plekken opgevuld waardoor een goede ondergrond voor de tekst werd verkregen. Pieter de Ruyter schilderde de rand in Bentheimer zandsteenkleur en het wapenschild en tekstvlak wit. De letterschilder Jan Hoekstra zorgde voor de belettering. Als letter koos hij een Romeins kapitaal, met aan de uiteinden afgeschuinde schreven, gebaseerd op de letter die door Hendrik van den Keere rond 1575 is ontworpen en die veel navolging vond. Hij tekende de letters eerst op ware grootte in potlood op stroken calqueerpapier zodat

8. Met het opschrift getuigt de gevelsteen weer voor lange tijd van zijn oorsprong (foto MBK).

nog allerlei correcties mogelijk waren (afb. 6). Nadat de definitieve vlakverdeling was goed bevonden, werden de letters aan de achterzijde van de vellen in houtskool overgetrokken zodat de contouren vanaf de steiger met een pen op het tekstvlak doorgedrukt konden worden. Met die dunne grijze lijntjes als uitgangspunt konden de letters, en andere leestekens, vervolgens met veel geduld uit de hand worden geschilderd. Op twee droge dagen, 12 en 13 april, daarbij gebruik makend van zoveel mogelijk uren daglicht, van 's morgens vroeg tot 's avonds laat, slaagde Jan Hoekstra er in alle letters en leestekens te schilderen (afb. 7).

Op 27 april 2005, tijdens de lustrumbijeenkomst in het stadhuis, bood voorzitter W. Aalbers de restauratie symbolisch aan burgemeester B. Verkerk aan door hem twee grote foto's van de steen, in de toestand vóór, respectievelijk na de restauratie, en een bijbehorende toelichtende oorkonde te overhandigen (afb. 1). De gevelsteen herinnert met zijn herwonnen opschrift en kleuren weer aan de Latijnse School die vele eeuwen een belangrijke stedelijke instelling was en enige jaren in Het Wapen van Savoye gehuisvest is geweest, en zeker voor de leden van Delfia Batavorum, ook aan een geslaagde veertiende lustrumviering.

Literatuur

- Bleyswijck, D. van. *Beschrijvinge der stad Delft*. Delft: Arnold Bon, 1667 [-1680], blz. 521.
- Boitet, R. *Beschrijving der stad Delft*. Delft: Reinier Boitet, 1729 (heruitgave: Alphen aan den Rijn: Visdruk, z.j.).
- Goudappel, C.D. *Delft rond de eeuwwisseling*. Delft: Elmar, 1966.
- Hilkhuijsen, J. en G. Verhoeven, '750 jaar Delft, de Delftenaren en hun onderwijs.' *Ach lieve tijd: 750 jaar Delft en de Delftenaren* 12. Zwolle: Waanders 1996.
- Krogt, R. en P. van der. *Gevelstenen in Delft*. Alphen aan den Rijn: Repro-Holland, 1984.
- Krogt, P. van der, 'Y: kaart van de levensweg.' In *Caert-Thresoor* 23 (2004), 106-108.
- Meischke, R. (inl.). *Twintig jaar restaureren in Delft*. Delft: Gemeente Delft, 1965.
- Rademaker, A. *Alle de voornaamste gesigten van Delft geleezen in de provincie van Holland, vertoont in veertig afbeeldingen, naar het leeven geteekent, door Abraham Rademaker, en in het koper gebragt door Leonardus Schenk*. Amsterdam: Leonardus Schenk, 1736. (Heruitgave: 's-Gravenhage: Kruseman, 1968).
- Rosse, H. *Delft Kunststad: Restauratieplan voor de zeven eeuwen oude Prinsenstad*. Delft: Delftsche Uitgevers Maatschappij, 1946.
- Visser, P.C. *Delft bladzijden uit zijn geschiedenis*. Delft: Elmar, 1969.
- Weve, W.F. 'Sporen van de Latijnse School.' In *Bulletin Delft* 0, 0 (vierde kwartaal 1997).
- Weve, W.F. 'Lustrumcadeau 2005.' In *Bulletin Delft* 7, 2 (tweede kwartaal 2005).

VAN WITTELOOSTUIJN

projekt/woninginrichting

Koornmarkt 89

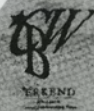
2611 ED Delft

tel. 015-212 42 73

fax 015-215 84 50

*Select
Dealer*

Luxaflex®

VAN DER DUSSEN

RESTAURANT LOUNGE

Lounge geopend
vanaf 17.30 uur.

Keuken open tot
22.00 uur.

Bagijnhof 118
2611 AS Delft
tel. (015) 214 72 12
fax (015) 215 91 37

Parkeergelegenheid aan de Phoenixstraat.

Per angusta ad augusta en de Y in Delft

Peter van der Krogt

Het lustrumgeschenk 2005 van Delfia Batavorum aan de stad Delft was de restauratie van de gevelsteen in de gevel van Oude Delft 169. Het artikel van Wim Weve in dit *Jaarboek 2005* gaat uitgebreid in op de geschiedenis van deze steen en de restauratie ervan.

Het belangrijkste element op deze steen is de Griekse letter Y, die als symbool van de Latijnse school gebruikt wordt. Ook op twee andere plaatsen in Delft is deze Y te vinden. Boven het poortje Oude Delft 185 - onderdeel van het Prinsenhof-complex - is een steen te vinden in de vorm van een wapenschild met de letter Y en daaromheen het devies *Per angusta ad augusta*; door de engte naar de verhevenheid (afb. 1). Dit poortje leidde vroeger naar de Latijnse school. Boven de ingang van het in 1890 geopende gebouw van het Stedelijk Gymnasium (sedert 1839 de opvolger van de Latijnse school) aan de Westvest is men een kopie van deze steen aangebracht.

De Delftse Y

In 1950 kreeg het Stedelijk Gymnasium de nieuwe naam Grotius Gymnasium, maar al in 1966 werd het opgeheven en opgenomen in de Stedelijke Scholengemeenschap Hugo Grotius (thans Grotiuscollege). Verschillende oud-leerlingen memoreerden dit in 1966 in diverse ingezonden stukken in de *NRC*. Zowel de Y als het devies werden daarbij vermeld. Dit leidde tot een uitgebreide discussie over de Y in *Hermeneus*, het tijdschrift voor de antieke cultuur, in 1967/68. In het novembernummer schreef F.J. Brevet enige gedachten op over de letter Y naar aanleiding van de stukjes in de *NRC* en hoopte op reacties. Brevet noemde deze Y 'Delfisch, Pythagoreisch, Christelijk, een waardig symbool van het Delfts Gymnasium'.

- 'Delfisch' omdat de letter, uitgesproken als 'ei' en geplaatst op een eivormig schild overeenkomt met het woord 'ei' dat op de tempel van Apollo in Delphi stond.
- 'Pythagoreisch' omdat de Y de letter van Pythagoras en zijn volgelingen was en de kern van het pentagram vormde.
- 'Christelijk' als eerste letter van het Griekse woord 'Hyios' (= zoon), het teken van de Zoon van God.

Reacties kwamen volop: In het decembernummer stonden er vier die er op neer kwamen dat de Y een symbool is voor de keuze tussen de smalle weg naar het goede en de brede weg naar de ondergang. R. Breugelmanns voegde

1. De gevelsteen boven het poortje aan de Oude Delft (Foto: René van der Krogt).

daar nog aan toe dat de gesuggereerde relatie met de Delfische 'ei' onzin is. De reactie van N. van der Blom, 'De Y apud Delphos', was bijna een afzonderlijk artikel. Hij bespreekt in negen punten de betekenis van de Y als symbool van de levensweg (zie volgende paragraaf). In april 1968 besprak E. Eyben de symbolische betekenis aan de hand van de tekst van Lactantius (ca. 245-ca. 320 n.C.), een Latijns-christelijk schrijver uit Noord-Afrika. Hij vermeldde dat Lactantius de letter Y als Christelijk symbool verwierp. In de literatuurlijst op blz. 78 staat een overzicht van alle reacties.

Dat er over de Y veel te vertellen valt blijkt er wel uit dat er in 1970 een boek van 300 bladzijden aan gewijd is. In *Homo viator in bivio* beschrijft Wolfgang Harms met echt Duitse Gründlichkeit eerst in een 170 bladzijden tellend hoofdstuk 'Geschichte eines pythagoreischen Weg-Signum: Der Buchstabe Y als 'res significans' alle mogelijke facetten van de kunstzinnige weergave van de Y als beeld van de levensweg en vervolgens in 'Dem Y-Signum vergleichbare bivium-Darstellungen in mittelalterlichen Erzähldichtungen' het voorkomen van de 'Y-keuze' in drie middeleeuwse werken, de *Divina Commedia* van Dante Alighieri (1265-1321), *Parzival* van Wolfram von Eschenbach (ca. 1170-1220) en de middeleeuwsduitse *Prosa-Lancelot*. Daar heeft hij overigens maar 85 bladzijden voor nodig. De discussie in *Hermeneus* wordt door Harms niet genoemd.

Brevets 'Delfische' en 'Christelijke' symboliek van de Y blijken nergens op te berusten. Als 'Pythagoreische' letter heeft de Y echter een lange traditie.

2. Het IJ bij Amsterdam op de wandkaart van Holland door Nicolaas Visscher, ca. 1660 (uit G. Schilder, Monumenta Cartographica Neerlandica V. Alphen aan den Rijn: Canaletto, 1996).

Het Amsterdams IJ

Harms (1970, 102) bespreekt in zijn boek ook het Amsterdams IJ: 'Der Hafenteil, durch den Amsterdam Zugang zur Zuidersee [sic!] hat, ist unter dem Namen 'Het IJ' [sic!], früher 'Het Y' geschrieben, bekannt. Die Y-förmige Gestalt dieser Wasserstraße rechtfertigt die Namensgebung'.

Dit doet wel enige afbreuk aan zijn Gründlichkeit. Hij is op het verkeerde spoor gezet door het 'stroomgedicht' *De Ystroom* (1671) van Joannes Antonides van der Goes (1647-1684). In vier lange gedichten bezingt Van der Goes lof op het Amsterdams IJ. In het derde daarvan komt onder andere de geografische ligging ter sprake:

*Ook heeft myn naem [hoe scherp gy met zyn kleinheit lacht]
't Waerachtig voorspook, en een teken van myn maght,
Die naederhand zoo wyt zyn takken uit zou spreien,
Als beide d'armen van de poelen bem geleen.
Hy is de sleutel, die het hemelsche besluit*

*En 't werreltsche geval elk opent en beduit.
Hy strekt een kort begrijp, een stapel van de schatten,
Die zoo veel boeken en kronijken in zich vatten,
En wijst, als in een schets, het menschlijk leven aen.
De slinkerzijde is breed, en maklijk op te gaen.
Maer boven zit de straf alle ongetrouwe zielen
Met bolpees, wroegingen en zweepen op de hielen.
Heel smal loopt d'andre kant na boven, met gevaer;
En steiler in den top. al valt de heirbaen zwaer;
De loon zal rijkelijk den arbeit weêr verzoeten,
En leggen ben de kroon en lauwer voor de voeten,
Nu pronk met langer naem, en laet alleen aen my
De beeldespraek en 't merk der Pitagorische Y.*

Van der Goes vergelijkt het IJ met de Y van Pythagoras, maar zegt niet dat de naam ervan afgeleid is, zoals Harms meende. 'IJ', 'ie' of 'ee' is in West- en Noord-Nederland een veel voorkomende waternaam, overeenkomend met de 'aa' in Oost- en Zuid-Nederland. Deze namen zijn afgeleid van een Germaans woord dat 'water' betekent.

(de volledige tekst van *De Ystroom* is te vinden op

<http://www.let.leidenuniv.nl/Dutch/Ceneton/Ystroom1.html>)

De Y als symbool van de levensweg

De letter Y kan gezien worden als een kaart van de levensweg. Het rechte stuk onderaan symboliseert de vroege jeugd waarin je nog niet blootgesteld bent aan deugden en ondeugden. De splitsing vindt plaats in de adolescentie, dan sta je voor een keuze: links of rechts. Links is een eenvoudige brede weg, maar de eenvoudigste weg is niet altijd de beste: volg je die weg dan keer je op een gegeven moment om en val je van de top. Kies je echter de rechterweg, die steil en ongemakkelijk is, dan bereik je uiteindelijk 'lof en eer', voorgesteld door het brede stuk. Volgens Isidorus van Sevilla (ca. 560-636) was Pythagoras van Samos (ca. 569-475 v.Chr.) de eerste die in de vorm van de letter Y een voorstelling van de levensweg beschreef.

Isidorus van Sevilla, *Etymologiarum sive Originum*, Lib. I.3:

'Y litteram Pythagoras Samius ad exemplum vitae humanae primus formavit; cuius virgula subterior primam actatem significat, incertam quippe et quae adhuc se nec vitiis nec virtutibus dedit. Bivium autem, quod superest, ab adolescentia incipit: cuius dextra pars ardua est, sed ad beatam vitam tendens: sinistra facilior, sed ad labem interitumque deducens.' (http://www.ukans.edu/history/index/europe/ancient_rome/L/Roman/Texts/Isidore/1*.html)

'Pythagoras van Samos paste als eerste de letter Y toe als model voor het menselijk leven; de onderste staaf ervan stelt de eerste levenstijd voor, die immers onzeker is en waarin men zich nog niet aan ondeugden of deugden

heeft gewijd. De tweesprong echter, die er boven staat, begint met de jongelingsjaren: de rechterkant daarvan is steil, maar koerst naar gelukkig leven; de linkerkant is gemakkelijker, maar voert naar ondergang en vernietiging'.

De Y staat daarom wel bekend als de letter of de vork van Pythagoras. De tegenstelling tussen de moeilijke weg naar het goede en de aangename weg naar het kwade is een veelgebruikt thema en komt als zodanig bij diverse klassieke schrijvers voor. Ook in de bijbel is een vergelijkbare parabel te vinden: 'Gaat in door de enge poort; want wijd is de poort, en breed is de weg, die tot het verderf leidt, en velen zijn er, die door dezelve ingaan' (Mattheus 7:13-14. Statenvertaling). Zoals Harms (1970) aanduidt, is de keuze tussen de twee wegen ook een thema in diverse middeleeuwse werken. Maar ook in latere literatuur vinden we deze thematiek, bijvoorbeeld in Shakespeare's *Hamlet*, waarin Ophelia tegen Laertes zegt (act I, iiii):

*But, good my brother,
Do not, as some ungracious pastors do,
Show me the steep and thorny way to Heaven,
Whilst, like a puff'd and reckless libertine,
Himself the primrose path of dalliance treads
And recks not his own read.*

In de vertaling van Jan Jonk: 'Maar lieve broer, / wees niet als een schijnvrome herder soms / die mij de doornen weg ten hemel toont, / maar zelf, als opgeblazen libertijn, / het roze pad betreedt van lust en luim.'

In de grafische kunst is de Y als symbool van de levensweg al sedert de antieken bekend. De oudste bekende afbeelding is een stèle (grafzuil) die in 1908 in Alaşehir (Philadelphia in Lydië) gevonden is door Josef Keil en Anton von Premerstein (afb. 3). De letter Y beheerst de afbeelding. Rechts van de Y staat van onder naar boven een kind dat zich tot de Deugd wendt, een ploegende boer, en een figuur op een rustbed als symbool van de eeuwige gelukzaligheid. Links zien we daarentegen van onder naar boven een kind dat zich afwendt van de Losbandigheid, een liefdespaar in bed en een

3. De Y als symbool van de keuze tussen de goede en kwade weg op een Lydische stèle uit de eerste eeuw na Christus (Pl. XLIII, 3, uit Cumont 1942).

voorover vallende figuur. Tussen beide takken van de Y is mogelijk Pythagoras zelf afgebeeld. De bijbehorende tekst is slechts gedeeltelijk bewaard (niet op de afbeelding) en vermeldt dat de dode een leerling of aanhanger van Pythagoras was (De Ruyt 1931, 141-142; Cumont 1942, 422-423; Harms 1970, 45).

Een relatie kan ook gelegd worden met het schilderij van Cebes, de *Tabula Cebetis*. In een dialoog, toegeschreven aan Cebes de Thebaan, wordt een schilderij beschreven en uitgelegd, dat een allegorie op het menselijk leven toont. Er zijn talloze uitgaven en vertalingen van deze tekst. Een bekende prent ervan is die van Claes Jansz. Visscher uit 1640, die een bewerking is van een prent van Jacob Matham naar Hendrick Goltzius (Hollstein 1991, 231). De toelichting daarbij is 'een Tafel vant gantsche menschelick Leven, waarin hij voor oogen stelt een ontallike menichte ongelucken ende perikelen, die ons van Iongs op aen alle kanten bestrijden, ter wijlen wij doende zijn om de ewige gelucksalicheyt te soecken.' We zien een berg met daaromheen een aantal concentrische muren. De buitenste muur geeft toegang tot het leven, de tweede muur geeft toegang tot de pseudowetenschap en de derde tot de ware wetenschap. De weg tot de ware wetenschap is een steile, enge weg naar boven met aan weerszijden afgronden. Opklimmenden worden door Zelfbeheersing en Volharding geholpen. Is men boven, dan is de weg naar de Ware Wetenschap gemakkelijk. Op de top staat 'Domicilium Salutis', de woonstede van het behoud (Boas 1918, 1920).

De Y als symbool voor de keuze tussen goed en kwaad is in de kunst en architectuur zoveel gebruikt, dat er voor dit artikel geen beginnen aan is om zelfs maar een beperkt aantal te noemen. De lezer moet daarvoor het boek van Wolfgang Harms raadplegen (de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag en de universiteitsbibliotheken van Leiden, Amsterdam en Utrecht hebben exemplaren). Hier gaan we van het Lydische Philadelphia uit de eerste eeuw direct over naar het zeventiende-eeuwse Delft.

Deze letter Y als symbool van de Latijnse school in Delft wordt door de zeventiende-eeuwse stadsbeschrijver Dirck Evertsz. van Bleyswijck in zijn *Beschryvinge der Stadt Delft* als volgt beschreven (blz. 521-522): 'Dit ... zinnebeeld in de Griexsche letter Y ... is ontleent van de spreucke des vermaerden Philosophs Pythagoras, die daer mede te kennen wilde geven dat het menschelijke leven twee wegen hadde...'

Hij haalt daarbij het volgende Latijnse epigram aan, en geeft er ook een bewerking in het Nederlands afkomstig uit Cesare Ripa, *Iconologia of Uytbeeldingen des Verstands*, vertaald door Dirck Pietersz. Pers (Amsterdam, 1644, blz. 574-575):

*Littera Pythagorae discrimine secta bicorni
Humanae vitae speciem preferre videtur.
Nam via virtutis dextrum petit ardua callem,
Difficilemque aditum primum spectantibus offert:*

*Sed requiem praebet fessis in vertice summo.
 Molle ostentat iter via lata: sed ultima meta
 Praecipitat captos, volvitque per ardua saxa,
 Quisquis enim duros casus virtutis amore
 Vicerit, ille sibi laudemque decusque parabit.
 At qui desideam, luxumque sequetur inertem,
 Dum fugit oppositos incauta mente labores,
 Turpis, inopsque simul miserabile transiget aevum.*

*Pythagoras letter en besluit,
 Wil 's Menschen leven drucken uyt:
 Waer van de deugd ten regten gaet,
 Een steyle weg, een smalle straet,
 Een weg die sig eerst moeylijk toont
 Waer boven op de ruste woont.
 De breede wegh ter syden aen,
 Daer kan men met gemak toe gaen,
 Daer klimt de pragt en wellust op:
 Maer boven valtie van den top.
 Doch wie, om deugd, op berg en dal,
 Op steyle rotsen klimmen sal,
 Die sal verkrygen lof en eer:
 Maer wie den tragen weg veel meer,
 De overdaed en wellust mint,
 Die valt, al eer by 't oock versint,
 In schand, in armoe, spot en smaet,
 En leeft in seer droeve staet.*

In de *Iconologia* van Cesare Ripa wordt de Vrije Wil voorgesteld door een jeugdige man die in zijn rechterhand een scepter houdt, waarop de Griekse Y staat (afb. 4). Over dit Latijnse epigram schrijft Ripa (of zijn vertaler Pers) dat het aan Vergilius wordt toegeschreven; thans ziet men de 'pseudo-Vergilius' Maximinus als auteur (Riese 1894-1906, nr. 632).

4. Voorstelling van de Vrije Wil als een jongeling met een door een Y bekroonde scepter uit Cesare Ripa, *Iconologia*, Rome 1603 (afbeelding uit Harms 1970).

Het Delftse Fraterhuis of Collegium Literarium bestond al in de veertiende eeuw en was opgericht om enkele onvermogenende Latijnse scholieren te huisvesten en onderwijzen. In het begin van de zeventiende eeuw kreeg het college de beschikking over ruimere financiële middelen. Van Bleyswijk beschrijft dat daarom in 1616 de gevel vernieuwd werd en voorzien van een gevelsteen met het zinnebeeld en het devies van het college met daaronder

een tekst, waarin stond dat de school oorspronkelijk het arme fraterhuis was, maar 'nu door schatten verrijckt, een Queeck-hof van Godts-geleerde Telgen' was geworden. Het zinnebeeld was de Griekse Y. De gevelsteen dateert uit 1616; de kans is dan ook groot dat dit zinnebeeld pas in 1616 voor het eerst gebruikt is en dat de keuze ervoor beïnvloed is door Ripa's *Iconologia*, dat in 1593 verscheen.

Per angusta ad augusta

Het devies was *Per angusta ad augusta*, soms ziet men ook *Ad augusta per angusta* en zelfs met *agusta* in plaats van *augusta*. Letterlijk vertaald betekent het 'door de engte naar de verhevenheid.' Het is een aforisme dat aangeeft dat men hard moet werken – een moeilijke weg moet afleggen – om iets te bereiken. De Delftse leraar natuurkunde A.D. Fokker legde de spreuk uit als 'door de benauwenis tot de behoudenis', waarbij hij refereerde aan de *Tabula Cebetis*. De spreuk *per aspera ad astra*, via een moeilijke weg naar de sterren, heeft precies dezelfde symbolische betekenis.

Zo veel als er geschreven is in de kunstgeschiedenis over Pythagoras' Y, zo weinig is er te vinden over het aforisme. In de discussie in *Hermeneus* is er slechts één schrijver die aan het devies refereert, zonder er overigens inhoudelijke informatie over te geven. In zijn uitputtende studie over de *Homo viator in bivio* noemt Wolfgang Harms het aforisme niet één maal.

Soms leest men dat de bedenker van dit aforisme de Franse schrijver Victor Hugo (1802-1885) is (Grigorieff 2004). Hugo gebruikte het in 1830 in zijn toneelstuk *Hernani ou l'honneur castillan* (vierde akte, scene 3). Het is het wachtwoord van de samenzweerders: een ervan zegt '*ad augusta*', een ander vervolgt '*per angusta*'. Dit komt drie maal voor. (Dit toneelstuk is in 1844 door Giuseppe Verdi bewerkt tot een opera, *Ernani*).

Het aforisme is door diverse personen en instellingen gebruikt als motto of devies.

Personen:

Johann Rex (König), drukker in Basel, gebruikte een drukkersmerk met een monogram JOS K, de symbolen kronen, kransen en metselaarsgereedschap en het motto. Dit komt o.a. voor op de titelpagina van *Pinax Theatri Botanici* van Kaspar Bauhin uit 1671 (Wagner 1998-99).

Een drukkersmerk dat door diverse zeventiende-eeuwse Franeker drukkers gebruikt is, toont het motto *Per angusta ad augusta*. Het merk toont een berg met een vlakke top waarheen een smalle, steile weg leidt. Op de top zitten de drie theologische deugden (Geloof, Hoop en Liefde). Een reiziger met een stok staat aan het begin van deze weg (afb. 5) (Van Huysstede & Brandhorst 1999, nr. 0631).

Enkele bronnen geven aan dat het ook het devies is van van markgraaf Ernst van Brandenburg (Kocher), het is echter niet duidelijk wie hier precies mee bedoeld wordt. Er zijn twee mogelijkheden: Joachim Ernst, Markgraaf von

5. Het drukkersmerk van Uldricus Balck en andere Franeker drukkers uit de 17de eeuw.

DOOR
M. SMALLEGANGE.

Met vele Kopere Platen versiert.

6. Wapen van Mattheus Smallegange op de titelpagina van de *Nieuwe Cronyk van Zeeland* (1696) (Universiteitsbibliotheek Utrecht).

Brandenburg-Ansbach' (1583-1625) en Markgraf Christian Ernst von Brandenburg-Bayreuth (1644-1712)

De Zeeuwse historicus Mattheus Smallegange (1620-1704) beschrijft in zijn *Nieuwe Cronyk van Zeeland* (Middelburg: Joannes Meertens, 1696) dat een van zijn verre voorouders Willem van Smallegange omstreeks 1300 een wapen aangenomen heeft (blz. 740). Op aanraden van een Frans historicus voegde Mattheus er een devies aan toe: *Candor qui tenebris fulget dat sidera coela* ('De suiverheit des gemoeds, of Deugt in tegenspoed blijkkende geeft sterren aen den hemel', dit devies heeft betrekking op de kleuren en figuren op het wapen). Op dit titelpagina van de *Cronyk* staat bij het wapen nog een tweede devies: *Per angusta ad augusta*. Dit zullen we hier moeten vertalen als 'door smalle gangen naar verhevenheid' (afb. 6) (Augusteijn 2003).

De Deense politicus Carl Frederik Axel Bror von Blixen-Finecke (1822-1873) koos voor het devies *per angusta ad augusta* twee jaar na zijn huwelijk met prinses Augusta van Hessen (1823-1889), de jongste dochter van landgraaf Willem van Hessen en prinses Charlotte, de zus van koning Christiaan VIII van Denemarken (Bricka 1888; Wieselgren 1880, 85-89). De baron vatte de tekst kennelijk letterlijk op: 'Via een moeilijke weg naar Augusta'. Had de baron zoveel moeite moeten doen om zijn vorstelijke schoonfamilie ervan te overtuigen dat hij een goede partij was? Of was Augusta zelf zo moeilijk te overtuigen?

Scholen

Over de gehele wereld zijn er scholen of andere onderwijsinstellingen die de keuze op *per angusta ad augusta* hebben laten vallen voor hun devies. De pedagogische waarde van het aforisme moge duidelijk zijn. Een zoektocht op internet leverde op:

In Europa: Latijnse school, later Stedelijk Gymnasium, in Delft.

Escola Superior de Tecnologia de Abrantes (Portugal).

Coláiste Chiaráin, Croom, Co. Limerick (Ierland).

In Afrika: de King George VI Memorial School, in Bulawayo (Zimbabwe).

In Noord-Amerika: de Lakehead University, Ontario (Canada).

In Zuid-Amerika: de Universidad del Mar in Valparaiso (Chili).

In Azië: de St Germain High School in Bangalore (India)

In Nieuw Zeeland: de Auckland Grammar School, met de daaraan gerelateerde Mount Albert Grammar School en Takapuna Grammar School.

Wapenschilden van steden en provincies

Zowel de Mexicaanse stad Irapuato als het Noord-Ierse graafschap Antrim gebruiken de spreuk als devies.

Letterlijk

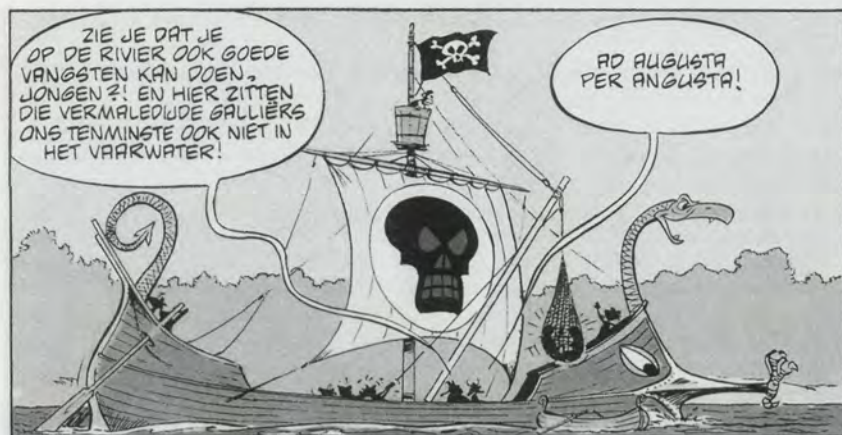
Onderzoekers van grotten vatten de spreuk heel erg letterlijk op. Het is de naam van een speleologisch tijdschrift *Ad augusta per angusta: Revue du Spéléo Club de Touraine*, en het motto op de website *Bulgarian caves* (<http://www.avalon.net/~vreloto/caving/>).

Een letterlijke betekenis gaf ook de Franse striptekenaar Uderzo: in *Asterix: De Broedertwist* proberen de altijd onfortuinlijke zeerovers hun geluk op een rivier. De kapitein merkt na de vangst van de intrigant en de dochter van een stamhoofd op dat je ook op een rivier goede vangsten kan doen. Driepoot citeert daarop 'Ad augusta per angusta!' (blz. 42, zie afb. 7).

Ook *per aspera ad astra* wordt heel letterlijk gebruikt als devies van de Amerikaanse ruimtevaartorganisatie NASA.

De combinatie Y en per angusta ad augusta

Uit het voorgaande blijkt dat de Pythagoras'Y als voorstelling van de levensweg in de kunst en literatuur niet zeldzaam is. Het aforisme *per angusta ad*

7. De rivier als smalle weg naar buit. Uit Uderzo, Asterix, De Broedertwist.

angusta is ook niet echt zeldzaam. Onderwijsinstellingen en families zagen er om verschillende redenen een goed devies voor henzelf in.

Hoewel het beeld van de Y en de tekst van het aforisme dus zeer goed aansluiten en een combinatie van beide eigenlijk voor de hand ligt, ben ik zo'n combinatie verder niet tegengekomen.

We kunnen aannemen dat de verbinding van de Y met *per angusta ad angusta* uniek is en voor de Latijnse school in Delft gemaakt. Het lustrumca-deau van Delfia Batavorum krijgt daarmee nog een extra dimensie.

Literatuur

Augusteijn, Eric (2003). *Familie Smallegange*.

On-line: <http://httpd.chello.nl/~e.augusteijn/smalwap.htm>.

Boas, M. (1918). 'De Nederlandsche Cebes-literatuur'. In *Het Boek* 7: 11-28.

Boas, M. (1920). 'De illustratie der Tabula Cebetis'. In *Het Boek* 9: 1-16, 105-114.

Blom, N. van der (1982). 'Over de Y in Delft', blz. 133-140 in J. Smit en J. Spoelder (red.), *Florislegium: Bloemlezing uit de erasmiaansche, Rotterdamse en ander opstellen van drs. N. van der Blom*. Leiden: Brill. (heruitgave, met toegevoegde inleiding, van Hermeneus 1967-68).

Bricka, Carl Frederik (1888). 'Blixen-Finecke, Carl Frederik Axel Bror Baron', blz. 393-398 in *Dansk biografisk Lexikon*, Bd. II, Kjøbenhavn: Gyldendalske Boghandels Forlag (F. Hegel & Søn), 1888.

Burger, C.P. (1924). 'Het hieroglyphenschrift van de renaissance'. In *Het Boek* 13: 273-300.

Cumont, Franz (1942), *Recherches sur le symbolisme funéraire des Romains*. Paris: Librairie orientaliste Paul Geuthner.

Grigorieff, Nathan (2004). *Citations latines expliquées*. Paris: Eyrolles.

- http://www.editions-eyrolles.com/Chapitres/9782708135291/chapA_Grigorieff.pdf?xd=
- Harms, Wolfgang (1970). *Homo viator in bivio: Studien zur Bildlichkeit des Weges*. Medium Aevum: Philologische Studien 21. München: Wilhelm Fink.
- Hermeneus (1967-68). *Hermeneus, Tijdschrift voor de antieke cultuur*, 39ste jaargang, 1967/68. Diverse reacties en artikelen over de Delftse Y:
- F.J. Brevet, Reacties I. [over de letter Y]. Nr. 3 (nov. 1967), blz. 60.
  - J. Brand, R. Breugelmans en J.H. Waszink, De letter Y. Nr. 4 (dec. 1967), blz. 86-87.
  - N. van der Blom, 'De Y apud Delphos'. Nr. 4 (dec. 1967), blz. 87-90.
  - E. Eyben, 'De letter Y'. Nr. 6 (april 1968), blz. 179-184.
  - J.J.A. Zonneveld, [Reactie op artikel van Van der Blom]. Nr. 6 (april 1968), blz. 187-188.
  - H. Brunsting, 'De letter Y'. Nr. 6 (april 1968), blz. 188-189.
  - P.M.J.E. Tummers, 'Y en pentagram'. Nr. 7 (juni 1968), blz. 239-241.
  - Redactie. [Laatste bericht in de Reacties op de letter Y]. Nr. 7 (juni 1968), blz. 293.
  - J. IJsewijn. [Reactie]. 41ste jaargang 1969/70, blz. 151.
- Hollstein (1991). *Hollstein's Dutch & Flemish Etchings, Engravings and Woodcuts, 1450-1700: Volume XXXVIII, Claes Jansz Visscher to Claes Claesz Visscher II (Nicolaes Visscher II)*, comp. Christiaan Schuckmann, ed. D. de Hoop Scheffer. Roosendaal: Koninklijke Van Poll.
- Huysstede, P. van, & J.P.J. Brandhorst (1999). *Dutch printer's devices, 15th-17th century: A catalogue*. Nieuwkoop: De Graaf.
- Kocher, Henerik, *Dicionário de expressões e frases latinas*. On-line beschikbaar (geraadpleegd 3 januari 2006), <http://www.kocher.pro.br/dicionario.htm>
- Krogt, Peter van der (2004). 'Y: de kaart van de levensweg.' In *Caert-Tbreesoor* 23 (2004) 4: 106-108.
- Patz, Kristine (1997). 'Die littera Pythagorae in der Architektur'. *Wolkenkuckucksheim - Cloud-Cuckoo-Land - Vozdusbnyi zamok: Internationale Zeitschrift für Theorie und Wissenschaft der Architektur* 2, 2 (November 1997). On-line beschikbaar (geraadpleegd 3 januari 2006), http://www.tu-cottbus.de/BTU/Fak2/TheoArch/Wolke/deu/Themen/972/Patz/patz_t.html.
- Riese, A. ed. (1894-1906). *Anthologia latina sive poesis latinae supplementum, I, Carmina in codicibus scripta*. Leipzig.
- Ruyt, Franz de (1931). 'L'idée du «Bivium» et le symbole pythagoricien de la lettre Y.' In *Revue belge de Philologie et d'Histoire* 10 (1931): 137-144.
- Wagner, Peter Chr. (1998-99). *Schätze aus dem Rara-Bestand*. Bibliothek der Universität Konstanz. On-line beschikbaar (geraadpleegd 3 januari 2006), <http://www.ub.uni-konstanz.de/fi/rara/index.htm>.
- Wieselgren, Harald (1880). *Ur vår samtid: Femtio porträtt med nekrologer*. Stockholm: P. A. Nostedt & söner. On-line beschikbaar (geraadpleegd 4 januari 2006), <http://runeberg.org/samtid/>.

Het is tijd voor een betrokken bank.

Rabobank Delflanden
(015) 270 06 00
www.rabobank.nl

Het is tijd voor de Rabobank.

Rabobank

Topzaken

in de

Choorstraat

**Chocolaterie
Leonidas**
op nr. 18

Openingstijden
ma. t/m za. van
09.00 tot 18.00
en koopavond
op vr. tot 21.00
Tel.: 015-2142598

**Lunchroom
Leonidas**
op nr. 24

Openingstijden
ma. t/m za. van
09.00 tot 18.00
Tel.: 015-2157821

**Georg Jensen
Damask**
op nr. 28

Openingstijden
ma. t/m za. van
09.00 tot 18.00
en koopavond
op vr. tot 21.00
Tel.: 015-2159993

Lustrumsymposium

28 oktober 2005

Op 28 oktober 2005 vond ter gelegenheid van het veertiende lustrum van de vereniging een symposium plaats in het auditorium van de TU Delft. Onder leiding van avondvoorzitter, mr. H.V. van Walsum, werden verschillende facetten belicht van de geschiedenis van het klooster Koningsveld. De samenvattingen van de lezingen van dr. H.L. Houtzager, dr. G. Verhoeven, drs. E.J. Bult en ir. W.F. Weve vindt u in dit jaarboek terug. Hieronder het afsluitende dankwoord van de voorzitter van onze vereniging.

drs. W.H.M. Aalbers

Delfia Batavorum heeft als historische vereniging statutaire doelstellingen. In eenvoudige woorden bevatten die twee elementen. Ten eerste: bevorderen van de kennis van het cultureel-historisch erfgoed van Delft. Delfia Batavorum doet dit door middel van maandelijkse lezingen, grote en kleine excursies en publicaties. Ten tweede: strijden voor het behoud van dat cultureel-historisch erfgoed, ook en juist in een hedendaagse moderne stad. Dit gebeurt door middel van aanmoedigingsprijzen en door gevraagde en vooral ongevraagde adviezen van de Commissie Behoud Stadsschoon, met name richting gemeente. Tussen beide elementen, kennis en behoud, bestaat soms wel eens spanning, maar meestal vullen beide doelstellingen elkaar aan.

Vanavond waren we getuige van een buitengewoon boeiend voorbeeld van het eerste element, de kennis omtrent Delft. Daarom bedank ik namens het bestuur en u in de zaal de sprekers Hans Houtzager, Gerrit Verhoeven, Epko Bult en Wim Weve en de avondvoorzitter Huib van Walsum zeer hartelijk voor hun presentaties van vanavond en de voorbereidingen die ze daarvoor hebben getroffen. Ik wil de dank onderstrepen met een attentie. Ook bedank ik de lustrumcommissie nadrukkelijk voor haar inzet waarbij ik ook graag de

Wil Aalbers

(Foto: René van der Krogt).

start van het lustrumjaar in april in het stadhuis in herinnering roep. De heren Max van der Laan en Co Touw, vanuit het bestuur ondersteund door Gé Augustinus en Wim Zwennis, hebben eer van hun enthousiaste en nauwgezette inzet. In kleine kring zal hierop worden teruggekomen, maar nu gun ik hun graag uw applaus.

Namens het bestuur ben ik een dankbare voorzitter: een goed bestuur met actieve en inventieve commissies, interessante sprekers en wijze juryleden, een bestuur dat zich gesteund weet door fijne helpers en vele belangstellenden. Ik ben ook een trotse voorzitter: afgezien van het voorrecht om tweemaal een lustrum mee te mogen meemaken, word ik steeds getroffen door de enorme belangstelling. Vandaag zitten we ruim boven de 400 aanmeldingen, terwijl we aanvankelijk uitgingen van circa 150 bezoekers. Die enorme belangstelling maken we vaak ook mee bij lezingen en zwaar overtekende excursies. Dat is verheugend omdat het wijst op een grote belangstelling voor de stad Delft en daar gaat het immers om bij een historische vereniging!

Over vijf jaar, in 2010, bestaat Delfia Batavorum 75 jaar. Uiteraard nemen we daarvoor weer tijdig de nodige maatregelen. Wat zou het een enorme stimulans zijn wanneer de gestage groei van nu, 1300 leden, dan niet op 1400 maar op 1500 zou zijn uitgekomen. Dat maakt onze invloed zoveel sterker. Als historische club zijn we vanzelfsprekend modern bereikbaar. Daarom wijs ik graag op ons eigentijds (aanmeld)adres: www.delfia-batavorum.nl. Maar intussen zien we u graag terug bij veel activiteiten, om te beginnen zo dadelijk bij het samenzijn in de foyer. Ik heb maar weinig spreektijd. Daarom: zeer hartelijk dank voor uw aanwezigheid en graag tot ziens.

Advies

*Totaal advies over
sfeervol wonen en werken!*

Om u goed interieuradvies te kunnen geven nemen wij graag de tijd. Onder het genot van een kopje koffie bekijken we uw plattegrond en/of foto's. Samen bepalen we de juiste materialen die bij de sfeer past die u voor ogen heeft.

Graag tot ziens!

Evan Kersbergen

Ook afspraak mogelijk buiten de reguliere openingstijden.

40 JAAR INTERIEUR DECOR...

Al 40 jaar volgt Interieur Decor de laatste nieuwe WOONTRENDS. Regelmatig bezoeken wij nationale en internationale vakbeurzen. De inspiraties die wij daar opdoet vindt u terug in onze verschillende SFEERPRESENTATIES in de winkel.

Bij Interieur Decor kunt u terecht voor de aanschaf van nieuwe gordijnen tot aan een TOTALE INTERIEURMETAMORFOSE.

Voor een persoonlijk advies op maat kunt u terecht in de showroom aan de Binnenwatersloot.

Kom langs of kijk op www.interieurdecor.nl.

INTERIEUR DECOR

de Binnenhuisadviseurs

Binnenwatersloot 9-13, 2611 BJ Delft. Tel. 015-2141990. www.interieurdecor.nl

• gordijnen • behang • tapijt • parket • accessoires • betonlook • laminaat •

*Restauratie zitmeubels
vraagt om echt,
ambachtelijk handwerk*

*Romantische
tijden*

**Wij stofferen
en repareren
o.a.:**

meubelspuitwerk
kussens
banken en fauteuils
kantoormeubilair
eetkamerstoelen
horecameubilair
rotanmeubels

*Bent u werkelijk helemaal verknocht aan
dat mooie stoeltje dat ooit van oma was,
maar is de bekleding vervaald...*

*Een chaise-longue waar de kat zich
vreselijk op heeft uitgeleefd...*

*Een nare zithobbel in uw verder nog
prachtige bank...*

**Gun uw meubelen
een tweede kans!**

Meubelstoffeerderij

uw vakkundige
meubelstoffeerder

sofatex

Kool Ampèreweg 12 - Delft Tel. 015-2126210

De rol van kerk en staat bij de stichting van het klooster Koningsveld te Delft

H.L. Houtzager

Inleiding

In de dertiende eeuw voldeed Delft in menig opzicht aan de eisen waaraan een stad in die tijd diende te voldoen. Het was een kleine nederzetting met een bevolking die voor een groot deel leefde van de opbrengst van landbouwproducten, die aanvankelijk door middel van ruilhandel aan de man werden gebracht. Als economisch centrum van handel en verkeer drong Delft erop aan om in navolging van onder andere Haarlem in 1246 stadsrechten te verkrijgen. Nog geen vijf jaar nadat dit recht verleend was, werd een klooster gesticht even buiten de grens van Delft en kreeg de stad binnen haar jurisdictie een gasthuis, aanvankelijk door het klooster verzorgd (afb. 1). Van de graaf Willem II en zijn naaste familie nauw betrokken geweest bij deze twee bovengenoemde gebeurtenissen. Behalve als bestuurder van het graafschap Holland, onderdeel van het grote Duitse rijk, speelde de toenmalige graaf van Holland, Willem II, ook nog een niet te verwaarlozen rol op het Europese politieke schaakbord van zijn tijd.

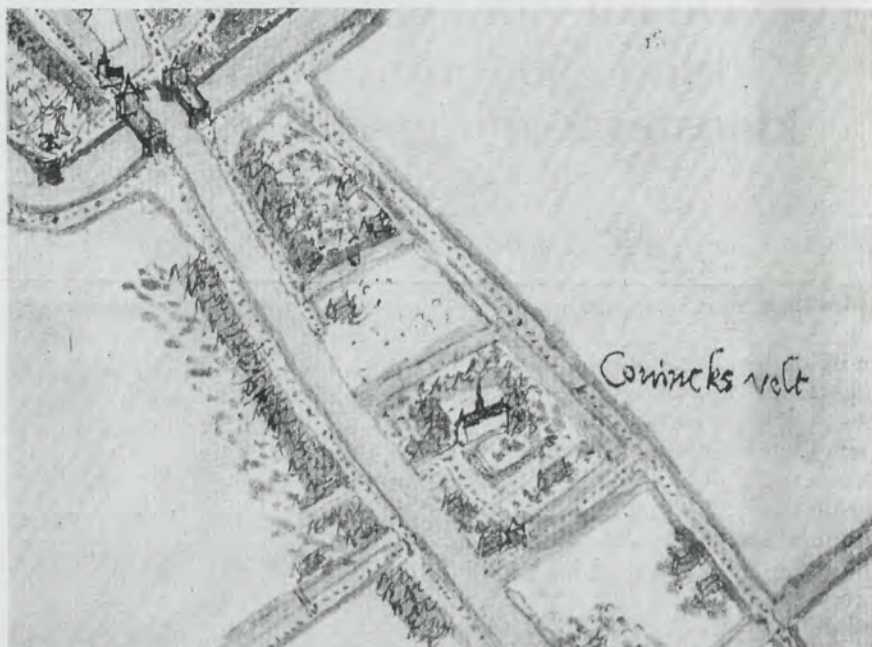
De politieke en kerkelijke verhoudingen in Europa halverwege de dertiende eeuw

De talrijke intriges en oorlogen die zich tijdens de regeringsperiode van de Duitse keizer Frederik II (1194-1250) hebben afgespeeld, hebben een duidelijk stempel gedrukt op het Europese strijdtoneel in de dertiende eeuw. Wat was namelijk het geval?

Bij de dood van Hendrik VI op 28 september 1197 was zijn zoon Frederik II nog een klein kind, zodat de keizerskroon de inzet werd van rivaliserende

Hans Houtzager
(Foto: René van der Krogt).

1. Detail van de plattegrond van Delft en omgeving met daarop afgebeeld het klooster Koningsveld. Kaart van Jacob van Deventer rond 1557.

pretendenten. Hierdoor werd het keizerrijk in een economische en politieke ontreddeering gebracht. Hendrik VI was niet alleen keizer van het Duitse rijk, maar door zijn huwelijk met Constanza ook koning van Sicilië en de bijbehorende Italiaanse gebieden. Deze laatste strekten zich uit van het uiterste puntje van het schiereiland tot aan de buitenwijken van Rome.

Niet ten onrechte bevreesd dat dit grote rijk uiteen zou vallen -met alle gevolgen van dien voor zijn eigen grondgebied- nam paus Innocentius III, nadat Constanza kort na haar man was overleden, het voogdijschap op zich over Frederik. Toen deze in 1215 meerderjarig was, werd hij met behulp van de paus op de koningstroon van Sicilië gezet en door diens opvolger paus Honorius III (1216-1227) tot keizer van Duitsland gekroond (afb. 2).

Paus Innocentius III, die in 1216 stierf, heeft nooit beseft hoeveel last zijn pupil zijn opvolgers zou veroorzaken. Zo zouden Sicilië en de Italiaanse gebiedsdelen in de komende jaren oorzaak zijn van een hevige onenigheid en oorlogshandelingen tussen Frederik II en paus Innocentius IV (1243-1254) met als gevolg enerzijds, toen vredesonderhandelingen op niets uitliepen, de vlucht van de paus naar Lyon en anderzijds het door deze in de ban doen van Frederik II.

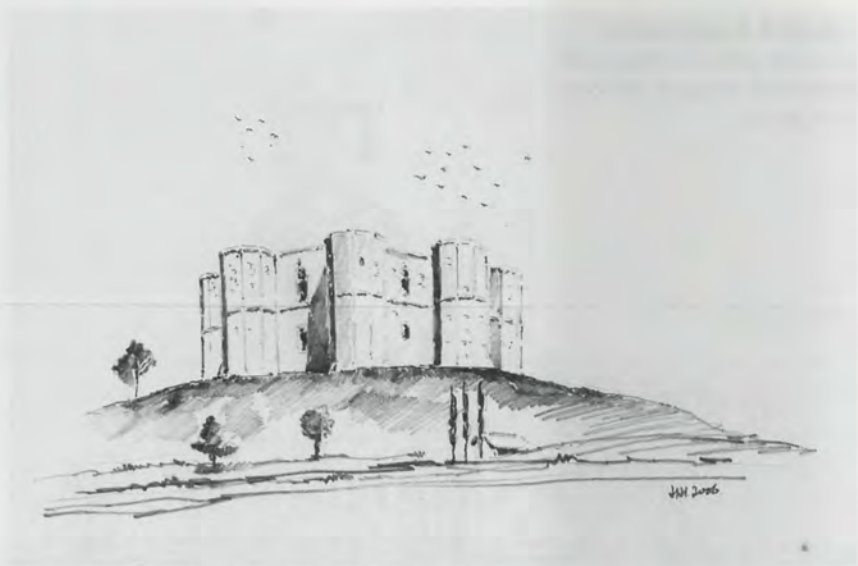
2. Frederik II, afgebeeld in
zijn boek over de valkenjacht.
Bibliotheca Vaticana, Pal. Lat.
1071, fol. 1v.

Tijdens het door de paus in Lyon bijeengeroepen concilie werd Frederik II geëxcommuniceerd en afgezet als keizer van het Duitse rijk. Deze laatste maatregel had tot gevolg dat er officieel een opvolger voor Frederik II moest worden gezocht die de goedkeuring van de paus had. In de praktijk echter bleef Frederik gewoon de keizer van het Duitse rijk.

Tijdens het bestuur van Frederik II hadden de talrijke Duitse vorsten een grote onafhankelijkheid verworven zodat Duitsland feitelijk werd bestuurd door een regentschap van rijksvorsten. Ook de graven van Holland behoorden tot deze zelfstandig opererende groep. Frederik was slechts één maal naar het noorden gekomen, in 1234/35. Gedurende het grootste deel van zijn regeringsperiode verbleef hij op Sicilië of in Zuid-Italië waar hij op 13 december 1250 in Castel Fiorentino overleed.

Zoals gezegd diende paus Innocentius IV, toen hij Frederik II als keizer van Duitsland had afgezet, er zorg voor te dragen dat er een opvolger werd gevonden die ook getolereerd zou worden in de verschillende gebiedsdelen van Duitsland. Ook al was Frederik II door de paus afgezet als keizer van het Duitse rijk, desalniettemin was de zoon uit het tweede huwelijk van Frede-

3. Castel del Monte in Apulië, het kasteel van Frederik II

rik II met Isabella van Brienne, Koenraad IV, de directe erfgenaam van Frederik om Rooms-Koning te worden. Voorlopig trad diens schoonvader Otto van Beieren als regent in Duitsland voor hem op. Dit uiteraard zwaar tegen de zin van paus Innocentius IV (afb. 4).

Onder politieke druk en op aandringen van de paus schoof Hendrik II, hertog van Brabant, zijn neef en protégé Willem II, graaf van Holland, naar voren om Rooms-Koning te worden en om uiteindelijk als keizer van het grote Staufische Duits-Siciliaanse rijk te worden gekroond.

De relatie tussen het hertogdom Brabant en het graafschap Holland

Dat de hertog van Brabant zich inzette voor de carrière van een Hollandse graaf, vraagt om een verklaring. Door het huwelijk van Machteld van Brabant (± 1200-1267) met de Hollandse graaf Floris IV (1210-1234) in 1224 werd een politieke verbintenis aangegaan tussen het hertogdom Brabant en het graafschap Holland, waarbij de hertog en de graaf elkaar over en weer hulp en steun beloofden. Dit laatste werd reeds geëffectueerd toen de broer van Machteld, Hendrik II - de edelmoedige - zich inzette om de zoon van Machteld en Floris IV, Willem (II) te protegeren als toekomstig vorst over de Duitse gebieden.

Willem, geboren tussen 19 juli en 3 oktober 1227, was vanaf 1234 officieel graaf van Holland nadat zijn vader Floris IV op 19 juli 1234 tijdens een toernooi te Corbie in Noord-Frankrijk was gedood. Tot zijn meerderjarigheid werden zijn grafelijke plichten waargenomen, eerst door zijn voogd Willem,

4. Portret van
paus Innocentius IV en zijn
wapen.

de ongehuwde broer van zijn overleden vader en na diens overlijden in 1238 door Otto, de elect van Utrecht. Een elect was een bisschop die al door het kapittel was aangewezen, maar zijn benoeming was nog niet bekrachtigd door de paus. Nadat Willem II in oktober 1239 meerderjarig was geworden, trad zijn moeder gravin Machteld meer op de voorgrond.

Van graaf tot Rooms-Koning

Met behulp van Hendrik II en met toestemming van paus Innocentius IV werd graaf Willem II op 3 oktober 1247 op het veld van Woeringen in de nabijheid van Keulen tot Rooms-Koning gekozen. Willem was toen 20 jaar. Te Keulen werd hij door kardinaal Pieter de Kautio uit naam van de paus tot ridder geslagen. Vier dagen later vertrok Willem uit Keulen om in Aken, de oude keizerstad, gekroond te worden. Deze Staufisch gezinde stad weigerde echter hem binnen te laten voor de kroningsplechtigheid, op de troon en met de kroon van Karel de Grote. De stad moest dus eerst nog door hem veroverd worden, hetgeen na een beleg van een jaar gebeurde, waarna de kroning op 1 november 1248 eindelijk plaats kon vinden. Het zegel van de Rooms-Koning uit 1248 is dan ook een echt troonzegel. Het stelt Willem voor als vorst, gezeten op de koninklijke zetel met in de linker hand de rijksappel en in de rechter de scepter. Het randschrift bevat onder andere de woorden 'Rex Romanorum', Koning der Romeinen (afb. 5).

Aanvankelijk had Willem grote moeite om in Duitsland erkenning te krijgen, maar nadat hij op 25 januari 1252 te Brunswijk met Elisabeth van Brunswijk ($\pm$ 1230-1266) was getrouwd, verwierf hij meer steun. Ook van kerkelijke zijde ontving Willem steun in de persoon van Siegfried van Eppstein, aartsbisschop van Mainz (afb. 6). Toen deze in 1249 overleed en zijn opvolger aartsbisschop Christiaan te weinig doortastend bleek te zijn naar de zin van de paus Innocentius IV, werd deze in 1251 door hem afgezet.

Twee maanden na zijn huwelijk met Elisabeth werd Willem op de rijksdag te

5. Ronde troonzegel van Willem II. 92 mm doorsnede, breedte van de rand 9 mm. Randschrift: WILLELMUS: DEI: GRACIA: ROMANORUM: REX: SEMPER: AUGUSTUS+:

Frankfurt door veel vorsten in Duitsland nogmaals bevestigd als Rooms-Koning. Spoedig na zijn kroning belastte Willem zijn broer Floris met het medebestuur van het graafschap Holland. Na de dood van Willem II trad deze Floris als regent op voor de toen minderjarige zoon van Willem II, de latere Floris V (±1254-1296). Na de dood van Koenraad IV op 20 mei 1254 werd graaf Willem II algemeen erkend als de toekomstige keizer, zodat hij in Rome gekroond zou kunnen worden door paus Innocentius IV, ware het niet dat deze in datzelfde jaar 1254 in Napels overleed. Van de uiteindelijke keizerskroning door zijn opvolger paus Alexander IV (1254-1261) kwam niets terecht, daar Willem II op 28 januari 1256 tijdens een expeditie tegen de West-Friezen met zijn paard door het ijs zakte en door het rebellereende volk werd doodgeslagen bij Hoogwoud. Hiermee kwam een einde aan het leven van een Hollandse graaf die het bijna tot Rijksvorst had gebracht.

6. De grafzerk van Siegfried van Eppstein (†1249), aartsbisschop van Mainz, in de dom van Mainz. De kerkvorst kroont hier rechts graaf Willem II van Holland.

De vrouwen rond Willem II

Aan zijn moeder Machteld moet het koningschap wel grote voldoening hebben gegeven. Ook de overige leden van de familie koesterden zich in deze verheffing van Willem. Jan van Naaldwijk schreef: '... doe Wilm hoer zone keijzer van Rome was ghecoren [...] heeft dese goede vrou en weduwe [Machteld] veel ghegheven tot den clooster [van Loosduinen] daer sij dickwijls plach te wesen'. Machtelds andere kinderen noemden zich sindsdien steevast 'broeder' of 'zuster' van 'Willem koning der Romeinen'.

Een heel bijzondere plaats nam Willems zuster Aleida in. Zij werd geboren omstreeks 1230 als eerste dochter na Willem en Floris en in 1246 door haar broer graaf Willem II uitgehuwelijkt aan Jan I van Avesnes. Het schijnt een huwelijk geweest te zijn dat niet alleen op politieke gronden was gesloten, maar ook uit liefde, wil men althans Melis Stoke geloven wanneer hij schrijft dat Jan en Aleida 'altoos trouwe' onderhouden en haar 'ghelyc syns selves lieve minnede'. Aleida moet wel doorlopend in verwachting zijn geweest. Achtereenvolgens werden geboren: Jan (1247), Boudewijn (1249), Bouchard (1251), Gwijde (1253), Willem (1254), Floris (1255) en Johanna (1256?). Aan dit huwelijk kwam een einde toen Jan op Kerstmis 1257 overleed op de jeugdige leeftijd van nog geen veertig jaar.

Opvallend is dat Aleida vaak oorkonden signeerde op 3 oktober, de datum waarop Willem II tot Rooms-Koning was gekozen. Ook haar bijzondere genegenheid voor het klooster Koningsveld hield verband met de nagedachtenis aan haar broer, 'carissimus frater noster bone memorie' (onze allerliefste broer, zaliger nagedachtenis) zoals hij in één van Aleida's oorkonden wordt genoemd. Het klooster Koningsveld, door begunstiging van Willem II in 1252 gesticht door diens tante Ricarde, had ook haar warme belangstelling.

In diezelfde geest zou Aleida ook zichzelf tot ver na 1263, behalve als weduwe van Jan van Avesnes (*uxor quondam domini Johannis de Avennis*) met voorliefde noemen 'Aleydis, quondam soror domini Wilhelmi regis romanorum illustris (zuster van wijlen Willem, de doorluchtige Rooms-Koning). In dit verband is het opmerkelijk dat het spits-ovale zegel dat Aleida voert tussen 1264 en 1284 haar afbeeldt met aan weerszijden de wapentekens van het Duitse en Hollandse rijk en met als randschrift 'soror quondam Wilhelmi regis romanorum', zuster van wijlen Rooms-Koning Willem (afb. 7).

Ricarde tenslotte is de derde vrouw die nauwe banden onderhield met graaf Willem II (afb. 8). Zij was de oudste dochter van graaf Willem I en Aleid van Gelre en dus de -ongetrouwde- zuster van Willems vader Floris IV. Ze woonde in Delft. Evenals aan andere verwanten was aan haar een deel van de grafelijke bezittingen toegewezen om met de inkomsten daarvan in haar onderhoud te voorzien. Zo had zij inkomsten uit Delft en omgeving, onder meer vijftig pond jaars welk bedrag na haar overlijden aan graaf Willem II of diens opvolger diende te worden afgedragen. Een deel daarvan schonk zij bij haar leven aan christelijke instellingen, uiteraard in nauw overleg met haar neef Willem. Haar schenking en die van graaf Willem van de botermaat aan

7. Spits-ovale staande-figuurzegel van Aleida. Hoogte 75 mm, breedte 50 mm, breedte van de rand 5 mm. Randschrift: S'. AELEYDIS: SORORIS: 9DAM: WILL: RE[GIS RO] M: ET UXOR: 9 D?: Dnl: Iob' IS: DE AVEN'.

8. De spits-ovale staande-figuurzegel van Ricarde. Hoogte ca. 80 mm, breedte 55 mm, breedte van de rand 8 mm. Randschrift: +S' RICbARDIS. DOM || ICELE. DE HOLLAnDIA.

het klooster Rijnsburg in 1243 is daar een voorbeeld van. Zeven jaar later schonk zij aan het klooster Loosduinen 35 pond in termijnen van 100 schellingen per jaar, uit de opbrengst van drie hoeven land te Delft.

Een jaar later verleende Willem II aan een door haar te stichten klooster vrijstelling van lasten en diensten op maximaal driehonderd morgen land in de Hof van Delft. De letterlijke tekst van de originele akte luidt: 'vrij van sijns, die huerwair' genoemd wordt, vrij van beden, van schattingen, van diensten 'die men hofdienst heet'.

Ricarde was dus van grote betekenis voor het geestelijk en sociaal-economisch leven in Delft en omgeving. Zij heeft een niet te onderschatten rol gespeeld in de stadswording van Delft. Het was in haar huis dat het stedelijk privilege op 15 april 1246 werd uitgevaardigd. De klerk die de oorkonde schreef, had eerder schrijfwerk voor Ricarde verricht en vertoefde dus waarschijnlijk in haar omgeving. Op 23 april verleende Willem II op haar verzoek een aanvullend recht aan de burgers van Delft. Zij werden vrijgesteld van betaling van 'landwinning', een soort belasting die moest worden betaald als een perceel

waarop erfacht rustte door koop of vererving overging in andere handen. Alle activiteiten die Ricarde ontplooiëde aangaande Delft en haar burgers zullen niet van enig eigenbelang ontbloot zijn geweest. De betaling door Delftenaren hierboven genoemd kwam haar ten goede, al is het niet ondenkbaar dat zij ook dit geld doorschoof naar religieuze instellingen. Na haar overlijden op 3 januari 1262 werd zij begraven in de kloosterkerk van Koningsveld. In het dodenboek van het klooster Egmond waarin deze bijzetting is opgetekend, wordt zij treffend gekarakteriseerd als 'domicella de Delf' (vrouw van Delft). Toen Koningsveld in 1572 werd gesloopt, werd haar stoffelijk overschot overgebracht naar een graf in de Nieuwe Kerk te Delft.

De kloosters in de dertiende eeuw

Men zegt wel dat door een nieuw religieus elan in West-Europa er in de dertiende eeuw een explosieve toename ontstond van kloosters.

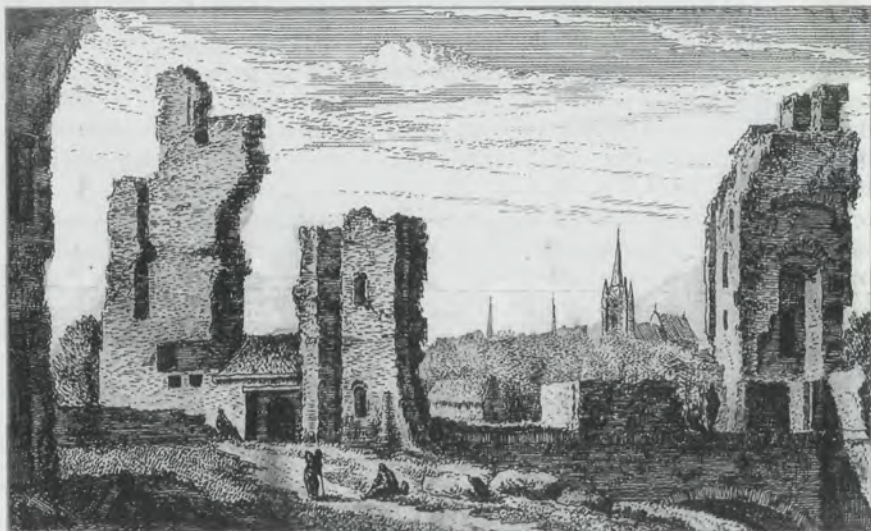
Waren er omstreeks 1200 in het graafschap Holland en in Zeeland slechts drie kloosters, te weten de benedictijner abdij van Egmond, die van de benedictinessen te Rijsburg en de premonstratenzer abdij te Middelburg, in de dertiende eeuw kwamen er in totaal 21 kloosters en 11 begijnhoven bij.

Van deze beweging zijn de bedelorden en de religieuze vrouwenbewegingen exponenten. Dat daarbij het aantal gestichte vrouwengemeenschappen in ons land groter is dan die voor mannen komt overeen met de situatie elders in West-Europa.

Moeten deze enorme stichtingskoorts en bouwactiviteiten van kloosters en begijnhoven alleen maar geweten worden aan een nieuwe religieuze opleving waarbij de bedelordekloosters het voortouw namen, mede onder invloed van de roep die uitging van de pas gestichte orde van Franciscus van Assisi? Een meer platvloers argument dat aan deze opleving ten grondslag lag, is het overschot van vrouwen zowel in steden als op het platteland. Ondanks het feit dat veel vrouwen op jeugdige leeftijd in het kraambéd stierven, was hun gemiddelde leeftijd hoger dan die van mannen. Door de vele oorlogen in de Lage Landen en in de rest van Europa, door de trek naar het Heilige Land waar de frequente kruistochten tussen 1096 tot aan het einde van de dertiende eeuw veel mannen aantrokken, belust op avontuur en financieel gewin, was er een tekort aan huwbare mannen in Europa. Zo zij wel trouwden, dan was dat meestal op latere leeftijd daar zij eerst moesten zorgen voor voldoende financiële opbouw voordat zij een gezin konden stichten en onderhouden.

Door het tekort aan mannen was er een overschot aan huwbare vrouwen. Om te voorkomen dat zij tot armoede zouden vervallen, was bijvoorbeeld de stichting van begijnorden een poging om deze maatschappelijk achtergestelde groepen op te vangen.

De vrouwenkloosters werden vooral bevolkt door vrouwen met een ruime financiële armslag. Zij behoorden tot de Hollandse adel of op zijn minst tot de groep die door middel van schenkingen aan zo'n klooster voor de rest van hun leven verzorgd konden leven volgens de regels van het klooster

*Kopergravure van het in 1572 verwoeste klooster Koningsveld. (uit: Abraham Rade-
maker, Kabinet van Nederlandsche Outbede en gezichten. Amsterdam 1725).*

waarin zij waren ingetreden. Het door Ricarde gestichte klooster Koningsveld is hiervan een goed voorbeeld. Samen met dat te Loosduinen en te Noordwijkerhout behoort het tot de toonaangevende kloostergemeenschappen in het graafschap Holland van de dertiende eeuw (afb. 9). Van de goede verhouding die er bestond tussen Willem II en paus Innocentius IV heeft ook het klooster Koningsveld geprofiteerd. Niet minder dan zes pauselijke bullen verwierf het, waarbij het klooster sterk werd geproटेgeerd door de paus.

Samenvatting

In de korte periode van nog geen twintig jaar dat Willem II graaf van Holland en Zeeland is geweest van 1239 tot aan zijn dood in 1256, vonden er voor Delft een tweetal ingrijpende gebeurtenissen plaats. In de eerste plaats het verwerven van stadsrechten in april 1246 en in de tweede plaats het stichten van het klooster Koningsveld en het bijbehorende gasthuis dat binnen de stedelijke conglomeratie was gelegen. Beide zijn tot stand gekomen mede onder invloed van de tante van Willem II, Ricarde.

Een gasthuis was een noodzakelijke instelling voor de stad en diende als opvangcentrum voor loslopend volk. Onderdak geven aan deze lieden betekende al spoedig ook het zorgdragen voor hun gezondheid. Gasthuizen waren in deze vroege periode altijd gekoppeld aan een klooster en met name

aan de kloosterorde der norbertinessen. Een norbertijner klooster zonder gasthuis was een hoge uitzondering. Paus Innocentius IV had in 1244 de norbertijnen er nog eens met nadruk op gewezen dat overal waar dit mogelijk was, een hospitium voor de armen moest worden opgericht.

Gasthuizen en kloosters waren onverbrekelijk met elkaar verbonden in de periode waarover we het hier hebben. De initiator van dit alles was Ricarde, die haar neef Willem II heeft aangezet om Delft in 1246 stadsrechten te verlenen en die in 1251 van hem vrijstelling verkreeg van lasten en diensten op maximaal driehonderd morgen land voor het door haar te stichten klooster Koningsveld in de hof van Delft.

Literatuur

- Bult, E.J., en J.-M. Groen. 'Delft Koningsveld IV'. In *Holland* 37 (2005) 63-68.
- Camps, H.P.M. *De stadsrechten van graaf Willem II van Holland: Een diplomatische, tekstkritische en historische studie*. Middeleeuwse studies en bronnen; 12. Hilversum:Verloren, 1989.
- Cordfunke, E.H.P. *Gravinnen van Holland: Huwelijk en huwelijkspolitiek van de graven uit het Hollandse Huis*. Zutphen: De Walburg Pers, 1987.
- Henderikx, P.A. *De oudste bedelordekloosters in het graafschap Holland en Zeeland: Het ontstaan van bedelordekloosters voor ca. 1310 te Dordrecht, Middelburg, Zierikzee en Haarlem, alsmede enige aspecten van de plaats van deze kloosters in het stedelijk leven en daarbuiten gedurende de middeleeuwen*. Hollandse Studiën 10. Dordrecht: Historische Vereniging Holland, 1977.
- Hertog, W.E. den. *De abdij van Loosduinen: Cisterciënzerinnenklooster van 1229-1572*. [Den Haag]: De Nieuwe Haagsche, 1977.
- Houtzager, H.L. 'Jonkvrouwe Ricardis, graaf Willem II en paus Innocentius IV en het in 1252 gestichte gasthuis te Delft'. In *Historisch Jaarboek voor Delft 2001*, 11 (Delft: Delfia Batavorum, 2002), 53-58.
- Kruining, C.G.M. van, J.G. Kruisheer en G. Verhoeven. *Delft, 15 april 1246*. Delft: Gemeentelijke Archiefdienst Delft, 1996.
- Kruisheer, J.G. *De oorkonden van de kanselarij van de graven van Holland tot 1299*. Hollandse Studiën 2-II. 's-Gravenhage: Historische Vereniging voor Zuid-Holland, 1971.
- Künzel, R. 'Het beeld van steden, handelsnederzettingen en kooplieden in vroegmiddeleeuwse verhalende bronnen'. In: C.M. Cappon et al. (red.). *Ad fontes: opstellen aangeboden aan prof. dr. C. van de Kieft ter gelegenheid van zijn afscheid als hoogleraar in de middeleeuwse geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam*. Amsterdam: Verloren, 1984.
- Lopes, A. *Die Päpste, Ihr Leben im Laufe der 2000-jährigen Geschichte*. Roma: Futura edizioni, 1997.
- Nicholas, D.M. *Stad en platteland in de Middeleeuwen*. Fibulareeks; 47. Bussum: Fibula-Van Dishoeck, 1971.
- Niermeyer, J.F. *Delft en Delfland, hun oorsprong en vroegste geschiedenis*. Leiden: Templum Salomonis, 1944.
- Oostrom, F. van. *Maerlants Wereld*. Amsterdam: Prometheus, 1996.
- Smit, J.G. *Vorst en onderdaan, studies over Holland en Zeeland in de late Middeleeuwen*. Leuven: Peeters, 1995.
- Visser, P.C. *Delft in de Middeleeuwen*. [Delft: z.n.], 1961.

Hoogheemraadschap van Delfland

Het hoogheemraadschap van Delfland werd in 1289 gesticht door graaf Floris V. Het gebied wordt in het westen tussen Hoek van Holland en 's-Gravenhage begrensd door de Noordzee, in het noorden tussen 's-Gravenhage en Zoetermeer door de landscheiding met het hoogheemraadschap van Rijnland en in het oosten resp. zuidoosten door de landscheiding met het hoogheemraadschap van Schieland en de Schie en in het zuiden door de Nieuwe Waterweg en het Scheur. Vanouds heeft het schap de zorg voor de buitenwaterkering, sinds 1977 ook voor de binnenwaterkeringen en de zorg voor het waterbeheer in de boezem. In het laatste kwart van de 20^e eeuw is aan deze taken nog de waterzuivering toegevoegd.

Archief

Bij het archief van het hoogheemraadschap worden de archieven van het hoogheemraadschap en zijn rechtsvoorgangers, de polders, bewaard. In deze archieven treft u naast informatie over waterstaatswerken ook geografische- en genealogische gegevens aan. Aangezien het hoogheemraadschap tot de overheid behoort, is op deze archieven de archiefwetgeving van toepassing waardoor zij grotendeels openbaar zijn en kosteloos door belangstellenden kunnen worden geraadpleegd. Een bijzonder onderdeel van de archieven vormen de kaarten en tekeningen. Naast 16^e eeuwse kaarten kunt u ook kaarten uit het laatste kwart van de 20^e eeuw raadplegen.

Hoogheemraadschap van Delfland

Bibliotheek en foto's

De bibliotheek bevat circa 7000 titels. Onderwerpen zijn het beheersgebied en de geschiedenis van Delfland en de waterstaat in het algemeen. Naast 17^e eeuwse werken kunt u hier ook recent materiaal aantreffen. De catalogus van de bibliotheek is met behulp van een computer te raadplegen. Tevens beschikt het hoogheemraadschap over een collectie van c. 3000 foto's betreffende onderdelen van de taakuitoefening, uiteenlopend van personen tot gemalen.

Waar en wanneer

De ingang van het hoogheemraadschap is te vinden aan de Phoenixstraat 32. Het archief is geopend van maandag tot en met vrijdag. De openingstijden zijn 9.30 tot 12.15 en van 13.30 tot 16.30 uur. Bezoek bij voorkeur na voorafgaande afspraak. Op diensten, zoals het laten verrichten van onderzoek en het verstrekken van kopieën zijn de geldende tarieven van de Legesverordening van Delfland van toepassing.

Hoogheemraadschap van Delfland

DDM De Deughlaeme Waer

Specialiteiten in:
binnen- en buitenlandse kaas,
fijne vleeswaren,
versgebrande noten en
wijnen

Brab. Turfmarkt 65 - Delft
Tel. (015) 212 32 14

Uw adres voor:
een lekker, eenvoudig belegd broodje
tot en met
volledige catering van partijen en feesten

Koningsveld bij Delft

Theorie en praktijk van het kloosterleven

Gerrit Verboeven

Na een schets van de geschiedenis van Koningsveld in grote lijnen ga ik nader in op twee periodes om de in mijn titel genoemde tegenstelling 'theorie en praktijk' uit te werken. De eerste is de stichting van Koningsveld in de tweede helft van de dertiende eeuw: welke keuzes werden gemaakt, en welke praktische problemen moesten worden overwonnen? De tweede fase is het midden van de vijftiende eeuw. In die tijd werden alom pogingen ondernomen om nieuw elan in het kloosterleven te brengen, ook in Koningsveld, zo blijkt uit recent ontdekte bronnen.

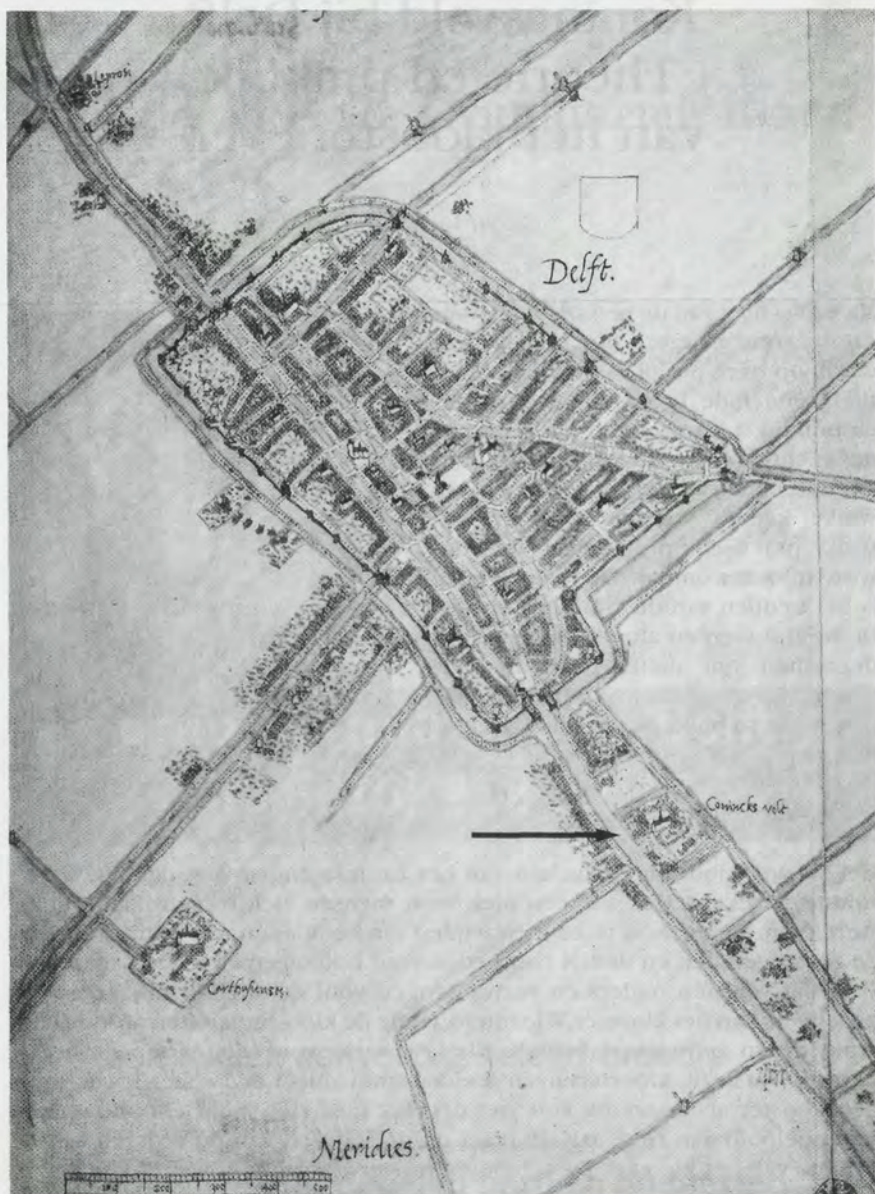

Gerrit Verboeven
(Foto: René van der Krogt).

Inleiding

Het woord 'klooster' is afgeleid van het Latijnse *claustrum*, dat 'afgesloten ruimte' betekent. Het was een plek waar mensen zich terugtrokken uit de wereld om zich geheel te kunnen wijden aan het dienen van God. Ze zongen de zeven getijden en deden voorbeden voor hun eigen zielenheil, maar ook voor dat van hun ouders en verwanten, en voor de stichter en andere begunstigers van het klooster. Wie intrad, legde de kloostergeloften af: kuisheid, armoede en gehoorzaamheid. Kuisheid spreekt voor zich. Armoede betrof persoonlijk bezit; kloosterlingen leidden individueel een sober leven, maar het klooster als instelling kon wel degelijk heel rijk zijn. Gehoorzaamheid werd beloofd aan God, aan de regel en de statuten van de orde en aan de overste van het klooster. De scheiding tussen klooster en wereld kon streng of minder streng zijn, al naar gelang de orde waartoe een klooster behoorde.

Een klooster was dus in de eerste plaats een gebedsgemeenschap. Maar het had ook een sociale functie. Niet iedereen ging uit vrije wil het klooster in. Vaak werden jongere zoons of dochters uit een gezin door hun ouders on-

Koningsveld tussen Schie en Rotterdamseweg, aangegeven op de kaart van Jacob van Deventer van omstreeks 1557.

dergebracht in een klooster. Op die manier werden de voorbeden voor de familie gewaarborgd. Met name bij rijke families gebeurde dit ook wel omdat zo het aantal erfgenamen werd beperkt en dus het familiegoed gemakkelijker bij elkaar kon worden gehouden. Zelfs demografische factoren kunnen een rol hebben gespeeld. Er zijn theorieën dat vrouwenkloosters met name in de twaalfde en dertiende eeuw populair werden omdat er een mannen tekort heerste. Mannen voerden oorlog en gingen op kruistocht, wat ertoe leidde dat relatief veel vrouwen geen man konden vinden of vroeg weduwe werden. Een klooster zou dus een soort verzorgingsinstituut zijn, een alternatief voor het huwelijksleven. Een laatste functie die ik wil noemen, is die van statussymbool: wie een klooster kon stichten, genoot veel aanzien.

Dat laatste zal zeker ook hebben meegespeeld bij de stichting van Koningsveld. De basis werd gelegd door Rikarde, dochter van de Hollandse graaf Willem I en zuster van diens zoon en opvolger Floris IV. Zij moet geboren zijn kort voor 1210. Als ongetrouwd lid van de grafelijke familie kreeg zij een stukje van het graafschap als lijftocht in beheer: de domeinen rond Delft. Met de opbrengsten daarvan kon zij voorzien in haar levensonderhoud. Net als andere vrouwen in een dergelijke positie, probeerde zij haar gebied op te stoten in de vaart der volkeren. Haar schoonzus Machteld van Brabant, weduwe van Floris IV, deed zulks voor 's-Gravenzande, en haar nicht Aleid, weduwe van Jan van Avesnes, deed het later voor Schiedam. Zij bevorderden de economische en politieke belangen van hun gebied, bijvoorbeeld door te zorgen voor de verlening van stadsrechten en andere privileges. Maar daarnaast behartigden zij hun eigen zielenheil. Door goede werken te verrichten, zoals het stichten van kerken en kloosters en het begunstigen van liefdadige instellingen, hoopten zij de weg naar de hemel te effenen. Rikarde zorgde ervoor dat Delft in 1246 een stadsrecht kreeg van de toenmalige graaf Willem II. Dezelfde Willem, inmiddels Rooms-Koning, verleende haar vijf jaar later toestemming om bij Delft een klooster te bouwen. En al een jaar later, op 2 juni 1252, werden het altaar en het kerkhof gewijd. In de daarbij opgestelde oorkonde duikt voor het eerst de naam van het klooster op: *Campus Regis*, oftewel Koningsveld, een duidelijk erbetoon aan haar goedwillende neef, Rooms-Koning Willem II.

Kort daarop werd Koningsveld door de paus bevestigd in de regel van Sint-Augustinus, zoals die werd gepraktiseerd in de orde van Prémontré. Prémontré, een klooster bij Laon, was in 1120 gesticht door Norbert van Xanten, reden waarom de mannelijke ordeleden doorgaans worden aangeduid als norbertijnen en de vrouwen als norbertinessen. In deze orde stonden vrouwenkloosters onder toezicht van een mannenklooster, al was het maar omdat daaruit een priester kon worden afgevaardigd om als zogeheten proost de geestelijke leiding en de zielzorg voor de vrouwen waar te nemen. Uit een oorkonde van 1290 blijkt dat de abt van Mariënweerd, een norbertijnenklooster in de Betuwe, bij Beesd, zo fungeerde als vader-abt van Koningsveld.

In het jargon heet het dat Koningsveld onder de paterniteit van Mariënweerd stond.

Koningsveld was dus geen abdij, ook al staat dat op sommige achttiende-eeuwse prentjes van de gefantaseerde ruïnes, maar een proosdij. De proost, meestal een priester uit Mariënweerd, vertegenwoordigde het klooster naar buiten. Intern was de leiding in handen van de priorin. Koningsveld recruteerde vrijwel uitsluitend adellijke dames. Vooral uit Holland, maar ook wel uit Gelre en Utrecht. Ze worden in de eigentijdse bronnen aangeduid met zusters of jonkvrouwen.

Koningsveld was geen groot klooster. In 1377 werd bepaald dat het aantal zusters niet meer dan twintig mocht bedragen; meer konden er simpelweg niet worden gevoed en gekleed uit de inkomsten van het klooster. In Koningsveld woonden nog altijd zeventien vrouwen in 1572, toen het klooster werd opgeheven. In juli van dat jaar sloot Delft zich aan bij de Opstand van de Nederlanden tegen Spanje, geleid door Willem van Oranje. Alle stenen gebouwen binnen schootsafstand van de stad werden gesloopt, uit vrees dat de Spanjaarden zich erin zouden verschansen en vandaaruit Delft zouden belegeren. Binnen enkele maanden was er niets meer over van het eens zo roemrijke klooster.

Koningsveld: de stichting van een grafelijk klooster

Koningsveld behoorde tot de orde van Prémontré en stond onder de paterniteit van Mariënweerd, maar waarom deze keuzes? Er kunnen allerlei politieke motieven zijn geweest, waarop ik in deze context niet in kan gaan. Ik wil vooral de praktische kant belichten, omdat die ons laat zien hoe theorie en praktijk zich tot elkaar verhielden.

De aantrekkingskracht van een orde was vooral religieus bepaald. In Holland waren omstreeks 1250 slechts drie kloosters van twee verschillende orden gevestigd. De benedictijnen hadden een mannenklooster in Egmond en een vrouwenklooster in Rijsburg. In 1229 kregen de cisterciënsers voet aan de Hollandse grond in het vrouwenklooster Loosduinen. De benedictijnen en de cisterciënsers volgden beide de regel van Sint-Benedictus. Maar juist deze orden hadden sinds de twaalfde eeuw veel kritiek te verduren. Ze zouden de oorspronkelijke bedoelingen van Benedictus en hun ordestichters verloochenen. De discipline was in de ogen van velen verslapt, en vooral het armoede-ideaal werd niet meer nageleefd. Abdijen van benedictijnen en cisterciënsers waren machtige en schatrijke instellingen geworden, waar telgen van adellijke families een leven leidden dat niet veel onderdeed voor dat van hun verwanten die in de wereld de dienst uitmaakten. Veel populairder waren toentertijd enkele nieuwe orden die leefden volgens de regel van Sint-Augustinus, zoals de orde van Prémontré, oftewel de norbertijnen. Deze orde

GENEALOGISCH OVERZICHT GRAFELIJKE FAMILIE

Willem I (+1222)

x 1. Aleid van Gelre (+1218)
x 2. Maria van Brabant

Floris IV (+1234)

x Machteld van Brabant (+1267)

Otto (+1249)

Willem (+1238)

Rikarde (+1262)

Ada (+1257)

Willem II (+1256)

x Elisabeth van Brunswijk (+1266)

Aleid (+1284)

Floris V

x Beatrix van Vlaanderen (+1296)

Beperkt overzicht van de verwantschapsrelaties tussen de in de tekst genoemde leden van de grafelijke familie.

had sinds haar stichting in 1120 een geweldig hoge vlucht genomen. Er verzezen veel nieuwe kloosters en die mochten zich verheugen in grote populariteit, zowel in de aanwas van nieuwe kloosterlingen, als in schenkingen door mensen die vrome werken wilden verrichten. De mannelijke leden waren doorgaans priesters, die zich binnen het klooster wijdden aan gebed en handenarbeid en daarbuiten actief waren in de prediking en de zielzorg. Vrouwen konden niet als priester actief zijn in de wereld en werden geacht zich volledig te concentreren op de activiteiten binnen het klooster, met name het koorgebed, de zeven getijden. Toch voelden veel vrouwen zich aangesproken door het nieuwe elan van de orde van Prémontré. Vooral in Brabant waren norbertijner kloosters als paddestoelen uit de grond geschoten. En ook in Gelre hadden ze al vroeg een nederzetting: bij Beesd aan de Linge werd in 1129 het mannenklooster Mariënweerd gesticht; iets zuidelijker, bij Heusden, lag de abdij van Berne, een dochterstichting van Mariënweerd. In de Hollandse gravenfamilie waren dochters uit de Brabantse en Gelderse gravenfamilies ingetrouwd, en hun bekendheid met de norbertijnen kan goed van invloed zijn geweest op de ordekeuze voor Koningsveld.

Zulke contacten had Koningsveld in zijn beginfase hard nodig, zo lijkt het. Toen Rikarde in 1251 het plan opvatte om een vrouwenklooster te stichten, moest zij de gemeenschap vanaf de basis opbouwen. Grond en geld voor een gebouw en de aanloopkosten kon zij uit eigen middelen fourneren. Ze had

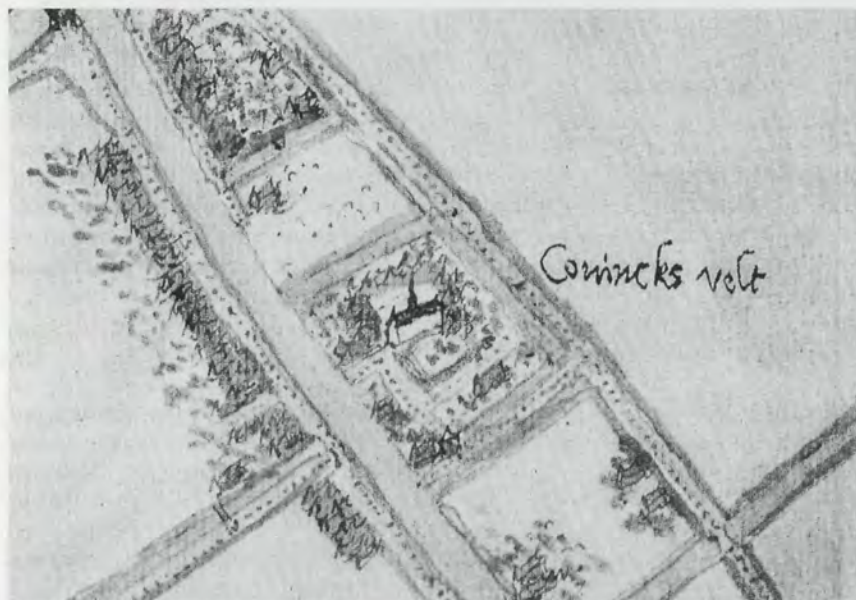
echter ook een groep enthousiaste aspirant-kloosterlinges nodig. En niet te vergeten mensen die hen konden opleiden tot volwaardige koorzusters, en priesters die de zielzorg voor hun rekening namen. Zij benaderde daarom het zojuist genoemde norbertijnenklooster Mariënweerd met het verzoek om enkele broeders beschikbaar te stellen die een groep vrouwen konden opleiden. Mariënweerd had al een stevige voet aan de grond in deze regio, dankzij schenkingen van haar eigen familie. Het bezat een uithof te Heimond bij Naaldwijk en de kerken van Houweningen (ten zuiden van de Merwede) en 's-Gravenzande. Die laatste kerk was in 1242 aan Mariënweerd geschonken door gravin-moeder Machteld en haar zoon graaf Willem II, dezelfde die zijn tante Rikarde toestemming gaf een klooster te stichten. Het lag dus voor de hand dat Rikarde een beroep deed op Mariënweerd voor hulp bij de stichting van haar vrouwenklooster. Het duurde een aantal jaren voor Koningsveld op eigen benen kon staan, en de bemoeienis van Mariënweerd kon worden beperkt tot het leveren van een proost. Dit verklaart waarom in de eerste acht oorkonden die betrekking hebben op Koningsveld geen sprake is van vrouwen, maar van broeders. Pas in 1258 wordt Koningsveld voor het eerst een vrouwenklooster genoemd.

Koningsveld was een krachtige voorpost van Mariënweerd in Holland. Maar om dat te worden, moesten er wel middelen van bestaan zijn. De vrouwen hielden zich bezig met gebed en wat handenarbeid voor eigen gebruik. Voor hun levensonderhoud en het bouwen en onderhouden van het klooster was veel geld nodig. Een zuster die intrad werd geacht een medegave in te brengen, een soort bruidsschat, die de kosten van haar levensonderhoud moest dekken. Maar de basis van het vermogen dat nodig was voor de algemene kosten werd gelegd door schenkingen door Rikarde en andere leden van de grafelijke familie. Laten we de belangrijkste schenkingen eens nalopen.

Om te beginnen kreeg Koningsveld bij de stichting een hoeveelheid land. Helaas weten we niet precies hoeveel. Wat we wel weten is dat het klooster kort na de opheffing in 1573 700 morgen land bezat, ruim 500 hectare.

Een tweede belangrijk bezit was het gasthuis van Delft. Al in een pauselijke oorkonde van 1252 wordt dat onder de bezittingen van Koningsveld genoemd. Het klooster verzorgde aanvankelijk het bestuur, het materieel beheer en de zielzorg. Bovendien waren lekenzusters van het klooster actief in de verpleging. Op al deze terreinen moest Koningsveld in de loop van de middeleeuwen een stap terug doen. Het stadsbestuur van het steeds groter en machtiger wordende Delft wilde zelf het gezag uitoefenen in een zo essentiële stedelijke voorziening. Koningsveld leverde wel tot het eind van de middeleeuwen een priester voor de kapel van het gasthuis, uiteraard iemand uit het moederklooster Mariënweerd.

Ten derde bezat Koningsveld de kerk van Pijnacker. De inkomsten van de kerk

Het kloosterterrein; detail uit de kaart van Jacob van Deventer van omstreeks 1557.

kwamen ten goede aan het klooster, dat wel moest zorgen dat er een priester was voor de zielzorg, natuurlijk opnieuw betrokken uit Mariënweerd.

In 1263 overleed stichteres Rikarde, zij werd begraven in haar eigen klooster, waar zij waarschijnlijk was ingetreden. Haar rol als beschermvrouwe werd overgenomen door haar nicht Aleid, weduwe van Jan van Avesnes, en op dat moment voogdes over de jonge graaf Floris V. Zoals Rikarde de stichteres van Delft was, was Aleid dat van Schiedam. In 1262 stichtte zij hier een kerk en kort daarop een gasthuis. In 1275 kreeg Schiedam dankzij haar bemoeienis stadsrecht. Aleid zorgde voor een tweede schenkingsgolf aan Koningsveld: het kapelaanschap op haar versterkte huis te Riviere en in het gasthuis in Schiedam en het pastoorsambt van de kerk aldaar.

Overzien we dit geheel, dan blijkt dat Mariënweerd een stevige voet aan de grond had gekregen in Holland. Behalve voor Houweningen en 's-Gravenzande werden ook pastoors geleverd voor Pijnacker en Schiedam, kapelaans voor de gasthuizen van Delft en Schiedam en een kapelaan voor het Huis te Riviere. En bovenal: een proost van Koningsveld. Die prestigieuze functie bleek meer dan eens een opstap naar het abbatiaat van Mariënweerd of dochterabdij Berne bij Heusden. In principe waren er dus acht broeders van of namens Mariënweerd actief in Holland.

Na het overlijden van Aleid in 1284 verwaterde de band tussen Koningsveld en de grafelijke familie. Haar zoon Floris van Henegouwen schonk Koningsveld in zijn testament van 1285 zijn land in Rijswijk. Haar jongere zoon Guido werd bisschop van Utrecht; zoals vele geestelijken in die tijd nam hij het niet zo nauw met het celibaat. Hij had een dochter, die hij keurig onderbracht in Koningsveld; in 1321 kreeg zij van haar neef graaf Willem III een jaargeld. In 1359 ontving Koningsveld van hertog Albrecht van Beieren nog een jaargeld, maar daarna was het definitief gedaan met grafelijke begunstingen. Maar het ideaal van Rikarde was bereikt: de praktische problemen waren overwonnen en Koningsveld was een succesvolle stichting.

Een nieuw kloosterlandschap

Over naar de tweede en laatste periode die we onder de loep zouden nemen: het midden van de vijftiende eeuw. Het kloosterlandschap was intussen dramatisch veranderd. Toen Koningsveld werd gesticht, waren de kloosters in Holland te tellen op de vingers van één hand; twee eeuwen later had je aan twee handen onvoldoende vingers om alleen al de kloosters in Delft te tellen. Deze groei is vooral te danken aan de Moderne Devotie. Dat is wat we zouden kunnen noemen een opwekkingsbeweging, begonnen rond 1380 met Geert Grote. De Moderne Devotie resulteerde in een geweldig nieuw re-

ABDYE van KONINGSVELT

Gravure van Abraham Rademaker uit de 18de eeuw, met gefantaseerd gezicht op Koningsveld.

ligieus elan. Rijken en armen, mannen en vrouwen voelden zich geroepen om de wereld vaarwel te zeggen en zich in meerdere of mindere mate terug te trekken in een religieuze gemeenschap. Dit betekende een democratisering van de godsdienst en een intensivering van het religieuze leven. Maar ook een herverdeling van middelen. Wie in een klooster wilde treden, kon nu kiezen uit een breed scala aan instellingen. Hetzelfde gold voor wie bij testament of een andere gelegenheid een schenking wilde doen ten behoeve van zijn zielenheil. De instellingen die voor hun voortbestaan mede afhankelijk waren van medegaven bij intrede, of van schenkingen, moesten met elkaar concurreren om de gunst van de potentiële goede gevers. En natuurlijk verwachtten gelovigen een beter resultaat van de voorbede van religieuzen die trouw de regels volgden, dan van lieden met een mindere reputatie. Een van de middelen om zich op de zielenheilsmarkt te onderscheiden van anderen, was dus het leiden van een zo vroom mogelijk leven, volgens de ooit zo goed bedoelde uitgangspunten.

Welke uitgangspunten waren dat in het geval van Koningsveld? Allereerst de regel van Sint-Augustinus. Die schreef, net als de meeste andere kloosterregels, kuisheid, armoede en gehoorzaamheid voor. Ook stond erin dat men een gemeenschappelijk leven moest leiden; men had geen eigen verblijf, maar sliep en at gezamenlijk. Daarnaast was Koningsveld aangesloten bij de orde van Prémontré, dus moesten de zusters zich houden aan de statuten van die orde. Die schreven voor hoe en wanneer de getijden moesten worden gebeden, wanneer er moest worden gevast en gezwegen, hoe de intreding en eventuele uitreding waren geregeld, en nog veel meer.

Maar dat was de theorie. In de praktijk hebben veel kloosters, soms zelfs complete orden, ontheffing gevraagd en gekregen van onderdelen van de regel en de statuten. Bijvoorbeeld verlichting van het vastenregime, zodat op bepaalde dagen toch vlees mocht worden gegeten. Of het werd de kloosterlingen onder bepaalde voorwaarden toegestaan om op reis te gaan, of bezoek te ontvangen. Of ze mochten ondanks de gelofte van armoede toch persoonlijke bezittingen hebben. Maar niet altijd waren er officieel ontheffingen verleend. Heel wat afwijkingen van de oorspronkelijke regels ontstonden door een slap regime of nalatigheid, maar ook wel door bewuste ontduiking. Onder invloed van de Moderne Devotie ontstond in het midden van de vijftiende eeuw in vrijwel alle kloosterorden een zogeheten hervormingsbeweging, een streven naar een strengere observantie van de regel en de statuten. Deze hervormingsgolf werd sterk gestimuleerd door de pauselijke gezant Nicolaas van Cusa, in het Latijn Cusanus. Hij maakte in 1451 een reis door de Nederlanden, waarbij hij felle kritiek leverde op de verslapping van de tucht in de Nederlandse kloosters. Overall hamerde hij op strenge naleving van orde-regels en statuten. De enige die zijn goedkeuring wel konden wegdragen, waren de kloosters die waren ontstaan onder invloed van de Moderne Devotie, of die zich in dezelfde geest hadden hervormd.

In de norbertijner orde had die hervorming nog geen wortel geschoten. Wel was er altijd al toezicht geweest en correctie en bestraffing ook. Aan het hoofd van de orde stond een generaal kapittel, dat periodiek zogenaamde visitaties liet houden. Twee of drie ordeleden bezochten dan een klooster om te toetsen hoe het ervoor stond. Ze maakten daarvan een rapport op en gaven aanwijzingen voor verbetering. Helaas zijn er nauwelijks visitatieverslagen bewaard gebleven. Slechts af en toe vernemen we over controle op de naleving van de regels. In 1387 schreef de abt van Prémontré hoogstpersoonlijk aan de zusters van Koningsveld dat het niet was toegestaan om zonder uitdrukkelijke toestemming een eigen dienstmaagd te hebben; hij maakte slechts een uitzondering voor de priorin en de kosteres. Het hebben van persoonlijke bedienden paste natuurlijk niet bij het sobere kloosterleven, maar kennelijk dachten de bewoonsters van Koningsveld daar anders over. Ze stonden daarin overigens niet alleen: vooral in kloosters die net als Koningsveld werden bevolkt door lieden van adellijke afkomst, zoals Egmond en Rijnsburg, leidde men een vrij luxe leven. Juist hier verzette men zich heftig tegen de hervorming die Cusanus eiste. In veel protesten werd amper moeite gedaan om de door hem genoemde misstanden te ontkennen. Liever benadrukte men dat hij inbreuk maakte op de privileges van de orde of het klooster. Hierin hadden de kloosters een machtige bondgenoot: de graaf van Holland, Philips van Bourgondië. Deze zat helemaal niet te wachten op inmenging in binnenlandse aangelegenheden. Hij gebruikte al zijn invloed in Rome om de paus te bewegen de oekazes van Cusanus ongedaan te maken.

Een andere weg van protest die werd bewandeld, was het beïnvloeden van de publieke opinie. De proost van Koningsveld ontbood al op 27 oktober 1451, terwijl de gezant van de paus nog in het land was, een notaris bij hem thuis op het kloosterterrein. De notaris kreeg een schriftelijk protest overhandigd, met het verzoek dit op te hangen aan de deuren van de Delftse parochiekerken. Het document betoogde dat de jonkvrouwen in het klooster toch altijd een deugdzaam leven hadden geleid, en dat het dus volledig onterecht was dat ze nu zo werden bekritiseerd. De publieke opinie werd ingeroepen als getuige dat het allemaal niet zo droevig gesteld was met de situatie in de kloosters.

Uiteindelijk werd de soep niet zo heet gegeten als Cusanus hem had opgediend. Binnen twee jaar stemde de paus in met verzachting van de strengste geboden van zijn gezant. Toch was het offensief niet vergeefs geweest. Bijna alle orden beseften dat zij het risico liepen om bij de gelovigen krediet te verspelen. Een hervorming van buitenaf, zoals gepoogd door Cusanus, werd niet geaccepteerd, noch door de orden, noch door de landsheren. Maar de noodzaak van een hervorming van binnenuit werd meer dan ooit gevoeld, ook bij de norbertijnen. De abt van Mariënweerd ging zijn taak als vader-abt van Koningsveld serieuzer uitvoeren. Al op 14 maart 1452 - Cusanus had Nederland nog maar amper verlaten - kondigde hij aan dat hij binnenkort langs zou ko-

men om het klooster persoonlijk te visiteren. Hij liet er geen gras over groeien: een week later was hij in Koningsveld. Pas enkele jaren geleden werd ontdekt dat het toen opgemaakte visitatierapport is bewaard. En ook uit 1459 en 1461 zijn rapporten overgeleverd. Deze nog niet eerder bestudeerde bronnen geven een prachtig inzicht in het leven in het klooster Koningsveld.

Ik licht er zes punten uit waar alle visitatoren steeds weer op hamerden. Zo kunnen we zien hoe het volgens hen moest; dat is de theorie. Maar ook van een glimp op van de praktijk, die volgens Cusanus en anderen nog heel wat verbetering behoefde.

1. Het eerste punt betrof altijd de *corebusiness*: het officie, het bidden of zingen van de zeven getijden in het koor in de kapel. Alle zusters moesten hierbij aanwezig zijn; alleen zieken waren geëxcuseerd. Iedereen moest eerbiedig deelnemen en de dienst niet verstoren. Het spreken op plaatsen waar dat verboden was, werd bestraft met een dag vasten op water en brood. Laster, roddel en vloeken kostten drie dagen.
2. Communie en biecht. De zusters moesten op de vier hoogtijdagen, dus Kerstmis, Pasen, Pinksteren en Hemelvaart, op de Mariafeesten, op Allerheiligen en op Sacramentsdag ter communie gaan. Dat was uitzonderlijk vaak. In die tijd gingen de meeste mensen slechts eens per jaar ter communie, maar de kerk deed er alles aan om de frequentie op te voeren. Vóór de communie moest immers worden gebiecht en dat was het middel bij uitstek om de kerkelijke tucht uit te oefenen. Veel gelovigen, ook kloosterlingen, zaten echter helemaal niet te wachten op vaak biechten, en zeker niet bij hun eigen pastoor of in dit geval hun eigen proost. Als er al gebiecht moest worden, dan deed men dat liever bij bijvoorbeeld een minderbroeder, die hen niet dagelijks op de vingers keek. De zusters waren er dus niet blij mee dat hen nu werd voorgeschreven dat zij alleen bij hun eigen proost mochten biechten, of een andere ordebroeder die door hem was aangewezen. Uit latere bronnen blijkt dan ook dat men zich hier weinig van aantrok.
3. Het kloosterslot verlaten. Mannelijke leden van de orde van Prémontré waren tamelijk vrij: velen van hen waren werkzaam als priester in een parochie of een gasthuis. Van vrouwen werd verwacht dat zij in het klooster verbleven en zich concentreerden op het koorbed. In alle visitaties van Koningsveld werd er dan ook op gehamerd dat de zusters niet buiten de zogeheten stenen poort mochten komen. Maar tegelijk werd ook toegestaan dat zij maximaal twee maal per jaar het klooster verlieten, zij het alleen met toestemming van de proost en als er een goede reden was. Met het toestaan van uitzonderingen begaf men zich op een hellend vlak, zeker in de publieke opinie. Bij diverse visitaties werd geconstateerd dat zusters door de straten van Delft dwaalden, en ik ben zelfs tegengekomen dat

zij een dagje naar zee gingen. Dit deed natuurlijk afbreuk aan het eerbiedwaardige imago van het klooster.

4. Het kloosterslot binnentreden. In het vrouwenklooster hoorden in principe geen mannen thuis. Zelfs de proost mocht de vrouwenvleugel slechts onder strikte voorwaarden betreden, en natuurlijk waren er ook wel eens werklieden nodig om onderhoud te plegen. Maar bij alle visitaties werd herhaald dat noch leken noch geestelijken het klooster mochten betreden, ook niet als het ging om naaste familie.
5. Het gemeenschappelijk leven. Veel aandacht werd besteed aan samen slapen in de slaapzaal en niet in eigen kamers, het gezamenlijk en gelijktijdig eten in de refter, en vooral: geen particulier bezit hebben. Tegelijk werd voorgeschreven dat de zusters het geld en de kostbaarheden die zij eventueel bezaten, in één kist moesten leggen. Alleen de priorin en de subpriorin hadden de sleutel, want zij deden uit deze kist de noodzakelijke uitgaven voor levensonderhoud. Er zijn echter talloze aanwijzingen dat de zusters toch eigen geld en andere bezittingen hadden. In documenten in het kloosterarchief is sprake van uitdelingen van geld aan de zusters, bijvoorbeeld als er een legaat binnenkwam of als de rentmeester aan het eind van het jaar geld over had.
6. Eigen kamers. Voor de vorm werd bepaald dat niemand een eigen kamer mocht hebben. Maar in dezelfde visitatieverslagen vinden we vaak het verbod om bezoek te ontvangen in de eigen kamer, die dus kennelijk als een gegeven wordt beschouwd. Iets dergelijks geldt voor bedienden. We zagen al dat in 1387 het hebben van dienstmaagden werd verboden, met twee uitzonderingen: voor de priorin en de kosteres. In 1459 schreef de abt van Prémontré voor dat er maximaal drie mochten zijn: voor de priorin, in de ziekenzaal en in de keuken. En nog in datzelfde jaar werd dit gebod verder verzacht: er mochten best meer dienstmeisjes zijn, als de proost dat nodig achtte. Daarmee werd een deur die op een kier stond, wagenwijd opengezet.

Ondanks de tamelijk welwillende toon van de visitatierapporten is wel duidelijk dat er het een en ander schortte aan de discipline. Het zou heel gemakkelijk zijn om aan de hand van deze en andere voorbeelden een negatief beeld te schetsen van het middeleeuwse kloosterleven. Maar dan doen we het verleden tekort. Het is immers ook duidelijk geworden dat velen binnen en buiten de orde oprecht probeerden om hervormingen door te voeren en om te komen tot een waarachtige verdieping van het religieuze leven. Dat dat niet gemakkelijk ging, is begrijpelijk. Kloosterlingen waren ook maar gewone mensen, met al hun goede bedoelingen en hun twijfels, met al hun wilskracht en hun zwakheden. Laten we blij zijn dat de bronnen over Koningsveld iets laten zien van deze spanning tussen de theorie en de praktijk van het kloosterleven.

Noot

Dit artikel is de samenvatting van de lezing op het lustrumsymposium in 2005. Een uitvoerige publicatie over Koningsveld verschijnt in 2006. Het onderzoek is gebaseerd op bronnen uit het archief van het klooster Koningsveld in het Nationaal Archief in Den Haag en uit diverse archieven in het Gemeentearchief Delft. Over Koningsveld is weinig literatuur; de twee voornaamste publicaties die voor dit artikel zijn gebruikt, zijn:

Literatuur

- H. Obreen, 'Koningsveld (Campus Regis) bij Delft.' In *Analecta Praemonstratensiana* 11 (1935) 149-169 en 12 (1936) 30-45.
- G. Verhoeven, 'Koningsveld en het Gasthuis van Delft.' In *Hospitalitas en de aanwezigheid van leken in de middeleeuwse premonstratenser kloosters* (Averbode 2002) 13-29.

Sinds 1931 Aan de Top in beeld!
Voor al uw Foto & Video benodigheden

Talens

• FOTO • VIDEO •

Markt 36 en winkelcentrum in de Hoven

WWW.TALENSFOTO.NL

Vraag of laat ontdek je het...

Logement Stads Koffyhuis

De student die hier vroeger kwam, komt nu een lekker broodje eten met zijn gezin, opa komt pannenkoeken eten met zijn kleinkinderen en een verliefd stelletje heeft zijn eerste afspraakje...

Iedere eerste dinsdag in de maand wordt er een seniorenochtend gehouden in onze ouderwetse gezellige "opkamer".

De gevel van "nu"

Kortom, de deur van Kleyweg's Stadskoffyhuis staat voor iedereen open.

In 1966 aan de stamtafel ...

... die er, nog steeds staat

Nog steeds hangt er iedere maand een andere expositie aan de muur, maar er is ook nog steeds die gezellige huiskamer, waar je aan de stamtafel rustig een krantje kunt lezen onder het genot van een heerlijk kopje koffie, cappuccino, koffie verkeerd, delftse leut...

Kleyweg's Stads Koffyhuis

Oude Delft 133

2611 EE Delft

tel. 015-2124625

www.stads-koffyhuis.nl

Opgravingen klooster Koningsveld

Epko J. Bult

De laatste jaren is er intensief opgegraven op een terrein buiten de binnenstad van Delft, waar door onder meer Bouwfonds nieuwe woningen werden gerealiseerd. Het gaat om de plek waar in 1252 het klooster Koningsveld werd gebouwd. Voor de stichting van dit klooster had graaf Willem II in 1251 aan zijn tante Ricarde toestemming verleend en daarvoor zijn hof bij Delft beschikbaar gesteld. Op 2 juni 1252 werd het altaar en het kerkhof van het klooster Koningsveld al door de wijbisshop van Utrecht gewijd. De naam van het klooster luidde *Campus Regis*, oftewel Koningsveld, verwijzend naar de kroning van Willem II tot Rooms-Koning in 1248.

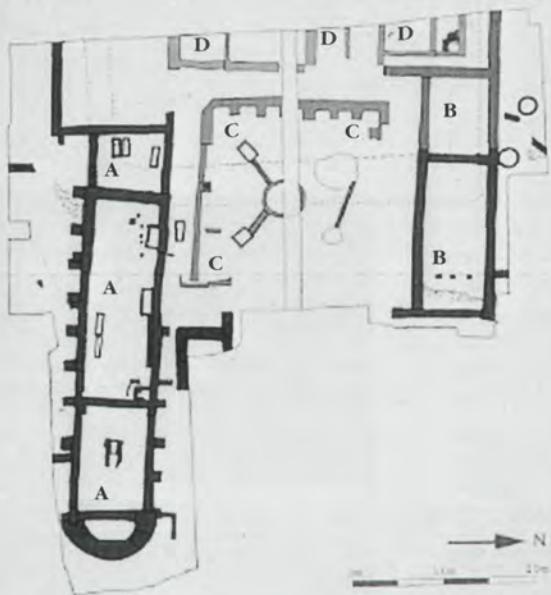
Epko Bult

(Foto: René van der Krogt).

Het klooster werd bewoond door vooral adellijke zusters die leefden naar de tweede regel van Sint-Augustinus, volgens de orde van de Prémonstratensers. Zij stonden onder toezicht van de abt van Mariënweerd te Beesd. Uit verschillende vermeldingen in de tweede helft van de dertiende eeuw blijkt dat er toen nog volop werd gezocht naar financieringsmogelijkheden voor de bouw van het klooster. De eerste kloosterlingen zullen dan ook waarschijnlijk in een tijdelijk onderkomen hebben gewoond.

Hoewel Koningsveld een relatief welvarend klooster was, was het geen groot klooster. Zo woonden er in 1572 slechts zeventien koorzusters. In 1572 werd het klooster in opdracht van de Prins van Oranje in brand gestoken en afgebroken. De Prins, die op dat moment in Delft hof hield, vreesde namelijk dat het klooster een uitvalsbasis zou worden voor de Spaanse legers bij een eventuele belegering van Delft.

Bij de opgravingen werden sporen en vondsten uit verschillende perioden aangetroffen. De oudste sporen en vondsten gaan terug tot de Romeinse tijd. Deze bevinden zich in het westelijke deel van het terrein, nabij de Delftsche Schie. Dit kanaal ligt in een terreingedeelte dat in de Romeinse tijd nog een openliggende restgeul was. De scherven bevonden zich in een dikke laag vuile grond. Een opvallende vondst was een met email ingelegde fibula.

1. Plattegrond van de opgegraven funderingen van Koningsveld. A: de kapel met er naast het belfort, tweede helft 13de eeuw; B: resten en keuken, tweede helft 13de eeuw; C: kloosterhof en cisterne, 14de eeuw; D: woonvertrekken kloosterlingen, 15de eeuw.

Grafelijke hof

De oudste aardewerkscherven dateren uit de elfde en twaalfde eeuw. Een bijzondere vondst, die wijst op een elfde-eeuwse datering, is een schatvondst van zeven aaneengekitte zilveren penningen of denarii die onder de Duitse keizer Koenraad II in Tiel zijn geslagen tussen 1024-1039. Deze munten speelden een belangrijke rol in het handelsverkeer in het rivierengebied en in de handel op Engeland en Scandinavië. Deze bewoningssporen worden toegeschreven aan het grafelijke hof. Om het hofterrein lag een diepe gracht van 5,5 meter breed. Deze gracht liep om een terrein dat van noord naar zuid zevenendertig meter breed was. De oost - west afmetingen konden niet worden vastgesteld, maar bedroegen minimaal 14 meter. Deze gracht behoort tot de oudste middeleeuwse sporen die tot nu toe in Delft zijn aangetroffen.

Het klooster

De plattegrond van het klooster is niet compleet opgegraven. De gebouwen in het westelijke deel van het kloostercomplex zijn slechts ten dele blootgelegd. Een deel van deze funderingen zal nog in de grond aanwezig zijn, maar de meest westelijke gebouwsporen zullen met het verbreden van de Delftsche Schie ongedocumenteerd zijn vergraven.

De essentie van de plattegrond is de rangschikking van enkele grote gebou-

wen rondom een centrale tuin, de pandhof. Het meest opvallende gebouw is de langgerekt rechthoekige kapel van 37 x 9 m in het zuiden. Aan de oostzijde is een halfronde koorsluiting gemaakt, die later tegen de oorspronkelijk rechthoekige afsluiting is gebouwd.

De kapel is in verschillende fasen gebouwd en vergroot. De funderingen bestaan uit ongeveer 2,5 - 5 meter lange gestapelde en gemetselde blokken. Deze zijn op hoger niveau met elkaar verbonden. Dergelijke blokken wijzen op een aanleg in meerdere bouwfases, maar geven geen uitsluitsel of deze bouwfases enkele dagen of meerdere jaren uit elkaar liggen. Deze blokken muur kunnen samengevoegd worden tot meerdere ruimtes. Zo lijkt de kapel uit drie ruimtes te zijn samengesteld, die mogelijk uit verschillende tijden dateren tussen het laatste kwart van de dertiende eeuw en het eerste kwart van de veertiende eeuw. Deze bouwperiode kan mogelijk in verband worden gebracht met een archivalische bron die meldt dat in 1286 graaf Floris V op-

2. Hoogversierde rood aardewerken schenkan, waarschijnlijk import uit Vlaanderen, ongeveer 1300.

roept om de nuntii van het klooster Campus Regis ruime bijdragen te geven voor de bouw van een nieuwe, stenen kerk. In 1308 zal tenminste een substantieel deel van de kerk er hebben gestaan, want in dat jaar blijkt dat de beide ouders en de vrouw van Ogier van Voorschoten, ridder, bij het hoogaltaar in de kerk van Koningsveld begraven liggen.

De lange muren van de kapel waren aan de zuidzijde voorzien van steunberen. Mogelijk werden de steunberen pas geplaatst tijdens een verbouwing waarbij er een verdieping op het gebouw werd gezet, of het dak werd op-

3. Graf van een ongeveer zes maanden oude baby gevonden voor de westzijde van de kapel.

gehoogd. Gelet op de gebruikte baksteenformaten kan dit gelijktijdig hebben plaatsgevonden met de verlenging van de kapel met het nieuwe koor.

De vloer van de kapel bestond uit kleine rood, geel, groen en donkerbruin geglazuurde tegels die in patroon diagonaal ten opzichte van de wanden in de vloer lagen. Dit patroon werd met vlakken afgewisseld die parallel aan de kapelmuren lagen.

Kloostergang

Aan de noordzijde van de kapel heeft een kloostergang gelopen, waarvan de fundering minder diep was dan die van de kapel en dit daarom ook niet in zijn geheel is teruggevonden. Deze gang liep om de pandhof langs een deel van de kapel en langs de onderkomens van de zusters aan de westzijde. Uit de diepere aanleg van de fundering aan de

tuinzijde van dit deel van de kloostergang en de aanwezigheid van steunberen aan de tuinzijde blijkt, dat de kloostergang daar inpandig lag en zich onder een verdieping bevond. Dit gebouw wordt gedateerd in het midden van de vijftiende eeuw.

Aan de noordzijde liep de kloostergang langs de 8,75 m brede en 28 m lange refter, waar in het westelijke gedeelte de keuken lag. De refter grensde in het noorden aan een gracht, waarin vele gebruiksvoorwerpen uit de keuken en de eetzaal werden weggegooid. Net buiten de oostelijke kloostergang lag de zware fundering van een belfort, een grote toren die los van de kapel stond. In de tuin lag een grote ronde cisterne ofwel waterput. Deze werd onder meer gevoed met water vanaf het dak van de kloostergang dat in opvangbakken werd verzameld en via goten naar de cisterne liep.

4. Westelijke kloostergang waarin vele begravingen naast en boven elkaar werden aangetroffen.

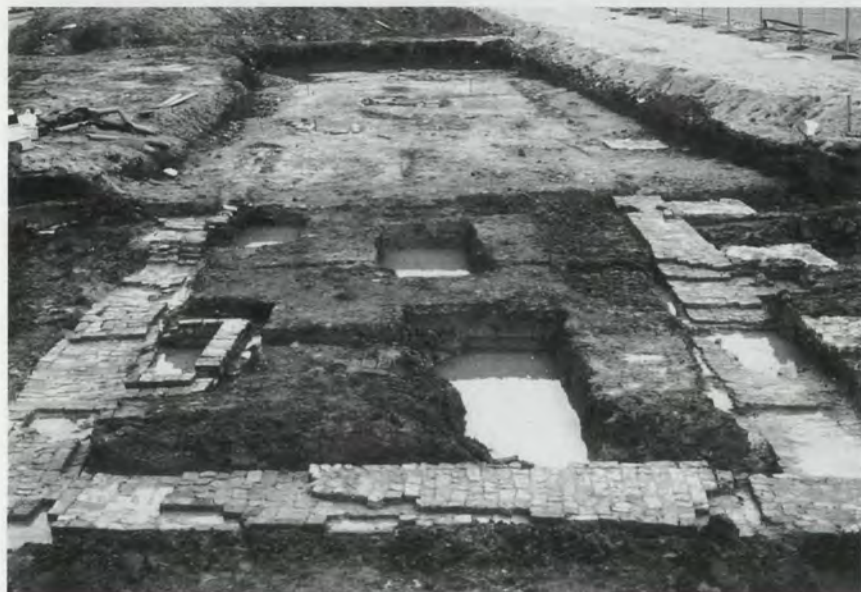

5. Zeven zilveren penningen of denarii geslagen in Tiel onder de Duitse keizer Koenraad II tussen 1024-1039.

6. Vloer in de kapel van kleine geglaazuurde tegels. In het tegelpatroon is een kruis afgebeeld.

7. Westzijde van de kapel van Koningsveld.

Begravingen

Op het kloosterterrein zijn in totaal 189 min of meer complete skeletten opgegraven. Er lagen 120 individuen begraven in de vier kloostergangen. In de kapel lagen 25 individuen. Buiten de kapel en de kloostergangen lagen 29 individuen aan de westzijde van de kerk begraven. Uit voorlopig onderzoek blijkt dat meer dan de helft van de skeletten van het mannelijk geslacht zijn. In dit stadium is nog onduidelijk of de skeletten die in de kapel zijn aangetroffen ook daadwerkelijk in de kapel werden begraven. De skeletten geven namelijk ook een beeld van de fasering van de bouw van de kapel en het gebruik van het grafveld. De westmuur van de kapel is namelijk dwars door een graf aangelegd. Men heeft tijdens de bouw de onderbenen van een dode die binnen de bouwsleuf vielen in de nog niet verrotte kist in de wand van de bouwsleuf teruggestopt en dwars over de dijbenen gelegd. De knieschijf was naar het hoofdeinde gegooid en werd op het schouderblad van het skelet teruggevonden. Dit impliceert dat de weke delen van de dode al waren verteerd, maar de kist nog niet verrot was toen de stenen kapel werd gebouwd. De conclusie is dat er al enige tijd een begraafplaats aanwezig was toen de stenen kapel werd gebouwd en dat er elders een voorganger van deze kapel moet hebben gestaan. Graven die binnen de kapel zijn teruggevonden, kunnen dus ook van vóór de stenen kapel dateren.

8. *Gekruist kruis als grafbeschildering in een der graftombes.*

Er werden meerdere bakstenen graftombes aangetroffen. Sommige graftombes werden meerdere malen gebruikt. Dit blijkt uit het aantal bijzettingen in de tombes en aan de herstelwerkzaamheden die aan het tongewelf van de tombe werden uitgevoerd. Op de wanden van één van de graftombes waren met rode ijzerhoudende verf kruisen geschilderd van het type gekruist kruis. Dit zou gangbaar zijn geweest bij pelgrims die de tocht naar Jeruzalem hadden volbracht. Ook van een andere dode is bekend dat hij op pelgrimage is geweest. Ter hoogte van het bekken van zijn skelet werden twee doorboorde Sint-Jacobsschelpen aangetroffen die verwijzen naar een pelgrimstocht naar Santiago de Compostella in Spanje.

Het archeologisch onderzoek werd verricht door het vakteam Archeologie van de gemeente Delft en werd mede mogelijk gemaakt door financiële ondersteuning van Bouwfonds Ontwikkeling.

Treffende overeenkomsten: heel Delfts, lange traditie en nog steeds springlevend.

Zorgorganisatie Maatzorg/De Werven staat als vanouds voor u klaar als de nood aan de man is. Ontstaan in 'de wijk' en inmiddels uitgegroeid tot een eigentijdse dienstverlening die mensen snel en effectief kan ondersteunen.

Zorg en welzijn. Van jong tot oud. Aan huis, in gezondheidscentra en in woonzorgcentra.

Maatzorg/De Werven doet wat nodig is en helpt zo actief mee om te voorkomen dat gezondheids- en welzijnsproblemen groter en duurder worden.

'Een gezonde samenleving begint thuis'

Maatzorg/De Werven
Postbus 603
2600 AP Delft
www.maatzorgdewerven.nl

de WERVEN

Tapijt

Vinyl

Marmoleum

Karpetten

Laminaat

Lamellen

Jaloezieën

Verf

Rolgordijnen

Behang

Doe-het-zelf artikelen

Zonneschermen

Rolluiken

Hubo Delft BV

Wateringsevest 9

2611 AV Delft

Tel.: 015 - 214 26 48

Fax: 015 - 214 48 46

Het militaire magazijn Koningsveld

Wim Weve

Na het verdwijnen van het middeleeuwse Koningsveld bleef die naam verbonden aan de locatie. Op zeventiende- en achttiende-eeuwse kaarten staat de naam Koningsveld nog steeds vermeld en thans is er een moderne woonstraat met die naam. Minder bekend is dat er tussen Schie en Rotterdamseweg een militair magazijncomplex heeft bestaan dat naar Koningsveld werd vernoemd. Het dateerde in oorsprong uit de achttiende eeuw. Op een kaart uit 1867 waarop alle toenmalige militaire gebouwen en complexen in Delft werden aangegeven, staat het aangeduid als: 'Loodsen en magazijnen op het Koningsveld'. Enige tientallen jaren later wordt het vermeld als de

'dependance Koningsveld' van de Constructiewerkplaatsen. Ook werd het complex wel aangeduid als 'magazijn bij het Koningsveld'. Misschien is die laatste plaatsaanduiding juist. Het complex lag namelijk direct ten noorden van het terrein waar de hoofdbebouwing van Koningsveld is opgegraven, al is het niet uitgesloten dat ook het terrein waar de militaire gebouwen verzezen ooit tot het klooster behoorde. Op de kaart van Jacob van Deventer is het als een vrijwel vierkant, door water omgeven terrein te zien dat vanaf de Scheepmakerij was ontsloten en waarop in de noordwestelijke hoek iets van bebouwing is te zien, wellicht een boerderij. Dat zou een boerderij van het klooster geweest kunnen zijn, want dat bezat een groot grondgebied dat ongetwijfeld een agrarische bestemming moet hebben gehad, en het feitelijke kloosterterrein bevatte geen boerderijgebouwen.

Het militaire Delft

Delft was sedert het einde van de zestiende eeuw tot het einde van de negentiende eeuw belangrijk vanwege de opslag en fabricage van militaire goederen en materieel. Delft was daarvoor ideaal gelegen, ver achter de linies en via land- en waterwegen goed bereikbaar. Zowel de regionale overheid, het gewest Holland, als de landelijke overheid, de Generale Staten van de Veree-

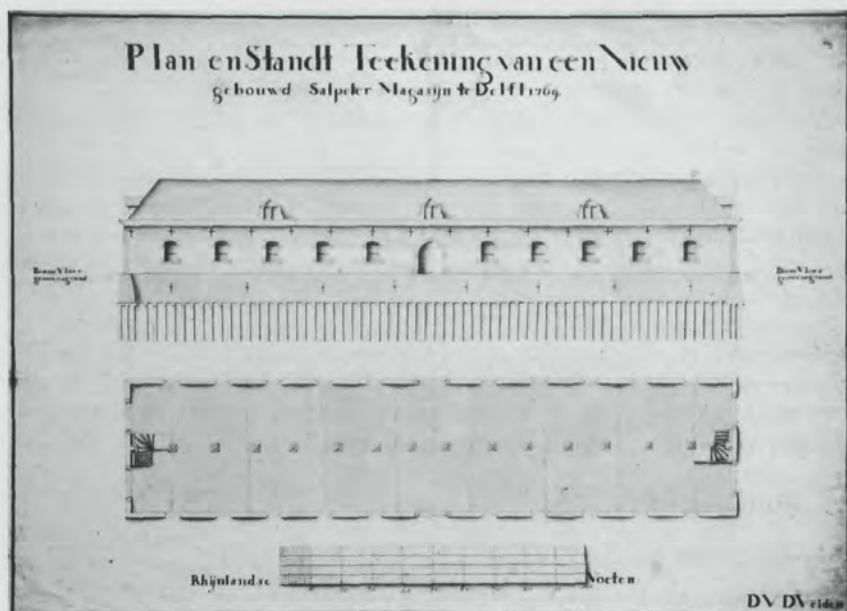
Wim Weve

(Foto: René van der Krogt).

nigde Zeven Provinciën, kortweg de Generaliteit, vestigden militaire magazijnen en werkplaatsen in of direct buiten Delft. Tijdens de Bataafse Republiek werden de militaire gebouwen en terreinen van het gewest Holland (zoals het Armamentarium) en die van de Generaliteit (zoals het kruithuis aan de Schie) organisatorisch samengevoegd onder het toen opgerichte Departement van Oorlog. Naarmate de vervaardiging van wapentuig en munitie steeds meer een zwaar industrieel proces werd, en men overging van vuursteengeweren naar percussiegeweren, verdween de militaire productie uit Delft. Het militaire bedrijf de Constructiewerkplaatsen aan de Houttuinen werd rond 1900 overgeplaatst naar een terrein bij de Hembrug ten westen van Amsterdam. De Delftse gebouwen en complexen kregen andere militaire bestemmingen of werden afgestoten. Na de Tweede Wereldoorlog trok defensie zich verder terug uit Delft. Sinds enige jaren resteert er alleen het Legermuseum.

Het generaliteitsmagazijn aan de Schie

De Generaliteit bezat in de achttiende eeuw in Delft twee magazijnen aan de Oude Delft, een magazijn aan het Zuideinde en het kruithuis aan de Schie. In het midden van de achttiende eeuw kreeg men behoefte aan een groter complex. De 'Heeren Raaden van State der Vereenigde Nederlanden' kochten daartoe in 1752 een terrein tussen Rotterdamseweg en Schie en vervolgens

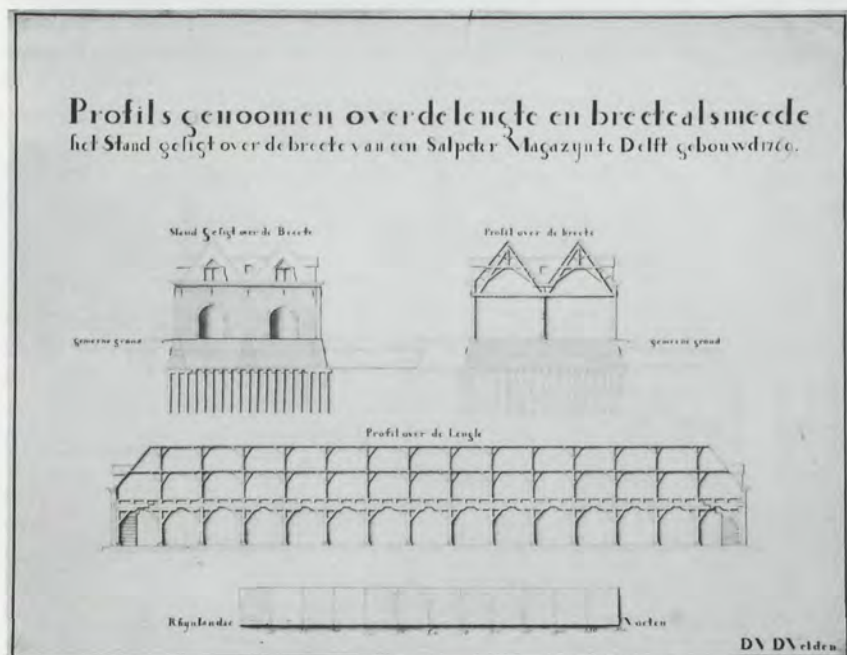

I. D. van der Velden maakte deze tekening van het aanzicht en de plattegrond van het, volgens zijn aangave, in 1769 gebouwde salpetermagazijn (GAD).

in 1769 een daaraan grenzend terrein. Op het noordelijkste van die twee terreinen, dat aan het uiterste einde van de brede kade van de Scheepmakerij was gelegen, stonden een huis en een houtloods die waarschijnlijk tot een scheepswerfje behoorden. Het zuidelijke terrein was in gebruik als tuinderij. De daarbij behorende tuinmanswoning was bereikbaar via een voetpad dat op de Scheepmakerij aansloot maar van de Schie afboog.

Uit een bewaard gebleven tekening is op te maken dat men de bedoeling zal hebben gehad om op het grote nieuwe terrein een arsenaal (een wapenopslagplaats) en een salpeterloods te bouwen. Salpeter is een grondstof voor buskruit die droog moet worden bewaard en waarvoor een hecht stenen gebouw noodzakelijk is. Het terrein zou door twee grachten worden doorsneden die loodrecht op de Schie uitmondten en kennelijk waren bedoeld voor de aan- en afvoer van materialen, maar mogelijk ook om voldoende bluswater bij de hand te hebben in geval dat er brand uitbrak.

Dat plan is maar ten dele uitgevoerd. Het arsenaal werd nooit gerealiseerd en er werd maar één grachtje gegraven. Het salpetermagazijn werd wel gebouwd en het bleef bestaan tot de afbraak in 1999. Meerdere in archieven bewaarde bouwkundige tekeningen laten zien hoe het er in oorsprong uitzag. Het wordt op enkele daarvan aangeduid als een in 1769 gebouwd ma-

2. Een tekenaar met de initialen I.D. tekende onder meer een kopgevel en een dwarsdoorsnede. De tweebeukige opzet is goed te zien (GAD).

3. De oorspronkelijke vensters hadden natuurstenen onderdorpels en natuurstenen blokjes waarin de gebogen waren bevestigd van luiken of draairamen. Tussen deze vensters zijn later vensters toegevoegd zonder natuurstenen onderdelen (Foto: PuZa/MBK).

4. Het interieur was van begin af aan sober, maar doelmatig. Op de scheiding van de twee beuken stond een rij standvinken (Foto: PuZa/MBK).

gazijn, bij andere tekeningen lijkt dat jaartal er in een afwijkende hand te zijn bijgeschreven. De toelichting op de eerder genoemde tekening met de voorgenomen terreininrichting bevat enkele schrijffouten, terwijl de tekenaar toch zijn best lijkt te hebben gedaan een zo mooi mogelijke tekening te maken. Er zijn in het Nationaal Archief en in het Delftse Gemeentearchief meer varianten van dezelfde tekeningen bewaard gebleven. Gezien de naam of initialen van de makers zijn die door ten minste drie verschillende personen vervaardigd, terwijl één daarvan twee vrijwel identieke versies van eenzelfde tekening heeft gemaakt. Een en ander betekent dat de desbetreffende tekeningen geen ontwerptekeningen zijn, en dat die ook niet uit 1769 zullen dateren maar uit later tijd. Ze lijken gemaakt te zijn in het kader van militair-bouwkundig tekenonderwijs.

De salpeterloods was een meer dan zestig meter lang tweebeukig gebouw met in de kopgevels elk twee getoogde poorten en in de lange gevels in het midden een getoogde poort met aan weerszijden vensteropeningen, tien in totaal. De twee zolders, die via trappen bij de kopgevels bereikt konden worden, waren in het midden door een klein tussenkapje met elkaar verbonden. Ten zuiden van de loods was er een grachtje dat op de Schie uitkwam.

Op een gegeven moment, waarschijnlijk in de eerste helft van de negentiende eeuw, is de opslag van salpeter gestaakt. Blijkens enkele tekeningen van het complex zijn er in de negentiende eeuw vele loodsen op het terrein verrezen. Het complex, aangeduid als Artillerie Houtloodsen, of dependance Koningsveld van de Constructiewerkplaatsen, omvatte behalve twee dienstwoningen ook houtloodsen en geschutperken. De geschutperken zijn rijen balken of rails op pootjes waarop de ijzeren kanonnen in de open lucht konden worden neergelegd zonder dat zij met de natte ondergrond in aanraking kwamen en door roest konden worden aangetast. De gracht op het terrein werd gebruikt als waterplaats voor hout dat alvorens bewerkt te kunnen worden enige tijd in het water moest liggen. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd het complex gebruikt door de toen opgerichte motorbrigade en werden er auto's hersteld en gestald. Wellicht werden toen in de salpeterloods grote garagedeuren aangebracht en werd de gracht gedempt om er een nieuwe loods bij te kunnen bouwen.

Aantasting en sloop

Het complex verloor rond 1956 zijn militaire bestemming en werd opgedeeld in onderdelen die bij uiteenlopende bedrijven in gebruik werden genomen. Een loods aan de Rotterdamseweg kwam in gebruik bij een garagebedrijf. De meer dan honderd meter lange loods aan de zuidzijde werd door Calvé gebruikt voor de opslag van leeg statiegeldglas, zoals pindakaaspotjes en slausausflessen, en nabij de Schie kwam een kistenfabriek van 't Mannetje. Het noordelijke gedeelte van het complex, met daarin de oude salpeterloods, werd in gebruik genomen als uitbreiding van de naastgelegen Fabriek van Composietverven. De vroegere directeur ervan wist zich nog te herin-

5. Het salpetermagazijn werd in 1999 gesloopt. Het kleine gat links in de westelijke kopgevel geeft aan waar de gevelsteen met het jaartal 1770 heeft gezeten. De dakkapel was aangebracht voor de kantine van de verffabriek (Foto: PuZa/MBK).

neren dat bij bouwwerkzaamheden op het terrein van de verffabriek oude funderingen en skeletresten gevonden werden, iets wat op een relatie met Koningsveld zou kunnen duiden.

Ten behoeve van de verffabriek werd de zolder als personeelskantine ingericht, waartoe aan de westzijde een dakopbouw werd gemaakt en een noodtrap werd geplaatst. Een bijzonderheid was een gevelsteen die in de westelijke gevel was ingemetseld, weliswaar niet op de oorspronkelijke plaats, maar in de vulling van een op zichzelf ook al niet meer oorspronkelijk venster. De steen, die in een gemeentelijk depot werd opgeslagen, draagt het jaartal 1770. Hoewel op enkele bouwkundige tekeningen het jaar 1769 voorkomt, het jaar waarin de Generaliteit het hele terrein in eigendom kreeg, kan 1770 beschouwd worden als het jaar waarin de salpeterloods werd gebouwd of in gebruik genomen.

De historie van de salpeterloods en die van het complex als geheel met enkele grote negentiende-eeuwse loodsen, kon niet verhinderen dat alle bebouwing in 1999 werd gesloopt om plaats te maken voor de eerste fase van de woonwijk Koningsveld. Ter plaatse van het vroegere Generaliteitssalpetermagazijn staan nu de huizen aan de noordzijde van de Aleid van Malsenlaan. Misschien is het jammer dat de oude bebouwing verdween, maar zinvol hergebruik van de in de loop der tijd nogal verwaarloosde en verminkte gebouwen, met veelal zeer forse afmetingen op een sterk vervuilde ondergrond, zou zeer lastig of zelfs onmogelijk zijn geweest. Er staan in Delft bovendien nog andere historische militaire gebouwen, aan de Paardenmarkt zelfs nog een voormalige salpeterloods, die de tijd beter hebben doorstaan en als beschermd monument zijn behouden.

VAN DER LEEUW

BRILLEN

CONTACTLENZEN

ZONNEBRILLEN

Oude Langendijk 1, hoek Koornmarkt
Postbus 2806, 2601 CV Delft
www.vdleeuwoptiek.nl
info@vdleeuwoptiek.nl

**U kent
evenementen**
bureau

Delft

van

- Koninginnedag
- de Grachtenconcerten
- de intocht van Sinterklaas
- de Oosterse Markt
- Lichtjesavond
- de Antiek- en curiosamarkt
- en veel meer grote en kleine evenementen in Delft.

Daarnaast organiseren wij ook feesten, openingen, presentaties, jubilea en andere zaken voor bedrijven en instellingen binnen en buiten Delft.

Heeft u

een plan of idee voor een activiteit binnen uw organisatie?

Vraag

gerust een vrijblijvende offerte via 015-2124896 of info@evenementenbureaudelft.nl

Voor een overzicht van onze activiteiten kijkt u op
www.evenementenbureaudelft.nl

Het klooster Koningsveld

Een beschrijving van de geschiedenis van het klooster uit 1778

H.L. Houtzager

Over het klooster Koningsveld zijn de loop der eeuwen vele publicaties verschenen, onder andere in de uitgaven van Van Bleyswijck en Boitet, waarin deze in respectievelijk 1667 en 1729 de geschiedenis van de stad hebben beschreven.

Wanneer in de achttiende eeuw verschillende overzichtswerken verschijnen over de geschiedenis van de Noordelijke Nederlanden in de meest ruime zin des woords, wordt daarin ook de geschiedenis van de kloosters onder de aandacht gebracht van een geïnteresseerd lekenpubliek. Hierbij komt ook het klooster Koningsveld, zijn stichtingsgeschiedenis, zijn bloei en zijn afbraak in 1572 ter sprake.

Dit is ook het geval in het *Aanbangsel tot de schatkamer der Nederlandsche oudbeden etc.*, dat in 1778 bij Gerrit Bom te Amsterdam verscheen. Dit *zaakelyk Woerdenboek* informeert de lezer over talrijke interessante onderwerpen, zoals duidelijk wordt gemaakt in de titelpagina (afb.1). Ludolf Smids, M.D. is samensteller van deze *Schatkamer*, terwijl 'alles by een verzameld en in orde gebracht' is door Th. van Brussel.

Smids, die zich op 23 november 1668 onder de naam Ludolphus Smids inschreef als student in de geneeskunde aan de Groningse universiteit, vervolgde zijn opleiding in Leiden op 17 augustus 1670. Aan deze laatste universiteit volgde hij o.a. de colleges van Franciscus dele Boë Sylvius (1614-1672), die sedert zijn benoeming als hoogleraar in de geneeskunde aldaar (1658) een grote aantrekkingskracht uitoefende op zowel binnen- als buitenlandse studenten. Zijn colleges waren zo druk bezocht dat hij de curatoren moest verzoeken zijn collegezaal uit te breiden met een aantal amfiteatersgewijs oplopende rijen stoelen. Ook de beroemde Delftse geneesheer Reinier de Graaf (1641-1673) heeft onder leiding van Dele Boë Sylvius in Leiden gestudeerd en daar op 17 december 1664 een disputatie gehouden over het nut van het 'Alvlesige sap'.

Ludolf Smids heeft direct na het overlijden van Dele Boë Sylvius op 15 november 1672 Leiden verlaten, want op 1 januari van het volgende jaar liet hij zich in Franeker inschrijven als medisch student. Drie weken later promoveerde hij daar tot doctor in de geneeskunde op een proefschrift getiteld *De morbis intestinorum*.

A A N H A N G S E L
T O T
LUDOLF SMIDS, M. D.
S C H A T K A M E R
D E R
N E D E R L A N D S C H E
O U D H E D E N ;
O F
Z A A K E L Y K
W O O R D E N B O E K ,
Bebelzende
N E D E R L A N D S

Steden en Dorpen, Kasteelen, Slooten, Heerenhuizen
Oude Volkeren, Rivieren, Vermaarde Luiden in
Staat en Oorlog, Oudheden, Gewoonten en
Landswyzen.

M E T P L A A T E N .

Alles by een verzaameld en in orde gebragt door
T H . V A N B R U S S E L .

T e A M S T E R D A M .

By G E R R I T B O M , 1778.

1. Titelpagina van het Aanhangsel tot Ludolf Smids M.D. Schatkamer etc. uit 1778.

Na korte tijd in Groningen de medische praktijk uitgeoefend te hebben, verhuisde hij spoedig na zijn tweede huwelijk in 1684 naar Amsterdam, waar hij een aantal boeken schreef over geschiedenis, poëzie en penningkunde. Het hier genoemde *Aanbangsel* is te beschouwen als een vervolg van zijn historische publicatie en is verschenen na zijn plotselinge overlijden op 7 mei 1720. Aan Theodor van Brussel de taak om de stof voor dit *Aanbangsel* te verzamelen. Hiertoe zal hij voldoende tijd hebben gehad. In 1748 was hij benoemd tot predikant in het gehucht Zuid-Polsbroek bij Schoonhoven, maar zeventien jaar later vestigde hij zich in Amsterdam waar hij echter niet meer op de kansel heeft gestaan. Hij hield zich daar voornamelijk bezig met het verzorgen van de uitgave van Ludolf Smids' *Schatkamer*. Later was hij de auteur van de destijds geruchtmakende *Diemer of Watergrafmeersche Courant*.

Bij het doorlezen van de bladzijden uit het '*Aanbangsel*' die over de geschiedenis van het klooster Koningsveld gaan, valt het op dat de schrijver verschillende literatuurbronnen heeft gebruikt, waarmee hij zijn verhaal ondersteunt. Zo citeert hij uit de *aanteekeningen op 't Hollandsch Martelaars Boek* van P. Opmeer' o.a. dat Ricarde het klooster stichtte op de plek waar haar vader, de Hollandse graaf Willem I reeds een uithof had.

Ten onrechte wordt steeds gesproken over de abdij Koningsveld, hetgeen onjuist is. Het was een proosdij. De proost werd steeds betrokken uit het klooster Mariënweerd waarmee Koningsveld nauwe betrekkingen onderhield. Daar in de 'Vergunbrief' steeds wordt gesproken over broeders, meende de schrijver ten onrechte dat er ook een 'Mannenklooster van dezelfde Orde der Premonstreiten' door Ricarde is gesticht. 'Beide Kloosters waren gebouwd naast het Paleis, dat Koning Willem heeft toebehoord, en bekend is onder den naam van 's Konings Uithof'.

Tenslotte zij vermeld dat in het *Aanbangsel* de prenten worden genoemd die Rademaker heeft gemaakt van de ruïne.

De tekst waarin het klooster Koningsveld en zijn geschiedenis wordt vermeld in het *Aanbangsel* volgt op de volgende bladzijden.

Huis genoemd by *Goudhoeve bl. 622.* daar gemeld wordt Jan van Kolenberg Wouterszoon.

KONINGSVELD (ABDY VAN); van deeze Abdy; derzelver stichting, en ondergang is in de *SCHATKAMER 197.* iets gezegd; hier zal ik nog het een en ander aantekenen. Dezelve was gelegen in Delfsland, dicht by de Stad Delft, onder de Parochie van Pynakker aan de Schie, op den weg naa Rotterdam, zoo dat de Tooren regt over den Paapfouchen weg, en de ingang op den ryweg naa Rotterdam toe was. Den naam van Koningsveld heeft deeze Abdy buiten twyfel ontvangen naa Willem II. Graaf van Holland; die ook Roomsch Koning was, en naa 't Veld, waar op zy gesticht was, het welk reeds voor dien tyd Koningsveld hiette, aan Richardis, 's Konings Moei. de Stichteresse, toebehoorende, als blykt uit de *grootte Latynsche Kronyk van Holland, pag. 241.* Hierom wordt dit Klooster in sommige oude Brieven ook genoemd St. Maria's Abdy op Koningsveld. Het naauwkeurigste en teffens kortbondigste bericht van dit Klooster vindt men in de Aanteekeningen op 't Hollandsch Martelaars Boek van *P. Opmeer bl. 82, 83.* daar gezegd wordt: „Het uitmuntend hooggeacht Nonnen Abdy-Klooster en Adelyk Gesticht van Koningsveld, gelegen in Delfsland, by Delft, aan de Schie, van de Premonstreiten Orde, is gesticht en opgerecht door Jonkvrouwe Rrichardis van Delft, Moeije van Graaf Willem, Roomsch Koning, ongelukkig in den kryg by Medenblik gebleeven, tot hulp afaat zyner en haarer zielen, in haar Vaders Uithof, in 't jaar onzes Heeren 1256. begiftigd met Kerk en Waerelds gebied. Uit nederigheid werdt de Abdisse en Prelateffe *Vrouwe*, en de Nonnen *Zusters*, genoemd; alle Edele Jonkvrouwen, Dogters uit Adelyke Huizen; die vry waren en mogten trouwen; indien zy geen contrarie professie en beloften gedaan hadden. Deeze zeer godsdienstige Jonkvrouw Richardis is ongehuid overleden in 't jaar 1263 en in haare Kloosterkerk zeer plegtig begraven. Dit Abdy Klooster is van deeze stichteresse en veele anderen ter eere Gods, en liefde tot den Katholiken Godsdienst zeer ryk begiftigd.” Met dit bericht komt in 't wezendlyk overeen dat van *Lod. Guicciardyn, pag. 302. Edit. Francof. A. 1582.* Jammer is het, dat 'er geen eene volkomen afbeelding van dit Koninglyk gesticht en heerlyke Abdy in haaren welland voorhanden is; alleenlyk zyn 'er slechts eenige scherfen van de Ruinen in 't jaar 1573. en dus kort na de verwoesting, door een Liefhebber der Oudheden uitgteekend, overgebleeven; gelyk dezelve by *A. Rademaaker*, met die van *D. Blyswyk* overeenkoomende, vertoond worden; een derzelven, waarin nog de tooren met een gedeelte van de Kerk gezien wordt, heb ik van hem ontleend en hier ingevoegd, op dat de Leezer zich

100

ten minsten een flaauw denkbeeld moge maaken van dit voormaals heerlyk gebouw. Aangaande deeze Ruinen schreef de Heer *D. van Bleyswyk* in 't jaar 1667. in zyne *Bejchryving van Delft* bl. 353, 354: Niets ter waereld is hier in zyn geheel overgebleeven, dan een Keldertje, dat aldaar by de Bruikers en Inwooners van 't herbouwde Huisje, daar boven op staande, aangewezen wordt, met voorgeeven, dat het de Wynkelder van de Abdiffe geweest is. Het gantsche gevaarte (naar my aangediend is;) was met dubbele Gragten afgeschooten en omsingeld, waar tusschen beide een doorgaande opgetrokken muur met wandelingen daar binnen rondsom heenen, en met een laan ofte uitpad aan de Zuidzyde van 25 Roevoeten breed. De Landeryen allerwegen, hier omtrent gelegen, behouden nog in alle Carteeringen den naam van Koningsveld. En *H. van Heusden* zegt: van dit heerlyk Gebouw is niets anders overgebleeven, dan een Bogaard aan de linker zyde van de Schie. *Oudbeden III Deel*, bl. 736.

By deeze Abdy heeft, op het zelfde Koningsveld, een Mannen Klooster van dezelfde Orde der Premonstreiten, of eene Proostdy gestaan, omtrent denzelfden tyd, of mogelyk eerder, dan het Nonnen Klooster, door dezelfde Richardis gesticht. Dit is afteneemen uit den Vergunbrief, door Koning Willem tot deeze stichting aan zyne Moeije in 't jaar 1551. verleend; gelyk ook uit eene Bulle van Paus Innocentius IV. ten behoeve van den Prooft van Koningsveld en deszelfs Broederen, vergund, in 't jaar 1552. beide te vinden by *van Heusden Oudb.* 736, 737. Immers hier uit blykt, dat de vergunbrieven voor het Mannen Klooster drie jaaren vroeger gegeven zyn dan die voor het Vrouwen Klooster, en het eerste waarschyndlyk ook zoo veel eerder, en beiden door dezelfde Jonkvrouwe, Richardis van Delft, gesticht zyn. Het zelve bevestigt ook *Opmeer, Chorograph.* pag. 381. zeggende: Voorts heeft deszelfs (Koning Willems) Moef van 's Vaders zyde, Richardis, op haar Land, gelegen aan de Zuidzyde der Premonstreiter Monniken, een Nonnen Klooster van dezelfde Orde gesticht; het zelve den naam van Koningsveld geevende; daar zy ook zoo lange heeft begraven gelegen, tot dat het Klooster verwoest was, als wanneer derzelve looden kist in de Nieuwe Kerk wierdt overgebracht in 't jaar 1572.

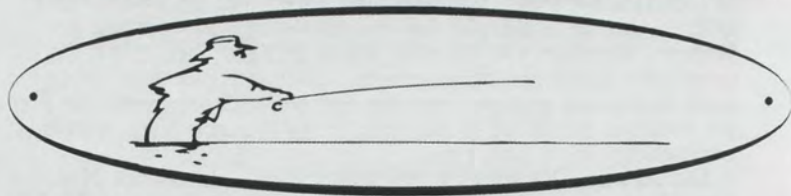
Dit Mannen Klooster is van ouds, zoo wel als het Nonnen Klooster, onderhoorig geweest onder de Abdy van Marienwaert, in de Betuwe, als een der oudste Kloosters van die Orde in deeze Landen. Dit blykt uit de Lyft der Abten van Marienwaert, waar in onder anderen geteld wordt Heer Rudolphus; en daar by aangeteekend: onder wiens re-

gee-

geering, te weeten in 't jaar 1552. op Kersdag, de Kerk van Koningsveld is begonnen. In laater tyd zyn de Proofsten van Koningsveld, ook wel tot Abten van Marienwaert verkoo- ren, gelyk Johan van Braatsbeek, die in 1467. storf, en Herman van Roßum in 1513. *Van Heusden Oudh. II Deel, bl. 332, 333.* Zie van de Abdy van **MARIENWAERT** myne vermeerdering in de **SCHATKAMER bl. 241.**

Van deeze Proofstyd van Koningsveld, is alzoo weinig overgebleeven, als van het Nonnen Klooster, zelfs geene volkome afbeelding in derzelven welstand; alleenlyk heeft de kunstryke *Rademaaker* vier gezigten van de Ruinen ver- vaardigd, naar een tekening van denzelfden Liefhebber; die de gezigten der Ruinen van 't andere Klooster in 't jaar 1573. geteckend hadt, en die veel uitvoeriger zyn en de beide gebouwen duidelyker onderscheiden, dan die van den Heer *D. van Bleyswyk* in de *Beschryving van Delft bl. 348.*

Rien Rothfusz

Hengelsport

VAN LODENSTEYNSTRAAT 114, 2612 SK DELFT, TEL. 015 - 212 58 98

De Le Comteprijs 2004

Wim Weve

Voor de Le Comteprijs 2004 inventariseerde de Commissie Le Comte 27 mogelijke nominaties. Daarvan werden er enkele, naar aanleiding van oproepen van het bestuur, door derden aangemeld, maar het grootste aantal kon worden geïnventariseerd op grond van informatie bij het gemeentelijke vakteam Monumentenzorg en Bouwkwaliteit (MBK). Bij dat vakteam worden de welstandsadvisering, bouw- en monumentenvergunningen en subsidieaanvragen behandeld zodat men een goed beeld heeft van wat er in de stad is gedaan. Opmerkelijk is het grote aantal stoepen dat in 2004 is hersteld, gerestaureerd of op fraaie wijze vernieuwd. De oorzaak daarvoor ligt in een tijdelijke gemeentelijke subsidieregeling voor stoepen, die stimulerend heeft gewerkt en waarvan dankbaar gebruik is gemaakt. De commissie heeft echter niet alle opgeknapte stoepen in haar inventarisatie opgenomen. Herstellingen of vernieuwingen van zeer beperkte of eenvoudige aard zijn buiten de inventarisatie van nominaties gelaten omdat ze zeker niet voor een nominatie in aanmerking zouden komen. Enkele andere verfraaiingen die het vrijwel zeker ook niet tot een nominatie zouden brengen, zijn daarentegen toch wel geïnventariseerd. Dat is gedaan om een breed beeld te hebben van wat er in 2004 tot stand is gekomen en om misverstanden te voorkomen en verrassingen niet uit te sluiten. Het vaststellen van wat in een inventarisatie wordt opgenomen, is nu eenmaal altijd een onvermijdelijke vorm van selectie, maar is nooit al de eindselectie.

In de vergadering van 30 december 2004 hebben de commissieleden onafhankelijk van elkaar vijf verfraaiingen als potentiële nominatie geselecteerd en er een waarderingsscore van één tot vijf punten aan gegeven. De drie verfraaiingen met het hoogste totale aantal punten bleken verrassenderwijs ook de enige te zijn die op ieders individuele lijstje voorkwamen. Bovendien staken ze qua puntenscore duidelijk af van de verfraaiingen die op de lagere plaatsen eindigden. Een en ander betekende dat al bij de eerste stemronde met algemene stemmen de drie nominaties geselecteerd waren. Opmerkelijk is misschien nog wel dat twee ervan door derden waren aangemeld.

Nominatie 1

De heer J. Coppoolse en mevrouw J. van Gastel

voor de toevoeging van een kapverdieping met topgevel op hun woning Heemskerkstraat 11 (aangemeld door de heer B. van der Veen).

De Heemskerkstraat is in 1914 aangelegd als hoofdstraat in een kleine aantrekkelijke woonwijk met wat wel wordt aangeduid als 'middenstandswoon-

Heemskerkstraat 11. Links: vóór de verboging. Rechts: na de verboging.

ningen', geen villa's maar ook geen arbeiderswoningen zoals in het nabijgelegen Agnetapark. De toenmalige gemeente Hof van Delft zorgde voor het stedenbouwkundige plan dat gekenmerkt wordt door een licht slingerende straat en enkele daarop aansluitende aanzetten voor later aan te leggen zijstraten. Het plan voorzag in ruime percelen die verkocht werden aan particuliere bouwers, meestal aannemers, om er, al naar gelang de afmetingen van het perceel, vrijstaand of in kleine blokjes van drie tot vijf woningen te bouwen, alle met voor- en achtertuin. De bouw van de huizen vond plaats tussen 1914 en 1930. De architectuur van de woningen is te omschrijven als traditionalistisch en verwant aan de Engelse landhuisstijl, en wordt gekenmerkt door een ambachtelijke decoratieve bouwwijze, met erkers, balkonnetjes en samengestelde dakvormen. De architectuur van de huizen en het stratenplan zorgen voor een levendig straatbeeld. De panden hebben twee bouwlagen en veelal een derde bouwlaag met een plat dak, maar met aan de voorzijde een schuin dakvlak waarmee de bovenste verdieping oogt als zolderverdieping. Kennelijk was het beeld van twee lagen en een kap een belangrijke randvoorwaarde voor de verschijningsvorm van de huizen aan deze straat.

Het vrijstaande huis Van Heemskerkstraat 11 bezat een vlak dak met aan de voorzijde een klein dwarsgeplaatst schilddak dat verdoezelde dat erachter een plat dak schuil ging. De bewoners besloten het huis te voorzien van een derde bouwlaag. Architect Mark Starrenburg maakte daarvoor het ontwerp en bouwbedrijf Zeelenberg's Timmerwinkel was verantwoordelijk voor de

uitvoering. Geheel in de trant van de in de straat aanwezige bebouwing en uitgaande van de architectuur van het huis zelf werd een nieuwe verdieping toegevoegd, die grotendeels plat werd gedekt maar aan de voorzijde werd voorzien van een dwars zadeldak. De voorgevel kreeg links een puntgevel die de asymmetrie van de voorgevel benadrukt, met daarachter een steekkapje naar het zadeldak. De gemetselde penanten van de oorspronkelijke gootlijst werden hoger opgemetseld als aanzetten van de topgevel. Het verhoogde rechtergedeelte van de voorgevel kreeg weer de complexe gemetselde gootlijst terug die de oorspronkelijke gevel bezat.

De toevoeging van de verdieping is zo in overeenstemming met de architectuur van het huis en de bebouwing van zijn omgeving dat duidelijk wordt dat toevoegingen niet altijd een storend element hoeven te zijn. In dit geval is succesvol gekozen voor harmonie en niet voor contrast.

Nominatie 2

De heer O.J.S. van Hemel

voor het aanbrengen van een vroegere huisnaam, met de voorstelling van wapen en wapenspreuk van Holland, alsmede luiken en een gevellantaarn aan het pand Oude Delft 53 (Aangemeld door de heer O.J.S. van Hemel).

Het pand Oude Delft 53 vormt samen met het vrijwel identieke Oude Delft 51 een dubbelpand dat volgens de omschrijving in het rijksmonumentenregister uit het eerste kwart van de zeventiende eeuw dateert. In de negentiende eeuw waren beide panden in het bezit van de gemeente Delft. In de twintigste eeuw werd er de dienst Openbare Werken in gevestigd waarvoor in Oude Delft 53 een portiersloge werd aangebracht. Om vandaar uit naar buiten te kunnen kijken, werd naast de voordeur een klein ovalen venster aangebracht. Na vertrek van de gemeenteambtenaren naar de nieuwbouw aan de Barbara-steeg werden de panden verkocht. De nieuwe eigenaar van Oude Delft 53, architect Niels

Ingangspartij Oude Delft 53.

Bakema, brak de portiersloge weg en zette het ovale venstertje dicht. Hij veranderde het in een gepleisterde nis met de bedoeling er ooit een fraaie naamplaat in aan te brengen. Helaas kwam Niels Bakema plotseling te overlijden en bleef de nis zonder decoratie.

Inmiddels is de heer Van Hemel eigenaar en bewoner geworden. Hij heeft op grond van oude koopbrieven achterhaald dat het pand, gelegen ten zuiden van het voormalige weeshuis, ofwel het voormalige Sint-Barbariklooster, ooit de naam 'Het Wapen van Holland' droeg. De bewaard gebleven vermeldingen van die naam dateren weliswaar uit 1569 en 1581 maar de naam kan ook nog later aan het huis zijn verbonden. De heer Van Hemel besloot de naam boven de voordeur aan te laten brengen en in de nis naast de voordeur in reliëf het wapen van Holland met de wapenspreuk 'Vigilate Deo Confidentes'. Het wapen is uitgevoerd in de voorgeschreven heraldische kleuren en de wapenspreuk is aangebracht in vergulde letters. De uitvoering van dit alles geschiedde door de Delftse decorateur en schilder Jan Hoekstra. Hij maakte de tekening, het wasmodel, de gipsen steunmal en de latexmal voor het in polyester uitgevoerde reliëf en uiteraard verzorgde hij het van de fraaie kleurstelling.

De eigenaar beperkte zich niet tot de verwijzingen naar de oude huisnaam maar liet ook nog bij de voordeur een gevellantaarn aanbrengen in traditionele vormen. Deze toevoegingen zijn als verfraaiingen op te vatten waarvan de bijdrage aan het stadsbeeld meer is dan de som der delen. Hoewel niet is uit te sluiten dat alleen een ouder pand ter plaatse van het dubbelpand Oude Delft 51-53 daadwerkelijk de naam Het Wapen van Holland gedragen heeft, is toch op fraaie wijze een relatie met het verleden van het pand en van de locatie gelegd.

Nominatie 3

De stichting DUWO

voor de restauratie van de stoep met smeed- en gietijzeren stoephek van Oude Delft 211.

Vele panden aan de Delftse grachten, zeker aan de Oude Delft, hebben nog een eigen individuele stoep, voorzien van stoephekken. De oudste Delftse stoephekken dateren uit de achttiende eeuw terwijl de meeste, met stenen palen en ijzeren hekwerken of staven, uit de tweede helft van de negentiende eeuw stammen. Het pand Oude Delft 211 is een fraai en fors grachtenpand waarin van 1893 tot 1972 het ziekenhuis Bethel was gehuisvest. Het is blijkens de redengevende omschrijving in het rijksmonumentenregister in het derde kwart van de achttiende eeuw gebouwd als woonhuis in Lodewijk XVI-stijl, een vrij sobere en statige bouwtrant. De stoep voor het huis is waarschijnlijk iets later aangebracht, in het eerste kwart van de negentiende eeuw. Het is een vlakke hardstenen stoep met daarop een hek uitgevoerd in de voor die tijd kenmerkende empirestijl. Het stoephek bestaat uit een com-

De gerestaureerde stoep van Oude Delft 211.

binatie van gietijzer en smeedijzer en is opvallend rijk versierd. De balusters zijn opgebouwd uit een vierkante voet met daarop een versierd kandelaarachtig gedeelte waaruit een ronde paal oprijst die wordt bekroond met een ronde knop. Tussen de balusters zijn smeedijzeren hekwerken aangebracht met een rechte onder- en bovenregel en daartussen twee diagonalen en een ovaal dat met korte stijltjes met de boven- en onderregel is verbonden. In het midden is een kleine cirkel aangebracht met daarin een rozet. De cirkel rond de rozet en de uiteinden van de ovalen werden van kleine ornamenten voorzien. De aan de plantenwereld ontleende decoratieve vormen van de ornamenten zijn kenmerkend voor de empirestijl.

De stoep verkeerde in vervallen staat. De natuurstenen platen waren alle in stukken gebroken en van het hek waren tal van decoratieve onderdelen weggeroest of afgebroken. De vierkante basementen van de balusters, die uit vlakke platen waren opgebouwd, waren zelfs vrijwel volledig verdwenen.

De stichting DUWO, eigenaar van Oude Delft 211, liet de stoep restaureren. De gebroken hardstenen platen moesten door nieuwe worden vervangen. Ze werden geleverd door het natuursteenbedrijf van Wout Kuik in het Friese Aldeboarn. Het ijzerwerk werd onder handen genomen door het Delftse bedrijf Van Nobelen B.V. dat de verdwenen onderdelen minutieus reconstrueerde en er een hecht hekwerk van maakte dat weer stevig op zijn voeten staat. Door de restauratie is dit voor Delft vrij zeldzame vroeg negentiende-eeuws stoephek weer een van de interessantste en fraaiste in de historische binnenstad geworden.

Tijdens de jaarvergadering op 24 mei maakte voorzitter Wil Aalbers de winnende verfraaiing bekend. Het was de toevoeging van een kapverdieping met topgevel op de woning Heemskerkstraat 11 door J. Coppoolse en mevrouw J. Van Gastel. Zij namen blij en verrast de prijs in ontvangst. De heer Coppoolse merkte in zijn dankwoord op dat hij het zeer waardeerde dat een verfraaiing buiten de historische binnenstad werd uitverkozen en dat die een pand betreft dat niet eens een beschermd monument is. Het was dan voor hem ook een grote verrassing.

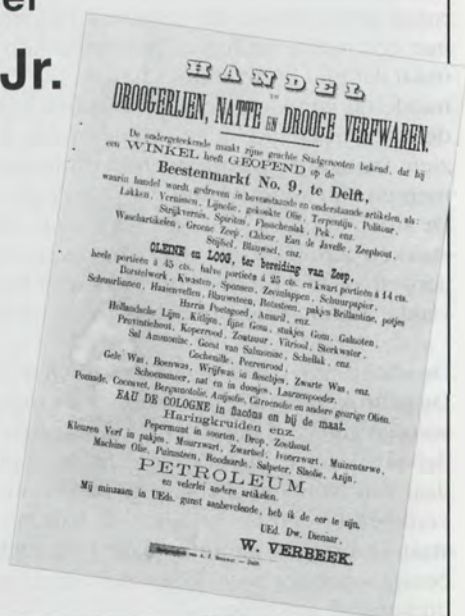
Noot

De lijst met de 27 mogelijke nominaties voor de Le Comteprijs 2004 is gepubliceerd in de rubriek Nieuws en mededelingen van de vereniging in het *Bulletin Delft*, jaargang 7 nr. 1, 1ste kwartaal 2005.

Verf- en Glashandel Fa. W. Verbeek Jr.

Beestenmarkt 9
2611 GA Delft

*Nog steeds
op hetzelfde
adres!*

Drogisterij

J.W. Elsenaar b.v.

Hugo de Grootstraat 92

2613 TW Delft

Tel.: 015-2124483/2120777

Homeopathie o.a.

**Vogel
V.S.M.
Borion
Dolisos
Homecare**

Cosmetica o.a.

**Marbert
Sans Soucis
Payot
Widmer
Biotherm**

Elastische arm- en beenkousen

**Borstprotheses
Breukbanden
Buikbanden
SI banden
Cervicaal steunen
Viscoheel
Enkelbraces
Polsbraces
Duimbraces
Lumbaalbraces
Wondbreukbanden
Loophulpmiddelen
Verbandschoenen
Verplegingsartikelen
Bloeddrukmeters
ADL-producten**

Zeevishandel W.W. van Oosten

Voor al uw verse en gebakken vis

Visconserven en hartige taarten

Wij verzorgen ook uw vissalades

Van Oosten Voor Vis

Buitenwatersloot 43 - Delft - Tel. 015-2120610

Delfiana

Max van Noort

In het *Jaarboek 1995* is deze rubriek opgezet onder de titel 'Delftse topografie op de veiling', bedoeld voor specifiek Delftse prenten en schilderijen. Echter, er komen allerlei andere met Delft gerelateerde zaken onder de hamer, zoals bijvoorbeeld boeken, zilver, aardewerk et cetera. Onder de titel *Delfiana* wordt derhalve alles vermeld wat voor Delft van belang is.

Een fraai gezicht op de Boterbrug

Soms kunnen onbekende meesters prachtige dingen maken die een lust zijn voor het oog. Wat te denken van een aquarel van een onbekende meester uit de negentiende eeuw die in juni bij het Haagse Venduehuis der Notarissen werd geveild. Het stelt de Boterbrug voor met het meeste zicht op de zuidzijde. Het Gemeentearchief heeft in zijn collectie ook twee tekeningen van

de Boterbrug, waaronder een die eveneens de huizen aan de zuidzijde toont, maar die is niet uitgewerkt. De aquareel op de veiling is wel geheel afgewerkt en is van een aanmerkelijk groter formaat. Op straat zijn circa twintig figuren afgebeeld, hetgeen de tekening een levendig beeld geeft. Omdat er ook op de technische staat niets viel aan te merken, werd al snel door het Gemeentearchief besloten - mits er niet te veel tegenbieders zouden zijn - tot aankoop over te gaan. Aldus geschiedde. De afmetingen zijn 40 x 49 cm.

Venduehuis der Notarissen, Den Haag, juni 2005.

Sam Schillemans, 'Tekening Boterbrug naar Gemeentearchief'. In Delft, Cultuurhistorisch Bulletin Delft, 7, 4 (2004).

Henk Etienne (1895-1968), een veelzijdig Delfts kunstenaar

In het verleden heeft auteur Frits Benschop ook al aandacht besteed aan deze Delftse kunstenaar. In zijn artikel is onder meer te lezen 'De jonge Etienne had belangstelling voor tekenen en zo gebeurde het dat op een dag professor A.W.M. Odé de tienjarige jongen tekenend aan de kant van het kanaal aantrof en vermoedde dat de tekenaar meer in zijn mars had....!'

Odé (1865-1955), hoogleraar boetseer- en beeldhouwkunst aan de toenmalige Technische Hogeschool, heeft zich min of meer over deze jongeman ontfermd om hem te helpen in de ontwikkeling van zijn artistieke loopbaan. Maar nu het bijzondere. Onze oud-voorzitter en erelid dr. M.A. Verschuyl liep op een goede dag door de stad en trof daar in een antiekwinkeltje een tekening aan van Henk Etienne, voorstellende het stadhuis van Delft. Rechtsonder gesigneerd en gedateerd 19-10-1907; hij was dus toen 12 jaar oud! Opvallend is dat Vrouwe Justitia in de middelste van de drie nissen ontbreekt. Wellicht moest de jonge Henk de tekening nog afmaken of, wat waarschijnlijker is, was het beeld tijdens het vervaardigen van de tekening om welke

reden dan ook niet aanwezig. Er is nog een bijzonderheid: Arnold Verschuyl kon deze tekening verwerven voor het bedrag van slechts 5 euro.

Frits Benschop, 'Henk Etienne (1895-1968), een veelzijdig Delfts beeldhouwer'. In Jaarboek 2000 van de Historische Vereniging Delfia Batavorum, p. 149-157.

Pieter A. Scheen, Lexicon Nederlandse Beeldende Kunstenaars 1750-1950. Den Haag 1969. Met dank aan dr. M.A. Verschuyl.

Een mooi legaat aan museum Het Prinsenhof

De experimentele afdeling van de Koninklijke Porceleyne Fles is van groot belang geweest voor de geschiedenis van de Nederlandse keramiek. Hoewel de economische betekenis voor de Porceleyne Fles niet al te groot was, heeft deze afdeling wel bijgedragen tot de naamsbekendheid van de fabriek. De unica lieten immers zien dat de fabriek tot meer in staat was dan het vervaardigen van het traditionele Delfts blauw.

Aan het eind van jaren vijftig van de vorige eeuw, ongeveer in dezelfde tijd dat de unica van de experimentele afdeling het licht zagen, werd onder de naam *Sandelfo* een collectie eigentijds aardewerk uitgebracht. De verantwoordelijke ontwerper van deze productielijn die in 1957 werd opgestart en tot in 1977 heeft voortgeduurd, was Herman J. Sanders (1925-2004), van 1948 tot 1984 plateelschilder en ontwerper. Kenmerkend voor het naar hem ver-

noemde *Sandelfo* is de gestilleerde decoratie die gedeeltelijk op speciaal voor deze collectie ontworpen modellen is geschilderd.

Na het overlijden van Sanders heeft het museum Het Prinsenhof een aantal ontwerptekeningen en vazen door hem gelegateerd gekregen.

Deze voorwerpen die een mooie aanvulling vormen op de collectie, tonen het afgeronde verhaal van een getalenteerd ontwerper.

Titus M. Eliëns e.a., Delfts aardewerk, geschiedenis van een nationaal product, deel III, *De Porceleyne Fles* (Zwolle: Waanders Uitgevers; Delft: Gemeente Musea, 2003).

Met dank aan Marjoleine Groen en Loet Schledorn van het Museum Het Prinsenhof te Delft.

De Bloemenmarkt

Aan de schilder Ben Vieggers (1886-1947) hebben wij in het verleden ook al aandacht besteed (*Jaarboek 2000*, blz. 189-190). Toen was zijn onderwerp het Sint Agathaplein, nu is het de donderdagse bloemenmarkt op de Hippolytusbuurt. Op dit kleurrijke schilderij zien we Delft op zijn mooist. De prachtige bloemen, de visbanken, de Camaretten, de Warmoesbrug en de Wijnhaven. En dit alles weergegeven door een schilder die zichzelf heeft gevormd. Hij is geboren en getogen in Den Haag en ongetwijfeld zal hij wel eens de fiets of de (stoom)tram naar Delft hebben genomen. Tijdens een verkooptentoonstelling van Kunsthandel Mark Smit te Ommen sierde dit werk de omslag van de catalogus. Als bijzonderheid geldt nog dat bij zijn dood de pastoor weigerde hem als katholiek in gewijde aarde te begraven omdat hij de christelijke bevolking aldaar te dikwijls had geshockeerd met boude uitspraken, onder andere over de paus. Een naamloos graf was zijn deel. Op 10 maart 2000 kwam daar een eind aan en op de uit Zweeds graniet gehakte steen staat boven Vieggers handtekening de volgende tekst: 'Zoals ik ben, Zoals ik word'. Het doek bracht € 13.500 op.

Verkooptentoonstelling Kunsthandel Mark Smit te Ommen 13 t/m 16 oktober 2005.

Een oude rolstoel

Het bestuderen van hetgeen zich in het verleden heeft afgespeeld is niet alleen boeiend, maar geeft ook begrip voor het gebeuren in het verleden. Dit geldt eveneens voor de geschiedenis van de gezondheidszorg. Velen denken dat de collectie in het Medisch Farmaceutisch Museum 'De Griffioen' te Delft beperkt is tot het instrumentarium. Maar er is veel meer. Aandacht wordt geschonken aan de geneeskunde in de ruimste zin van het woord, de farmacie,

de tandheelkunde, de verpleging en het ziekentransport, revalidatie en fysiotherapie, medische militaria, insignes, postzegels en uniformen en natuurlijk boeken en tijdschriften waarin artikelen en afbeeldingen over deze onderwerpen voorkomen. Het museum beijvert zich om dit medisch-historisch erfgoed te behouden, te conserveren, zo nodig te restaureren en waar mogelijk te exposeren.

Het zijn niet altijd eeuwenoude objecten die zo bijzonder of zeldzaam zijn. Ook voorwerpen uit een wat latere periode zijn soms erg moeilijk te ver-

krijgen omdat die dikwijls snel bij het grofvuil belanden. In dit kader moet dan ook de verwerving van een oude rolstoel van het merk Fidchel worden gezien, waarvan de ouderdom wordt geschat op een kleine honderd jaar. Na een grondige restauratie is dit een aanwinst voor het museum. Een verdere aanduiding meldt nog het land van herkomst: Czecho Slowakije.

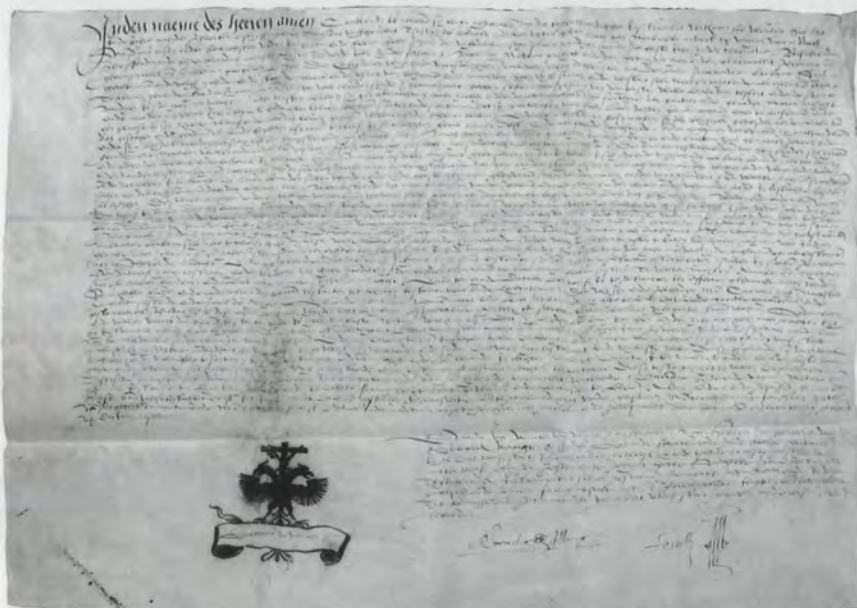
Jaarverslag 2005 van de Stichting Medisch Farmaceutisch Museum 'De Griffioen' te Delft.

Een kostbaar Delfts document

Op 16 november 2005 kwam bij het Leidse veilinghuis Burgersdijk & Niermans een perkamenten charter onder de hamer dat interessant was voor de stad Delft. Het betreft een testament van het echtpaar jonckheer Johan de Heuyter en jonckvrouwe Barbara Suys te Delft voor notaris Gualterus de Wijck, gemaakt op 15 november 1560.

Zij willen begraven worden in de 'Sinte Aechten kerck' te Delft. De langstlevende krijgt alle huisraad, geld, zilver, goud, juwelen, inschulden en uitschulden die dan aangetroffen zullen worden, alsmede in lijflicht alle landen, renten en veroverde goederen (uitgezonderd leengoederen) die zullen komen aan de erven zoals dat behoort en zoals het geregeld is in de huwelijkse voorwaarden.

Het stuk draagt het notariskensmerk van Gualterus de Wijck en de handteke-

13
Cornelis & Pieter
Foreest

ningen van de getuigen Cornelis Muys (Musius), pater van het Sint-Agathaklooster en Pieter van Foreest, 'doctor inder medicinen.' Vooral de laatste twee handtekeningen maken het stuk zo interessant omdat het hier twee bekende stadgenoten uit de zestiende eeuw betreft.

Het document met een afmeting van 36 bij 46 cm had een taxatiewaarde van € 400. De biedingen liepen snel op en pas bij € 1.600 werd er afgehamerd. Een particulier was de gelukkige koper.

Veilinghuis Burgersdijk & Niermans, Leiden 16 november 2005; met dank aan dr. G. Verboeven, gemeentearchivaris van Delft.

Stadhuis onder de hamer

Het was een mooie zomerse dag toen Jan ten Compe (1713-1761) het stadhuis van Delft vereeuwigde. Hij ging staan op het midden van de markt en

schilderde een gemoedelijk tafereel. Het resulteerde in een topstuk dat op 15 november 2005 bij Sotheby's werd geveild.

Van meet af aan had de directeur van het Prinsenhof, Daniëlle Lokin, bijzonder veel interesse in dit werk. 'Toen wij hoorden dat dit schilderij werd geveild, wist ik dat we er voor moesten gaan. Ik heb het onder de lampen kunnen bekijken, daardoor weet ik dat het gaaf is. Er is bijna niet aan gerestaureerd. Vooral het feit dat het zomerse paneel van het Delftse stadhuis ook staat afgebeeld op een portret dat Tibout Regters in het Amsterdamse atelier van zijn collega Ten Compe maakte, maakt deze aanschaf helemaal interessant. Regters heeft zijn schilderij gedateerd op 1751 zodat we het stadhuis ook op dat jaar kunnen dateren. Extra leuk is dat duidelijk te zien is dat op het paneel dat bij Ten Compe op de ezel staat, de figuurtjes die hij later op de Markt schilderde er toen nog niet waren.'

Dit buitengewoon fraaie werk was getaxeerd tussen de 20.000 en 30.000 euro en er werd afgehamerd op € 34.800. Het Prinsenhof heeft er een bijzondere aanwinst bij!

Veilinbuis Sotheby's, Londen, 15 november 2005.

AD/Haagsche Courant 3, 19 en 22 november 2005.

Een buitengewoon zwaar meisje

Zwaarlijvigheid was in het begin van de negentiende eeuw een bezienswaardigheid die men niet mocht missen. Dat heeft zich lange tijd voortgezet en de 'dikke dame' was zelfs in het recente verleden nog een attractie op menige kermis. Ook de stads- en gasthuisdokter Wilhelmus Greve (1762-1819), die hier circa tien jaar heeft gepraktiseerd, vond dit onderwerp dermate interessant dat hij daarover voor het Delftse natuurlievend gezelschap onder de zinspreuk *Aan de wetenschap gewijd, volmaakt door den tijd* een verhandeling over reuzen en dwergen heeft gehouden. Deze voordracht is later in 1818 bij J.C. Sepp & Zoon te Amsterdam

uitgegeven onder de titel *Natuur- en Geschiedkundige Verhandeling over de Reuzen en Dwerfen*. Dokter Greve voert onder meer een meisje ten tonele dat behoorlijk met overgewicht te kampen had. Haar ouders en zusjes hadden een normaal postuur. Een speling van de natuur zogezegd. Zij was, zo luidt de beschrijving, beschaafd in voorkomen en in de conversatie. Wellicht mede daardoor werd zij door de diverse Europese vorstenhuizen ontvangen. Het gezelschap waar dokter Greve zijn verhaaltje hield was niet zomaar een genootschap. De leden waren afkomstig uit de hoogste intellectuele en maatschappelijke kringen van Delft. Tot 1873 waren er eenmaal per veertien dagen bijeenkomsten, die per toerbeurt bij een van de leden thuis werden gehouden. Het gezelschap heeft bestaan van 1798 tot 1932.

Het betrekkelijk kleine boekje met slappe kaft bevatte vijf handgekleurde plaatjes waaronder dat van het dikke meisje. Veilinghuis Bubb Kuyper te Haarlem bood het werkje aan op de veiling van 1 december 2005. Het eerste bod begon bij € 500 en er werd tenslotte afgeslagen bij € 650.

Veilinghuis Bubb Kuyper, Haarlem, 1 december 2005.

G.A. Lindeboom, *Dutch Medical Biography: A biographical dictionary of Dutch physicians and surgeons 1475-1975*. Amsterdam: Rodopi publishers, 1984.

Een zeldzame schets van Jan van Goyen

Op 8 december werd een schets van Jan van Goyen (1596-1656) bij Sotheby's in Londen ter veiling aangeboden met de omschrijving *een waterpoort*.

Het werkje kent een beperkte afmeting van 10 x 15 cm.

Nadere bestudering van de afbeelding in de catalogus maakte duidelijk dat het hier gaat om de Schiedamsepoort, zoals die bijvoorbeeld ook is afgebeeld op het bekende schilderij van Vermeer, *Gezicht op Delft*. Alleen het museum Het Prinsenhof bezit een origineel werk van Jan van Goyen, een olieverf met een gezicht op Delft vanuit het noorden. Het gemeentearchief heeft alleen foto's en reproducties van schilderijen of tekeningen van deze kunstenaar en nu deed zich dus de unieke kans voor een originele Van Goyen te bemachtigen. Dat lukte; de aankoop kon worden gefinancierd uit het aankoopfonds.

Veilinghuis Sotheby's, Londen, 8 december 2005.

Met dank aan de heer S. Schillemans, hoofd van de topografische atlas van het Delftse Gemeentearchief.

Nogmaals Jan Steen en de burgemeester

In het *Jaarboek 2004* (blz. 185-186) werd in deze rubriek aandacht besteed aan het schilderij van Jan Steen *De zogenaamde burgemeester van Delft en zijn dochter*. De toevoeging zogenaamd werd al in 1761 aan dit werk gegeven omdat niemand met zekerheid de burgemeester kon benoemen. Inmiddels heeft historicus Kees van der Wiel zijn licht over deze kwestie laten schijnen en komt hij tot de volgende verrassende conclusie.

Jan Steen had in de periode 1654-1657 aan het Oude Delft als overbuurman zicht op het huis van burgemeester Welhoeck, die in een heftig familieconflict was verwickeld met zijn dochter Agatha. De gehele stad mocht daarvan meegenieten. Wat was het geval? Dochterlief werd op haar zeventiende smoorverliefd op dominee Bornius, een weduwnaar met drie kinderen die ruim 23 jaar ouder was. Hij wilde dolgraag trouwen, maar dat ging de burgervader te ver. Veel te ver. Jan Steen moet, zoals zovelen, in 1655 van deze rel op de hoogte zijn geweest hoewel hij toen niet kon weten dat dit familiedrama nog zo'n vijftien jaar zou duren. Een soap die de gemoederen in Delft nimmer deed verflauwen. Het lijkt aannemelijk dat wij op het schilderij burgemeester Welhoeck zien met in zijn hand de gerechtelijke verklaring dat hij onder geen beding in het huwelijk zal toestemmen, schuin voor hem zijn koppige dochter Agatha en de ouderwetse man op de achtergrond is wellicht de dominee die afdruipt.

K. van der Wiel, 'Had de burgemeester van Jan Steen een knallende ruzie met zijn dochter?' In Holland 36 (2004): 368-375.

Uw adviseur bij uitstek voor :

- Advies / bemiddeling aan- / verkoop registergoed
- Taxaties registergoed
- Beheer Verenigingen van Eigenaren
- Advies / bemiddeling hypotheke & verzekeringen

Lagendijk Vastgoed

SCVM

STICHTING
CERTIFICERING
VBO MAKELAARS

VBO MAKELAAR

Zoekowlaan 51

2625 PK DELFT

Telefoon / fax 015 - 257 02 47

E-mail : info@lagendijk-vastgoed.nl

Internet : www.lagendijk-vastgoed.nl

Kijk ook eens op :

www.delft-prentbriefkaarten.nl

Nieuwe straatnamen in Delft 2005

Peter van der Krogt

In 2005 zijn twee wijken van namen voorzien. Op 11 januari de Molenbuurt, een wijkje tussen de Buitenwatersloot, Westlandseweg, Reinier de Graafweg en Den Hoorn op grondgebied dat op 1 januari 2004 van de gemeente Schipluiden is overgenomen. De oliemolen Mercurius aan de Hoornseweg vormde de aanleiding om de namen in deze buurt te ontleen aan industriemolens. In het gebied tussen de Rotterdamseweg, Kruithuisweg, Rijksweg A13 en de Karitaatmolensloot wordt in de komende jaren een nieuw bedrijventerrein, het *TU Delft Technopolis Innovation Park* ontwikkeld. In 2005 kwam het Concept masterplan MSK_10 van ING Real Estate voor dit gebied gereed. Voor de straatnamen in dit masterplan stelde de TU Delft de namen van een achttal hoogleraren voor: Molengraaff, J.M. Burgers, Granpré Molière, Van der Maas, Van Heel, Le Poole, Schouten en Elias. Alle acht worden besproken in *Delfts goud: Leven en werk van achttien markante hoogleraren* van K.F. Wakker uit 2002. Van de tien overigen in Wakkers boek zijn er vijf elders in Delft vernoemd (Waterman, Keverling Buisman, Kluyver, Thijsse en Van den Broek), wachten er vier nog op een straatnaamvoorstel (Tienstra, Kronig, Koiter en Timman); de tiende is W.G. Burgers, die nooit vernoemd kan worden omdat zijn oudere broer J.M. Burgers die eer al te beurt gevallen was (beiden worden door Wakker beschreven).

Van de acht voorgestelden zijn er uiteindelijk zes voorlopig vernoemd. J.M. Burgers was zoals gezegd al elders vernoemd en Granpré Molière, die eerst wel voorlopig benoemd was, is later ingewisseld tegen Van Swinden.

De commissie straatnaamgeving heeft Heertjes, voor wie al geruime tijd een straatnaamverzoek lag, en Uyttenboogaart toegevoegd.

Op 21 juni zijn de namen voorlopig vastgesteld. Later moeten deze namen bevestigd worden en eventueel iets aangepast, als het definitieve verloop van de straten bekend is. De namen zijn daarom nog niet in het stratenregister van de gemeente opgenomen. In onderstaand overzicht zijn zij met een sterretje (*) aangegeven en kort omschreven. Bij de definitieve vaststelling zullen ze opnieuw in deze rubriek verschijnen met meer uitgebreide biografieën.

De Commissie Straatnaamgeving was in 2005 als volgt samengesteld: Voorzitter: Christiaan Mooiweer; leden: Peter van der Krogt, Gerrit Verhoeven en Wim van Leeuwen; secretaris: Marc-Jan de Bruijn.

Drukkerijlaan

Besl. B&W 11 januari 2005

Schieweg (27) Bedrijventerrein Zuideinde

De straat is genoemd naar de Nederlandse Speciaal Drukkerijen, die op deze plaats gestaan heeft.

De Eendracht

Besl. B&W 11 januari 2005

Voordijksboorn (14) Molenbuurt

Naam van een zaagmolen, die ongeveer hier gestaan heeft (zie ook Zaagmolen).

***Eliaspad**

Besl. B&W 21 juni 2005 (voorlopige straatnaamgeving)

Ruiven (29) Bedr.terr. Technopolis

Prof.jhr.dr. Gerhard Joan Elias (Arnhem 1879-Delft 1951), hoogleraar wisselstroomtheorie en theoretische elektriciteitsleer van 1916 tot 1950.

***Van Heelsingel**

Besl. B&W 21 juni 2005 (voorlopige straatnaamgeving)

Ruiven (29) Bedr.terr. Technopolis

Prof.dr. Abraham Cornelis Sebastiaan van Heel (Java 1899-Delft 1966), hoogleraar optica van 1947 tot 1966.

***Heertjeslaan**

Besl. B&W 21 juni 2005 (voorlopige straatnaamgeving)

Ruiven (29) Bedr.terr. Technopolis

Prof.dr. Pieter M. Heertjes (1907-1983), hoogleraar in de scheikundige technologie. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was hij gewestelijk commandant van de Binnenlandse Strijdkrachten.

De Hoop

Besl. B&W 11 januari 2005

Voordijksboorn (14) Molenbuurt

Naam van een zaagmolen, die ongeveer hier gestaan heeft (zie ook Zaagmolen).

***Karitaatweg**

Besl. B&W 21 juni 2005 (voorlopige straatnaamgeving)

Ruiven (29) Bedr.terr. Technopolis

Weg langs de Karitaatmolensloot. De 'Caritaets Molen' staat getekend op de kaart van Delfland van Mathijs de Been van Wena uit 1606. De molen stond aan de Rotterdamseweg ter hoogte van het Waterloopkundig Laboratorium. De molen en molensloot zijn genoemd naar het Caritaet Blok, een ontginningsblok in de Hof van Delft, dat tussen 1049 en 1061 aan de abt van Egmond werd geschonken.

De naam hangt mogelijk samen met het Latijnse woord 'caritas' voor liefdadigheid.

Korenmolens

Besl. B&W 11 januari 2005

Voordijksboorn (14) Molenbuurt

Een korenmolen diende voor het malen van graan. In Delft waren er o.a. de *Gasthuismolen* en de *Oostmolen*.

Laan van Braat

Besl. B&W 11 januari 2005

Schieweg (27) Bedrijventerrein Zuideinde

De straat is genoemd naar de fabriek van Braat, die in deze omgeving gestaan heeft.

***Le Pooleweg**

Besl. B&W 21 juni 2005 (voorlopige straatnaamgeving)

Ruiven (29) Bedr.terr. Technopolis

Prof.dr.ir. Jan Bart le Poole (1917-1993), hoogleraar elektronen-optica van 1957 tot 1982.

***Van der Maasweg**

Besl. B&W 21 juni 2005 (voorlopige straatnaamgeving)

Ruiven (29) Bedr.terr. Technopolis

Prof.dr.ir. Hendricus Jacobus van der Maas (Amsterdam 1899-Delft 1987), hoogleraar vliegtuigbouwkunde van 1947 tot 1966.

Molenbuurt

Besl. B&W 11 januari 2005, naamswijziging van Veilingbuurt.

Het straatnaamthema van deze buurt is de industriemolens in Delft en omgeving. De aanleiding voor de naamgeving was de oliemolen Mercurius en de houtzaagmolens aan de Kartuizerwetering. Dit wordt tot uitdrukking gebracht door de twee belangrijkste assen van de wijk *Oliemolen* en *Zaagmolen* te noemen, elk begint op de plaats waar de betreffende molens gestaan hebben. De verbindingsstraat is de Molensingel. De zijstraten van die singel zijn genoemd naar verschillende typen industriemolens die in Delft voorkwamen (sommige molens hebben verschillende functies gehad, zowel gelijktijdig als opeenvolgend).

***Molengraaffsingel**

Besl. B&W 21 juni 2005 (voorlopige straatnaamgeving)

Ruiven (29) Bedr.terr. Technopolis

Prof.dr. Gustaaf Adolf Frederik Molengraaff (Nijmegen 1860-Wassenaar 1942), hoogleraar algemene en toegepaste geologie van 1906 tot 1930.

Molensingel

Besl. B&W 11 januari 2005

Voordijksboorn (14) Molenbuurt

Zie Molenbuurt.

Molenweide

Besl. B&W 11 januari 2005

Voordijksboorn (14) Molenbuurt

Centrale 'groene' as van de Molenbuurt.

Moutmolen

Besl. B&W 11 januari 2005

Voordijksboorn (14) Molenbuurt

Mout is graan dat een speciale behandeling heeft ondergaan. In een moutmolen worden de graankorrels grof gemalen (= geschroot). Mout wordt gebruikt voor bierbrouwen en jeneverfabricage. In Delft had de *Gasthuismolen* onder meer die functie.

Oliemolen

Besl. B&W 11 januari 2005

Voordijksboorn (14) Molenbuurt

De Oliemolen Mercurius in 2002 (Foto: Henk Groenendaal).

Een oliemolen is een molen die uit kool- en lijnzaad olie perst. De straat begint 'onder' de voormalige oliemolen Mercurius, die de directe aanleiding was voor de naamgeving van de straten in deze buurt (zie Molenbuurt).

Pelmolen

Besl. B&W 11 januari 2005

Voordijksboorn (14) Molenbuurt

De pelmolen werd gebruikt voor het pellen van gerst, waarbij gort ontstond. De Delftse *Cooltuynmolen* en *Steckmolen* waren pelmolens.

Runmolen

Besl. B&W 11 januari 2005

Voordijksboorn (14) Molenbuurt

Een runmolen vermaalde eikenschors tot 'run', dat werd gebruikt bij het looien van leer. In Delft o.a. de *Sprengmolen* en *Windlust*.

***Schoutenstraat**

Besl. B&W 21 juni 2005 (voorlopige straatnaamgeving)

Ruiven (29) Bedr.terr: Technopolis

Prof.dr.ir. Jan Arnoldus Schouten (Nieuwer-Amstel 1883-1971), hoogleraar zuivere en toegepaste wiskunde en mechanica van 1914 tot 1943.

De Oliemolen Mercurius omstreeks 1900.

***Van Swindenweg**

Besl. B&W 13 september 2005 (voorlopige straatnaamgeving)

Ruiven (29) Bedr.terr. Technopolis

Jean Henri (Jan Hendrik) van Swinden (Den Haag 1746-Amsterdam 1823), Nederlands wis- en natuurkundige. De straat is vernoemd op verzoek van het NMI Van Swinden Laboratorium (gevestigd aan de Thijsseweg in Delft), dat in 1971 naar hem was genoemd.

Op 21 juni was de betreffende weg weg voorlopig Granpré Molièreweg genoemd, naar prof.ir. Marinus Jan Granpré Molière (1883-1972), hoogleraar architectuur van 1924 tot 1951.

***Thijsseweg**

Besl. B&W 21 juni 2005 (voorlopige straatnaamgeving)

Ruiven (29) Bedr.terr. Technopolis

De oorspronkelijke Thijsseweg vervalt omdat die in het nieuwe stratenplan niet meer terug te vinden is.

Trasmolen

Besl. B&W 11 januari 2005

Voordijksboorn (14) Molenbuurt

Een trasmolen maalde tufsteen tot 'tras' dat gebruikt werd door metselaars en bij aardewerkfabricage De *Roosmolen* en de *Nieuwe Langendijkse molen* in Delft waren trasmolens.

***Uytenbogaartsingel**

Besl. B&W 21 juni 2005 (voorlopige straatnaamgeving)

Ruiven (29) Bedr.terr. Technopolis

Prof.dr.ir. Johannes Wilhelmus Huybert Uytenbogaart (Utrecht 1897-Wassenaar 1964), TU-hoogleraar scheikunde, die in de oorlog geheime informatie over het Duitse V2-programma doorspeelde aan de geallieerden.

Verfmolen

Besl. B&W 11 januari 2005

Voordijksboorn (14) Molenbuurt

De verfmolen maalde bestanddelen voor verf. De Delftse *Steckmolen* en *Nieuwe Langendijkse molen* zijn in gebruik geweest als verfmolens.

Volmolen

Besl. B&W 11 januari 2005

Voordijksboorn (14) Molenbuurt

Een volmolen is een molen die het walken, dat is het kneden en doorwerken van het laken, voor de voller verricht. Verf- en volmolen is een gebruikelijke combinatie. In Delft de *Helmolen*, *Windlust*, en de *Nieuwe Langendijkse molen*.

Werfpad

Besl. B&W 21 juni 2005

Wippolder (28) Zeebeldenbuurt

Naam ontleend aan de scheepswerven die in deze buurt gestaan moet hebben en waar de Scheepmakerij van oudsher naar genoemd is.

Witmolen

Besl. B&W 11 januari 2005

Voordijksboorn (14) Molenbuurt

De witmolen maalde het witte loodglazuur voor de plateelbakkerij. In Delft de *Helmolen* en de *Nieuwe Langendijkse molen*.

Zaagmolen

Besl. B&W 11 januari 2005

Voordijksboorn (14) Molenbuurt

Een houtzaagmolen werd gebruikt voor het zagen van hout. De oostelijke ontsluitingsweg van de Molenbuurt kreeg deze naam omdat ter plaatse langs de Kartuizerwetering twee houtzaagmolens stonden, De Hoop en De Eendracht.

Verlengingen en wijzigingen

Van Beresteynstraat: op 13 september 2005 aan de noordzijde verlengd en met een haakse bocht tot aan de Van Kinschotstraat (dit laatste stuk was een fietspad en hoorde bij de Van Foreestweg) om huisnummers voor de Vermeertoren mogelijk te maken.

Buitenwatersloot: verlengd door hernoeming van het op 1 januari 2004 bij de gemeente Delft gevoegde gedeelte van de Hoornseweg. Aan deze weg werden zoveel huizen gebouwd dat de bestaande naam en huisnummering niet gehandhaafd kon worden (11 jan. 2005).

Ceramstraat, Minabasastraat en Riouwstraat. Door renovatie van dit buurkje zijn de straten anders gelegd. De oude Ceramstraat is verdwenen en een nieuwe straat is dwars op de oude gelegd. Op 13 september is deze nieuwe straat Ceramstraat genoemd, tegelijkertijd is een gedeelte van de Minabasastraat veranderd in Riouwstraat.

Donker Curtiusstraat: verlengd met de parallelweg langs de Ruys de Beerenbrouckstraat tussen de W.H. van Leeuwenlaan en de Donker Curtiusstraat. De naam van deze parallelweg was niet duidelijk, een gedeelte behoorde mogelijk tot de Laan van Altena. (21 juni 2005).

Kruithuispad: verlengd met het gedeelte tussen Mekelweg en Schoemakerstraat (11 jan. 2005).

Opgebeven namen

Op 11 januari 2005 zijn de namen Bastiaanshof, Vestehof, en Brasserspad opgebeven. De eerste twee omdat ze als particulier terrein niet door de gemeente van een naam voorzien kunnen worden, laatstgenoemde omdat het pad aan de openbare ruimte onttrokken is.

KOOS ROZENBURG ANTIQUITEITEN

*spec. tegels en delfts blauw
uit de 17e en 18e eeuw*

*ook: vroeg ijzer,
meten en wegen
oude schaatsen*

DELFT
MARKT 2
2611 GT
015 2147828

Publicaties over Delft of door Delftenaren 2005

samengesteld door J.A. Meter Hagg, bibliothecaris Gemeentearchief Delft

Het Gemeentearchief Delft beheert behalve archieven en een collectie beeld- en geluidsmateriaal ook een bibliotheekcollectie. Deze omvat ongeveer 30.000 artikelen, boeken, tijdschriften en andere publicaties op het gebied van de algemene geschiedenis, de geschiedenis van Delft in ruime zin en het Huis van Oranje-Nassau.

Door een actief aanschafbeleid wordt geprobeerd een representatief beeld te geven van de sociaal-economische en culturele ontwikkeling van Delft en omgeving door de eeuwen.

Delen uit de collectie worden niet uitgeleend maar zijn, afhankelijk van hun conditie of aard, voor onderzoek te raadplegen in de studiezaal van het Gemeentearchief. Medio januari 2006 zijn hier ruim 15.300 beschrijvingen van publicaties te doorzoeken met behulp van de geautomatiseerde bibliotheekcatalogus, de gegevens van de overige uitgaven zijn te vinden in een kaartcatalogus.

Hieronder volgt een overzicht van publicaties waarvan de gegevens vóór 24 december 2005 zijn ingevoerd in de geautomatiseerde bibliotheekcatalogus. De gegevens zijn alfabetisch geordend op de naam van de eerste auteur of uitgevende instantie of op het eerste woord van de titel. De criteria voor opname in dit overzicht zijn:

- onderwerp: (de geschiedenis van) Delft, fictie vervaardigd door Delftenaren;
- vorm: zelfstandig verschenen publicaties; artikelen of onderdelen uit grotere publicaties met een eigen titel;
- jaar van uitgave: vanaf 1990 en niet eerder in deze jaaroverzichten verschenen. Niet opgenomen zijn:
  - algemene periodieke uitgaven (tijdschriften) van Delftse instellingen of verenigingen;
  - wetenschappelijke publicaties van de TU Delft.

Voorafgaande aan het overzicht staan de in het afgelopen jaar ontvangen herdenkings-uitgaven met een verwijzing naar de naam waaronder zij in het algemene overzicht zijn opgenomen.

Auteurs die over (de geschiedenis van) Delft publiceren worden vriendelijk verzocht een exemplaar (of overdruk) hiervan aan de bibliotheek ter beschikking te stellen.

Mocht u publicaties kennen die voor de bibliotheekcollectie van belang kunnen zijn of heeft u vragen over de collectie, dan kunt u schriftelijk of telefonisch reageren (bibliothecaris 015 - 260.2350; email: ameter@delft.nl).

Herdenkings- en jubileumuitgaven

1605-2005	kerken in de 'Papenhoek',	zie: Warffemius, A.
1904-2004	Delftsche Vrouwelijke Studenten Vereniging	zie: Baas, C. & Kristinsson-Reitsema, R.
1914-2004	Sportvereniging (SV) Wippolder	zie: Vermeulen, G.
1924-2004	R.K. onderwijs in de Wippolder	zie: Remery-Voskuil, M.
1950-2005	Internationaal Instituut voor Lucht- en Ruimtekartering, en Aardkunde (ITC)	
1955-2005	Parochie van de H. Pastoor van Ars	zie: Cock, H. de
1984-2004	stedenband Delft - Estelî	zie: Brouwer, A.W.
1985-2005	Buurthuis De Molshoop	zie: Starrenburg, W.
1995-2005	Delftse Atelierroute	zie: Hazendonk, R. van

Overzicht van publicaties:

Aslancik, Murat

Samen: Brede School Delft / verhalen Murat Aslancik ... [et al.]; interviews Antje Tenhaaf. - Delft: Gemeente Delft, 2005. - 50 p. - Uitg. in opdracht van het Projektbureau Brede School van de Gemeente Delft.

Baarle, Edwin van

Vertrokken zonder nader adres: de joodse inwoners en onderduikers van Pijnacker, 1936-1945 / Edwin van Baarle; [m.m.v. Marcel F. Fresco en anderen]. - Pijnacker: Telstar, 2005. - 95 p.

Baas, Coco

Verbalenbundel 100 jaar Delftse vrouwelijke studenten verenigd: samengesteld ter gelegenheid van de 100e dies natalis van de Delftsche Vrouwelijke Studenten Vereniging op 29 oktober 2004 / red. Coco Baas en Jacobien Rassing-Wolfert. - [Delft: D.V.S.V.], 2004. - [48] p.

In 1976 ging de DSVS op in het Delftsch Studenten Corps (DSC). Deze uitg. is n.a.v. de laatste afzonderlijke viering van oud-DSVS-leden.

Baggerman, Arianne, & Rudolf Dekker

Kind van de toekomst: de wondere wereld van Otto van Eck (1780-1798) / Arianne Baggerman en Rudolf Dekker. - Amsterdam: Wereldbibliotheek, [2005]. - 622 p.

Baggerman, Arianne, & Rudolf Dekker

Het kinderdagboek als ideaal van de Verlichting: de dagboeken van Otto van Eck (1780-1797) / Arianne Baggerman en Rudolf Dekker. - In: *Spiegel historiael: maandblad voor geschiedenis en archeologie*; jrg. 40 (2005), p 138-144.

Otto van Eck (1780-1798), zoon van Lambert van Eck en Charlotte Vockestaert, woonde 's winters met zijn familie in Den Haag, 's zomers op het buiten De Ruit bij Delft. Deze buitenplaats was van 1767 tot 1787 eigendom van Charlotte's vader, mr. Hendrick Vockestaert, secretaris der stad Delft.

Bakker, Gijsbert

Corpsleveranciers ... van het Delftsch Studenten Corps / door Gijsbert Bakker ... [et

al.]. - [Delft: Delft Commissie (DeCo) van het Delftsch Studenten Corps (DSC), 2005]. - [27] p.: ill.; 21 cm.

Korte beschrijving met foto van elk van de 12 korpsleveranciers.

Beerda, Edo

De Tachtigjarige Oorlog, 1568-1648 / samenstelling en red. Edo Beerda ... [et al.]. In: *Oorlog in woord & beeld*; vol. 4, p. 1-32.

Bloem, Marion

Zo groot als Hugo / tekst en ill. Marion Bloem. - Wijk en Aalburg: Pictures Publishers, 2005. - 44 p.

Prentenboek over Hugo de Groot gezien door de ogen van het geadopteerde meisje Lucie anno 2005.

Brik, H.

Historie van de oliemolen Mercurius / H. Brik. - In: *Jaarverslag Historische Vereniging Oud-Schipluiden*; jrg. 2004, p. 53-55.

Gegevens ontleend aan het artikel 'Mercurius' van J.S. Bakker in *Molenwereld*, aug. 2004. Molen Mercurius, in 1829 gebouwd aan de Hoornseweg in Hof van Delft.

Brouwer, Anton W.

Jubileumnummer 20 jaar stedenband / eindred. Anton W. Brouwer. - In: *Amistad: informatieblad over de stedenband Delft - Estel*; nr. 69 (nov. 2004).

Bult, Epko J.

Oranje en Delfts aardewerk / Epko J. Bult. - In: *Delf: cultuurhistorisch bulletin Delft*; jrg. 7 (2005) 2, p. 10-11.

Claessen, Wim A.

De Polytechnische School en het landmeten, waterpassen en de geodesie / Wim A. Claessen. - In: *De Hollandse cirkel*; jrg. 7 (2005), p. 66-68.

Cock, Hans de

50 jaar Parochie van de Heilige Pastoor van Ars, Delft, 1955-2005 / red. Hans de Cock ... [et al.]; eindred. René de Caluwé. - Delft: Parochie van de H. Pastoor van Ars, 2005. - 37 p.

Conijn, Johan

Toepassing transparantiemethodiek: Delftwonen: de transparante corporatie / auteurs Johan Conijn ... [et al.]. - Delft: Delftwonen, 2004. - 18 p. - In keerdruk met: *De transparantiemethodiek*.

Deursen, A.Th. van

Politiek geweld. - [Delft]: Gemeentearchief Delft, 2005. - 39 p. - (Willem van Oranje-lezing; vol. 7 (2005).

Teksten van de 7e Willem van Oranje-lezing: 'Moord als recht' door prof.dr.A.Th. van Deursen, emeritus hoogleraar VU Amsterdam, en: 'Enige observaties met betrekking tot terrorisme-bestrijding en de AIVD' door S.J. van Hulst, hoofd van de AIVD, gehouden op 9 juni 2005 in Stedelijk Museum Het Prinsenhof.

Dijkhof, E.C.

De Stad Delft [en] Het klooster Koningsveld. - In: *Het oorkondewezen van enige kloosters en steden in Holland en Zeeland, 1200-1325*; p. 215-251 & 253-285.

Beschrijving van Delftse oorkonden en van oorkonden m.b.t. het Delftse klooster Koningsveld.

Duinker, Arjen

De zon en de wereld: gedichten voor 2 stemmen / Arjen Duinker. - Amsterdam: Meulenhoff, cop. 2003. - 47 p. + cd-rom.

Ekkart, Rudi E.O.

Hugo de Groot in Parijs geportretteerd: uit de collecties van het Iconografisch Bureau / R.E.O. Ekkart. - In: *De Nederlandsche Leeuw: maandblad van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde*; jrg. 122 (2005), kol. 133-136.

Etienne, Kees

Belangrijke invloedssferen rond de beeldhouwer Henk Etienne / samenstelling Kees Etienne. - [S.l.: C.F. Etienne], 2005. - [33] p.

De auteur is de oudste zoon van de kunstenaar.

Etienne, P.W.S.

Henk Etienne (1895-1968): overzicht van zijn sculpturen / P.W.S. Etienne. - Culemborg: P.W.S. Etienne, 2005. - 63 p.

De auteur is een achterneef van de kunstenaar.

Faber, B., & L. van Wijk

Opdat wij niet vergeten: Nicolaas Theodorus Maria Veerkamp, Teunis Kool, Jan van der Sloot: 1940-1945 / B. Faber sr. en L. van Wijk. - Delft: Politie Haaglanden, Bureau Delft, 2005. - 36 p. - Beperkte oplage van 600 exx., niet in de handel.

Eerbetoon aan 3 in de 2e Wereldoorlog omgekomen Delftse politiemensen.

Fluitsma, Maaike

Toby en Kat 4-ever / door Maaike Fluitsma; tek. van Harmen van Straaten. - Haarlem: Uitgeverij Holland, 2005. - 128 p.: ill.; 25 cm. - Jeugdliteratuur 10-12 jaar.

Maaike Fluitsma (geb. Delft, 1962).

Geertzenwijk, J.H.

Oude Delft 171, 173, 175 / J.H. Geertzenwijk. - Delft: [de auteur], 2005. - [39] p.

Overzicht van de eigenaars en bewoners van genoemde huisnummers met korte biografische gegevens.

Geljon, Piet Abraham

De algemene banken en het effectenbedrijf, 1860-1914 / Piet Abraham Geljon. - [S.l.: de auteur] (druk: Wormerveer: DDPP); , 2005. - ix, 577 p. - Proefschrift VU, Amsterdam. - Verschijnt ook in de NIBE-SVV-Bankhistorische reeks (nr. 25) als 3e deel van *Geschiedenis van de algemene banken in Nederland, 1860-1914*. p. 52-55: Delft: een aristocratisch administratiekantoor.

Gemeente Delft

Ken Delft: netwerken in de regio. - Etten-Leur: Triagilitas, cop. 2004. - 108 p. (Ken Nederland). - Kennismaking met Delftse bedrijven.

Genealogische Vereniging Prometheus

Kwartierstatenboeken 1 t/m XII, Kronieken 1992 t/m 2000. - Delft: Genealogische Vereniging Prometheus, 2005. - 1 cd-rom + handleiding (19 p.).

Graaf, Ronald de

Oorlog, mijn arme schapen: een andere kijk op de Tachtigjarige Oorlog, 1565-1648 / Ronald de Graaf. - Francker: Van Wijnen, cop. 2004. - 686 p.

Gut, Alice, & Gertjan van der Harst

Delft / red. Alice Gut en Gertjan van der Harst; [bijdr. Wim Weve en anderen]. - 23 p. Spe-

ciaal katern in: *Monumenten*; uitgave van de Stichting Monumenten; jrg. 26 (2005) 9.

Katern uitg. in samenw. van de Gemeente Delft met de red. van het tijdschrift Monumenten, de beide redacteuren werken bij het Vakteam Monumentenzorg en bouwkwaliiteit van de Gem. Delft.

Haar-Kruize, Janny ter

'De Fabrieksbode' als spiegel van maatschappelijke veranderingen: de vrouw in de Gistfabriek en 'de Fabrieksbode': 120 jaar emancipatie (1882-2001) / Janny ter Haar-Kruize. - In: *Delfia Batavorum jaarboek ...*; 2004; p. 149-166.

Haen-van den Broek, Toos

Schuiten-jager - Van den Broek: genealogie per generatie / samengesteld door Toos Haen-van den Broek. - Monnickendam: [de auteur, ca. 2000]. - 1 cd-rom (R). - Aanvullingen op de medio 1980 uitgegeven publicatie *De familie Van den Broeck uit Capelle aan den IJssel*. (De familie Van den Broek uit Capelle aan den IJssel; suppl. 1).

Vanaf de 19e eeuw wonen familieleden in Delft.

Haks, Donald

De correspondentie van Willem van Oranje: presentatie van de data- en beeldbank in Stedelijk Museum Het Prinsenhof te Delft, 12 april 2005 / bijdr. D. Haks ... [et al.]. - Den Haag: Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, 2005. - 102 p.: ill.; 24 cm. - Bevat ook 3 van de toespraken gehouden bij de presentatie van bovengenoemd data- en beeldbank.

De data- en beeldbank biedt toegang tot meer dan 12.500 brieven en andere documenten aan of afkomstig van Willem van Oranje en is raadpleegbaar via de website: www.inghist.nl

Ham, J.

Van boerderij tot kapsalon / J. Ham. - In: Jaarverslag Historische Vereniging Oud-Schippluiden; jrg. 2004, p. 44-52. - Geschiedenis van de boerderij (*1893) aan de Dijkshoornseweg nr. 58 te Den Hoorn (voorheen Hof van Delft).

Hazendonk, Rik van

Kunst! jubileumuitgave tiende, 22+23 oktober 2005 / samenst. en red. Rik van Hazendonk... [et al.]; foto's Joost Konings ... [et al.]. - Delft: Stg. Kunstdoelen Delft, 2005. - [144] p. + plattegrond met locatie van ateliers (47x32 gevouwen tot 24x16 cm). - Catalogus bij de 10e Delftse Atelierroute met foto's en korte biografiën van de deelnemende kunstenaars.

Heere, Elger, & Martijn Storms

Rapportage gebruiks- en beheersinterviews kaartboeken en prekadastrale kaarten / Elger Heere en Martijn Storms. - Utrecht: Universiteit Utrecht, 2005. - 35 p.

De onderzoekers verrichten een pilotonderzoek voor het Gemeentearchief Delft waarbij de 9 hier aanwezige kaartboeken zijn beschreven en geanalyseerd. De gevonden percelen zijn gelokaliseerd en in een GIS-omgeving op een moderne topografische kaart ingetekend. Een beschrijving van de kaarten in Access is hieraan gekoppeld.

Heijden, Connie van der

Als de wind luistert / tekst Connie van der Heijden; ill. Peter Britsia. - Dodewaard: Van Eck & Oosterink, 2005. - [30] p. - Prentenboek.

P. Britsia is een Delftse auteur/illustrator.

Hoekstra-Klein, Wik, & Jaap Hoekstra

Van oude merken, de dingen die voorbijgaan: over de restauratie van een recla-

meschildering in Delft / samengest. door Wik Hoekstra-Klein en Jaap Hoekstra; m.m.v. Peter Zwaal. - 4e gew. druk (35 exx.). - Delft: [de samenstellers], 2005. - 24 p. - Oorspr. uitg. (60 exx.): Delft, 1995. - In spiraalband.

Betreft de Ranja-reclame op de gevel van kapsalon A. Haring, hoek Coenderstraat/Westerstraat (Westerkwartier).

Hooimeijer, Marloes

Isa's zomer: twee zomerse voorleesverbaaltjes / Marloes Hooimeijer; met tek. van Thijs Schenk. - Delft: [de auteur], 2005. - [48] p. - Bevat 2 verhalen voor kinderen v.a. 3 jaar: *Wieberwegwesp*, en: *Zonnebloem voor een zoen*.

Houtzager, Hans

Delfia Batavorum jaarboek ...: 2004 / red.: Hans Houtzager ... [et al.]. - Delft: Historisch Vereniging Delfia Batavorum, 2005. - 223 p. - (Delfia Batavorum jaarboek ...; 2004).

Opgedragen aan Wim van Leeuwen vanwege zijn grote inzet en betrokkenheid bij het tot stand brengen van de Stg. Kerkelijk Erfgoed Delft en de Stg. Vermeer in Delft. Dit deel bevat o.a. de vaste rubrieken: Kroniek over [...]; 'Delfiana'; Archeologische kroniek, Nieuwe straatnamen en Publicaties over Delft of door Delftenaren. Alle historische artikelen zijn onder de naam van hun auteur opgenomen.

Internationaal Instituut voor Lucht- en Ruimtekartering, en Aardkunde (ITC)

1950, ITC: milestones in ITC's 55-year history. - Enschede: International Institute for Geo-Information Science and Earth Observation (ITC), 2005. - [56] bl. - In spiraalband.

Vanaf de stichting gevestigd in Delft. In 1956 wordt het gebouw aan de Kanaalweg officieel geopend. In 1971 verhuisde de instelling gedeeltelijk naar Enschede.

Kernkamp, P.M.

Tussen Reformatie en Revolutie: de familie Paspoort te Delft / onder red. van P.M. Kernkamp. - In: *De Nederlandsche Leeuw: maandblad van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde*; jrg. 122 (2005), kol. 6-49.

Genealogie vanaf 2e helft 16de t/m 18e eeuw.

Krapels, Leo

Van Maas tot Mississippi: hoofdstukken uit de geschiedenis van de families Crapels en Krapels / door L.J.A. Krapels. - Wageningen: Stg. Crapels & Krapels, 2005. - 308 p. + afstammingschema (6 bl.).

Kreuger, Frederik H.

The life and work of Han Van Meegeren, master forger / by Frederik H. Kreuger. - [Delft]: F.H. Kreuger (Delft: Sieca), 2005. - 268 p.. - Omslagtitel: *Biography Van Meegeren*. - Vert. van: Han van Meegeren, meestersvervalser (2004). - Tevens biografie van Han's zoon Jacques Henri van Meegeren. - Deze Engelse vertaling is uitgebreid met nieuwe gegevens en illustraties maar bevat niet de ill. uit de oorspr. Nederlandse uitgave. - Beperkte oplage van 7 exx. voor studiedoeleinden.

Han van Meegeren (1889-1947) studeerde van 1907-1912 bouwkunde in Delft. Daarna werkte hij als assistent bij de TU en als kunstschilder.

Kreuger, Frederik H.

'Het straatje' van Vermeer en zijn locatie / Frederik H. Kreuger. - In: *Delf: cultuurhistorisch bulletin Delft*; jrg. 7 (2005) 3, p. 13-16; 7 (2005) 4, p. 12-16.

Kristinsson-Reitsem, Riet

Almanak Delftsche Vrouwelijke Studenten Vereniging, 1904-1994/2004 / [Riet Kris-

tínsson-Reitsema]. - [S.l.: s.n.], 2004. - 188 p.: ill.; 30 cm. - Gefingeerde titel.

In 1976 gaat de D.V.S.V. op in het Delftsch Studenten Corps (DSC).

Krogt, Peter C.J. van der

Y: kaart van de levensweg / Peter van der Krogt. - In: *Caert-tbresoor: tijdschrift voor de geschiedenis van de kartografie in Nederland*; jrg. 23 (2004), p. 106-108.

De Y, symbool van de Latijnse School te Delft en van de levensweg.

Kruk, Piet van der

Nicolaas van der Kruk, gesneuveld op 10 mei 1940 tijdens de slag om Ypenburg / door Piet van der Kruk. - In: *Mededelingenblad Nederlandse Genealogische Vereniging. Afdeling Delfland*; jrg. 14 (2005), p. 1040-1045. - Bevat ook kwartierblad.

Voorouders wonen o.a. in Delft.

Lambour, R.C.

400 jaar volgens Bartjens: meester Willem Bartjens (1569-1638) en de zijnen in Amsterdam en Zwolle, zijn schoonfamilie Stangerus in Amsterdam en Delft en de Delftse regent Andries van Stangerlant als erfflater / door R.C. Lambour. - In: *De Nederlandse Leeuw: maandblad van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde*; jrg. 121 (2004), kol. 76-112.

Leeuwen, Hendrik van

Op straat / foto's en tekst Hendrik van Leeuwen. - Delft: Klats publiciteit, 2004. - 72 p.: ill.; 23 cm. - Eerder verschenen in de *Delftsche Courant*.

Foto's van het straatleven in Delft met korte poëtische toelichting.

Lem, Anton van der

Een digitaal monument voor Willem van Oranje: de inventarisatie van zijn brieven voltooid / Anton van der Lem. - In: *Spiegel historiael: maandblad voor geschiedenis en archeologie*; jrg. 40 (2005), p. 131-135).

Interview met verantwoordelijk red. prof.dr. H. Smit van het Instituut voor Nederlandse Geschiedenis.

Lokin, Daniëlle H.A.C., & Johan Grabijn

Gezicht op Delft in de 21ste eeuw door Johan Grabijn / auteur Daniëlle H.A.C. Lokin en Johan Grabijn. - Delft: Gemeentemusa Delft (druk: Tan Heck), 2005. - 108 p. - Uitg. bij de gelijknamige tentoonstelling in Stedelijk Museum Het Prinsenhof, 10 sept. 2005 - 9 jan. 2006.

Mast, Jan van der

Mijn Hamlet! / Jan van der Mast. - [S.l.]: F&N Eigen Beheer, [2005]. - 198 p. - Roman over de verhoudingen binnen een (fictieve) Delftse amateur-toneelvereniging.

Mathijssen, A.H.H.M. (Guus)

Gerrit de Hoog (1784-1812), Nederlands eerste gepromoveerde veearts / Guus Mathijssen. - In: *Delftia Batavorum jaarboek ...: 2004*; p. 57-78. - Eerder verschenen in: *Argos: bulletin van het Veterinair Historisch Genootschap*; najaar 2001.

Gerrit de Hoog (Delft, 1784...1812) werd in 1796 opgenomen in de Fundatie van Renswoude te Delft en volgde daar voorbereidend wetenschappelijk onderwijs.

Meggelen, Mels van, & Saskia Goëken

Verbalen van steden: persboek 2001-2004 / samenst. Mels van Meggelen en Saskia Goëken. - Leiden: Erfgoedhuis Zuid-Holland, 2004. - 196 p.: ill.; 30 cm. - Uitg. aan het einde van het gelijknamige project van de Provincie Zuid-Holland i.s.m. met het Erf-

goedhuis Zuid-Holland en de steden Delft, Dordrecht, Gorinchem, Gouda, Leiden, Vlaardingen & Zoetermeer. - Beperkte oplage van 60 exx.

Mensert, Pieter

Van timmermanswinkel tot Timmerbedrijf P. Mensert Jr., Oude Delft 168A te Delft / door Pieter Mensert. - Gouda: P. Mensert, 2004. - 70 bl.

Bevat ook overzicht van de huizen in eigendom van de familie (27 bl.) en afbeeldingen van het gebruikte drukwerk (8 bl.).

Moerman, Jacques W.

Kaartboek van Potter ontdekt / J.W. Moerman. - In: *Jaarverslag Historische Vereniging Oud-Schipluiden*; jrg. 2004, p. 27-30.

In het kaartboek van het Oude- en Nieuwe Gasthuis (G.A. Delft, Afd. B&G, inventarisnr. 774) zijn o.a. 44 ongesigneerde en ongedateerde kaarten opgenomen van Jan Jansz. Potter (ca. 1535-1590). Dhr. Moerman concludeert dat deze in de periode 1585-90 vervaardigd kunnen zijn.

Moerman, Jacques W.

De landmeter Jan Jansz. Potter is de belangrijkste kaarttekenaar van het oudste kaartboek van het Oude en Nieuwe Gasthuis in Delft / door Jacques Moerman. - In: *Historisch jaarboek Westland*; jrg. 18 (2005), p. 82-87.

Mout, M.E.H.N. (Nicolette)

Kerk en staat in een turbulente samenleving. - [Delft]: Gemeentearchief Delft, 2004. - 47 p. - (Willem van Oranje-lezing; vol. 6 (2004)).

Teksten van de 6e 'Willem van Oranje-lezing': Kerk en staat in de zestiende eeuw' door mevr. prof.dr. M.E.H.N. Mout, universiteit Leiden, en: 'Scheiding van kerk en staat in de eenentwintigste eeuw' door dr. M.J. Cohen, burgemeester van Amsterdam, gehouden in juni 2004 in Stedelijk Museum Het Prinsenhof.

Nagtegaal, Hans

Aanspraak op een voorname afstamming: familiewapens van het Delftse geslacht Van der Dussen / Hans Nagtegaal. - In: *Genealogie: kwartaalblad van het Centraal Bureau voor Genealogie*; jrg. 11 (2005), p. 98-101.

Nederlandse Organisatie voor Toegepast-Natuurwetenschappelijk Onderzoek (TNO)

Sterke staaltjes: vijftig voorbeelden van vernieuwing uit de wereld van TNO / samenst. en eindred. Corporate Communicatie TNO; bijdr. Laur Crouzen ... [et al.]. - Delft: TNO, 1997. - 108 p.

Rahardjo-Koelman, A.

Lespakket 'Wonen en leven in de Choorstraat' / samengesteld door mw.A. Rahardjo-Koelman en M. Lommers. - Delft: [de samenstellers], 2004. - [16] bl. - Eindproject 'Uit en thuis, een uitdaging', 2004.

Lespakket ontwikkeld voor leerlingen van de Laurentius praktijkschool in Delft.

Remery-Voskuil, Marry

Ruim negentig jaar zusters van Roosendaal en het lager onderwijs voor meisjes aan de Voorstraat in Delft, (1873-1965) / Marry Remery. In: *Delfia Batavorum jaarboek ...: 2004*; p. 101-118.

St. Antoniusschool, Voorstraat, geleid door de zusters van Roosendaal (Congregatie Penitenten Recollectinen van de Onbevleete Ontvangenis).

Remery-Voskuil, Marry, & Wim van Dijk

80 jaar R.K. onderwijs in de Wippolder: Cornelius Musius- Geertruida van Oosten- en Theresiakleuterschool in Delft / red. Marry Remery-Voskuil en Wim van Dijk ... [et al.]. - Delft: Cornelius Musiusschool, 2005. - 112 p. - Herdenkingsuitgave, 1924-2004.

Roobol, Marianne

De Landszaken: de godsdienstgesprekken tussen gereformeerde predikanten en D.V. Coornbert onder leiding van de Staten van Holland (1577-1583) / Marianne Roobol. [S.l.: de auteur, 2005]. - 332 p. - Proefschrift Universiteit van Amsterdam.

De Delftse predikanten Arent Cornelisz., of Crusius, (1547-1605) en Reginaldus Donteclock (ca. 1545- na 1611) behoorden tot de tegenstanders van Coornhert.

Ruyter, Pieter de

Hoffe van Gratie, Van der Mastenstraat te Delft: Pieter de Ruyter Restauratie: restauratie van een kwartierstaat op linnen uit de 17e eeuw, en de schilderijlijst van een kwartierstaat op papier: Hoogduin Papierrestauratoren: conservering/restauratie van een kwartierstaat op papier, en van 4 papieren objecten. - Delft: Pieter de Ruyter Restauratie, 2004. - 18, [29] p. - Opdrachtgever: Vereniging Hendrick de Keyser, Amsterdam. - Restauratie: jan.-sept. 2004. - Fotoverslag van de werkzaamheden.

Ruyter, Pieter de

Verantwoord investeren: woorden, verven, varen: gedichten 2000-2005 / Pieter de Ruyter; red. Marjan Nas ... [et al.]. - Delft: Pieter de Ruyter; Joke Krul Grafische Vormgeving, 2005. - 146 p.

Sandberg, Ellen

Delfland - Lepelland: 16 jaar lepelaars; waarnemingen en onderzoek / Ellen Sandberg en Vogelwacht 'Delft en omstreken'. - Delft: Vogelwacht 'Delft en omstreken', 2005. - 124 p.

Schiller, Friedrich

De opstand der Nederlanden / Friedrich Schiller; vert. Wilfred Oranje; naw. en annot. Eric Moesker. - Amsterdam: Boom, cop. 2005. - 496 p.. - Vert. van resp.: *Geschichte des Abfalls der vereinigten Niederlande von der Spanischen Regierung* (oorspr. uitg.: 1788); *Des Grafen Lamoral von Egmont Leben und Tod* (oorspr. uitg.: 1789) en *Merkwürdige Belagerung von Antwerpen in den Jahren 1584 und 1585* (oorspr. uitg.: 1795).

Schledorn, Loet

Delft en Willem van Oranje / Loet Schledorn. - In: *Delft: cultuurhistorisch bulletin Delft*; jrg. 7 (2005) 2, p. 2-7.

Scholten, Frits

Sumptuous memories: studies in seventeenth-century Dutch tomb sculpture / Frits Scholten. - Zwolle: Waanders, 2003. - 272 p. - (Studies in Netherlandish art and cultural history; 5). - Vert. van dissertatie Universiteit van Amsterdam.

Beschrijft o.a. het grafmonument van Willem van Oranje in de Nieuwe Kerk en dat van Tromp in de Oude Kerk.

Sparnaaij, J.M.C. (Mieke)

De familie Sperna Weiland: een loot aan de Sparnaaij-stam / J.M.C. (Mieke) Sparnaaij. - Amersfoort: [de samensteller], 2004. - 147 p. - Omslagtitel: *Verder gespeurd: de familie Sperna Weiland.*

Stakelbeek, Hans

32x5x4: 640 m² Poptabof: 32 buiskamers in de Delftse buurt Poptabof / gefotografeerd door Hans Stakelbeek; tekst Ingrid van der Vlis; red. Gemeente Delft. Vakteam Communicatie. - Delft: Gemeente Delft: Woonbron, 2005. - [72] p. - Foto's gemaakt in de periode mei 2004 t/m febr. 2005. - Uitg. als onderdeel van Kunst in de Wijken, een gemeentelijk cultuur-programma waarbij kunstenaars i.s.m. bewoners van de 7 Delftse wijken kunstprojecten tot stand brengen.

Starrenburg, Wil

Buurtbuis De Molschoop, 1985-2005 / bijdr. Wil Starrenburg ... [et al.]. - Delft: Buurtbuis De Molschoop, 2005. - 34 p.

Stoorvogel, Arie

Het grote Stoorvogel-boek: de parenteel van Jan Willemsz. Stoorvogel (1631 ca. 1698) / Arie Stoorvogel. - Maassluis: [de samensteller], 2005. - 2 dl. (226 bl.).

Nakomelingen woonden o.a. in Delft. - Genealogie opmaak Haza-21.

Struijk, A.J.J.

De molens van de Zuidpolder van Delfgauw / A.J.J. Struijk. - In: *Delfia Batavorum jaarboek ...: 2004*; p. 121-136.

Torney, Irma

Werken met educatieve blauwdrukken in het Gemeentearchief / Irma Torney. - In: *Oud nieuws: een tijdschrift over cultureel erfgoed en educatie*; vol. 2005.1, p. 6-7.

Interview met Peter Hofland, hoofd educatie Gemeentearchief Delft, over het werken met lespakketten voor het onderwijs.

Verhaar, Anouk

Verbalen tekenen de wijk: Hof van Delft, Voordijksboorn / ill. Anouk Verhaar ... [et al.]; fotografie: Wouter van de Haak; tekst Margreet Ruysbroek en Gitty Verhagen. - Delft: BWD & VAK (drukwerk Nivo), 2005. - [24] p. + cd. - Verhalen van buurtbewoners in beeld en geluid.

Uitg. n.a.v. het VertelProject in de wijk in opdracht van de Brede School i.s.m. Breed Welzijn Delft en Vrije Akademie Delft.

Verhoeven, Gerrit

Meisjeshuis als erfgoed / Gerrit Verhoeven. - In: *Delf: cultuurhistorisch bulletin Delft*; jrg. 7 (2005) 1, p. 1-8.

Verhoeven, Gerrit

Het Meisjeshuis in Delft: een monument voor kennis en cultuur; 1390-2005 / Gerrit Verhoeven; met medew. van Marlise Hof. - Delft: Gemeentearchief Delft, 2005. - 60 p.

Verhoeven, Gerrit

De Waalse Kerk en Oranje / Gerrit Verhoeven. - In: *Delf: cultuurhistorisch bulletin Delft*; jrg. 7 (2005) 2, p. 7-9.

Vermeulen, Ger

S.V. Wippolder, Sportpark Pauwmolen: 1914-jubileumblad-2004 / [bijdr. Ger Vermeulen en anderen; red. W. van Geenen]. - Delft: S.V. Wippolder, 2004. - [32] p.

De vereniging begon onder de naam: 'Onderling Bevriend'.

Vliet, Elma van

Mam, vertel's!: omdat je bijzonder bent / [samengesteld door] Elma van Vliet. - 5 dr. - Utrecht: Het Spectrum, 2005. - 144 p.. - 1e uitg. 2004.

Persoonlijke vragen aan moeder met ruimte voor haar antwoorden samengesteld door de Delftse Elma van Vliet.

Vliet, Elma van

Pap, vertel's!: omdat je bijzonder bent / [samengesteld door] Elma van Vliet. - Utrecht: Het Spectrum, 2005. - 143 p.

Persoonlijke vragen aan vader met ruimte voor zijn antwoorden samengesteld door de Delftse Elma van Vliet.

Vlis, Ingrid van der

Poptabof: een Delftse buurt vol idealen / teksten Ingrid van der Vlis. - Delft: Gemeentearchief, cop. 2005. - 80 p.

Voets, Ton

Ton Voets Architecten, Den Haag & Bonaire / tekst Ton Voets. - Delft: Ton Voets Architecten, 2004. - [8] p. - Uitg. als nieuwjaarsgroet voor 2005 in beperkte oplage van 250 genummerde exemplaren in omslag.

Warffemius, Ab

400 jaar kerken in 'de Papenboek': de Maria van Jessekerk en haar voorgangers / Ab Warffemius; [foto's P. van Galen en anderen]. - Zeist: Rijksdienst voor de Monumentenzorg; Delft: Sint-Hippolytusparochie, 2005. - 160 p. - Uitg. t.g.v. de afronding van de restauratie van de Maria van Jessekerk.

Warffemius, Ab

De Sint-Hippolytuskerk (1836-1886) in beeld / Ab Warffemius. - In: *Delfia Batavorum jaarboek ...: 2004*; p. 83-98.

St.-Hippolytuskerk (1836-1886), Voorstraat (westzijde) op de plaats van de huidige huisnr. 45-49.

Warffemius, Ab

Het woonhuis van Johannes Vermeer: twee keer gereconstrueerd / Ab Warffemius. - In: *Nieuwsbrief: een uitgave van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg*; jrg. 15 (2003) 3, p. 8-9.

Commentaar op de reconstructie van dr.ir. H.J. Zantkuijl op internet:

www.johannesvermeer.info

Weve, Wim F.

Grenspalen van Delft / Wim Weve. - In: *Delfia Batavorum jaarboek ...: 2004*; p. 137-145.

Weve, Wim F.

De Le Comteprijs 2003 / Wim Weve. - In: *Delfia Batavorum jaarboek ...: 2004*; p. 169-174. - Beschrijft de 3 genomineerden uit 2003 voor de 5e Le Comteprijs uitgereikt in 2004.

Weve, Wim F.

Monumenten van religie / Wim Weve. - In: *Delf: cultuurbistorisch bulletin Delft*; jrg. 7 (2005) 3, p. 1-6.

Zuidema, Liesbeth

Weerspiegeling van twee leefwerelden: het Delftse Kartuizerklooster en het drieluik met de familie Van Beesd / Liesbeth Zuidema. - In: *Madoc: tijdschrift over de Middeleeuwen*; jrg. 18 (2004), p. 260-270.

Het drieluik afkomstig uit het voormalige Kartuizerklooster St. Bartholomeus in Jerusa-lem (1470-1572) bevindt zich in het Suermondt-Ludwig Museum, Aken.

voor exclusieve mode

- APRIORI
- BASSLER
- GERRY WEBER
- GIL-BRET
- HAUBER
- LECOMTE
- LUCIA
- MICHÈLE

mode
de zwart

Oude Langendijk 9 • 2611 GK Delft • Telefoon 015-2125625

Het gemeentebestuur van Delft in 2005

Burgemeester: mr.dr.s. G.A.A. Verkerk

Gemeentesecretaris: H. Camps

Wethouders: J.P.Torenstra (PvdA); J.D. Rensen (PvdA); C.L. Baljé (VVD) (tot 1 juni); R. Vuijk (VVD) (vanaf 3 juni); H.J. Grashoff (GroenLinks); Chr. Mooiweer (STIP)

Raadsleden:

PvdA

R.D. Blinker (1998)

P. Kiela (2002)

mw. A.L. Koning (2002)

E.H. Otto (2005)

R.M. de Prez (1998)

mw. F.M. Stolker* (2002)

mw. L.C.A. Zweekhorst (1994)

CDA

M. Aközbeke (1998)

N.A.J.M. van Doeveren* (1994)

G. Engels (2002)

mw. M.D.Th.M. de Jong (2002)

mw. M.C. Junius (2003)

A.J.F. van Tongeren (1997)

VVD

mw. E.G.D. Geursen (2003)

mw. L.J. van der Hoek (2000)

A.S.A. van Leeuwen (2001)

R. Vuijk (vanaf 3 juni wethouder)

mw. W.C. Steffen-Hoogendoorn* (vanaf juni)

mw. M.H. Welle Donker (2002)

Leefbaar Delft

R. Eduard (sept. 2002)

H. Gabeler (2002)

mw. M.H.J.W. Manggaprow (2002)

M.H.J.M. Stoelinga* (2002)

J.P. de Wit (1998)

* = fractievoorzitter

het jaartal geeft aan wanneer men raadslid geworden is actuele informatie: <http://www.raad.delft.nl/>.

Onafhankelijk

(samenwerking met Groen Links
vanaf 23 februari)

R.H. Kroon (2003)

Groen Links

mw. S.C.C.M. Bolten (1998)

W. Bot* (1994)

mw. S. Jähnichen (2002)

C. Tas (2002)

STIP

A.L. van Breukelen* (2004)

J.B. van Putten (2004)

mw. S.E. Wielens (2003, tot oktober)

D. Riphagen (2005, vanaf oktober)

Stadsbelangen

J.Ph. de Jong (2002)

W.M. de Koning (1998)

A. Meuleman* (1998)

D66

mw. C.E. Lourens* (1994)

ChristenUnie/SGP

J. van den Doel* (1991)

SP

B. Taebi* (2002)

De Delftse bevolking

Op 31 december 2005 telde Delft 95.087 inwoners, waarvan 49.710 mannen en 45.377 vrouwen.

Bron: Gemeente Delft, Concernafdeling Communicatie en Onderzoek

Pieter de Ruyter Restauratie

Restauratie, reconstructie & conservering van historische beschilderingen (in/exterieur) en schilderijen.

Onderhoudsschilderwerk.

Verguldingen, hout- en marmerimitaties.

Documentatie over reeds gerestaureerde werken.

Erkend AF-schilder
en lid VeReS.

Pieter de Ruyter Restauratie
Donkerstraat 3, 2611 TE Delft
015-2122017 b.g.g. 06-51342776

internet: members.lycos.nl/pieterderuyterdelft/

Over de auteurs

Drs. W.H.M. Aalbers (Alkmaar 1936) studeerde sociale geografie aan de Universiteit van Amsterdam met specialisatie planologie aan de TU Delft. In 1963 kwam hij naar Delft en was als docent verbonden aan de afstudeerrichting stedenbouwkunde van de TU. Van 1970 tot 1978 was hij gemeenteraadslid in Delft. Van 1979 tot 1991 was hij gedeputeerde van de provincie Zuid-Holland met de portefeuilles ruimtelijke ordening en volkshuisvesting, respectievelijk gezondheidszorg en welzijn, en van 1995 tot 2005 hoogheemraad van het Hoogheemraadschap van Delfland met de portefeuille ruimtelijke ordening. Sinds november 1997 is hij voorzitter van Delfia Batavorum. Ook is hij ondermeer vice-voorzitter/secretaris van de Raad van toezicht van de Stichting Zorginstellingen Pieter van Foreest.

Mw. A.M. Bergman (Delft 1929) was van 1951 tot 1986 werkzaam bij de Nederlandse Kabelfabriek. Zij voltooide bij de LOI de cursussen Journalistiek, Nederlandse Letterkunde, Cultuurgeschiedenis en Kunstgeschiedenis. Sinds 1996 maakt zij deel uit van het Algemeen Bestuur van Delfia Batavorum.

Drs. E.J. Bult (Den Haag 1954) studeerde sociale geografie aan de Vrije Universiteit en culturele pre- en protohistorie aan de Universiteit van Amsterdam. Daarna werkte hij van 1985 tot en met 1990 bij de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek in Amersfoort. Sedert 1 januari 1991 werkt hij als gemeentelijk archeoloog bij de dienst Stadsontwikkeling van de gemeente Delft.

Dr. H.L. Houtzager (Delft 1935), voorzitter van de Redactiecommissie van Delfia Batavorum, studeerde geneeskunde in Leiden en werd in Nijmegen opgeleid tot vrouwenarts. Hij promoveerde in 1968 op het proefschrift *De vorming van oestrogenen in geval van mola-zwangerschap*. Tot juli 1996 was hij werkzaam als gynaecoloog in het Reinier de Graaf Gasthuis te Delft. Hij publiceerde tal van artikelen over gynaecologie en verloskunde, alsmede over de geschiedenis van de geneeskunde.

Dr. P.C.J. van der Krogt (Delft 1956), lid van de Redactiecommissie van Delfia Batavorum, studeerde fysische geografie en kartografie te Utrecht. Hij promoveerde in 1989 op het proefschrift *Globi Neerlandici: De produktie van globes in de Nederlanden*. Hij publiceerde diverse artikelen en boeken over de historische kartografie en over de geschiedenis van Delft, met name over de naamkunde. Thans is hij verbonden als onderzoeker aan het historisch-kartografische onderzoeksproject 'Explokart' van de Faculteit Geowetenschappen van de Universiteit Utrecht. Hij is adviseerend lid van de commissie Straatnaamgeving van de gemeente Delft.

Theo Laurentius (Voorschoten 1936) is vanaf 1963 kunsthandelaar. Van 1972 tot 1996 nam hij deel aan de Delftse Oude Kunst- en Antiekbeurs. Hij is Rembrandtexpert en papierhistoricus. Vanaf 2001 is hij gevestigd in Middelburg.

J.A. Meter Hagg (Den Haag 1952) studeerde MO-A Nederlands en was van 1978 tot 1993 verbonden aan de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag, waarbij hij de vereiste bibliotheekopleiding heeft gevolgd. Vanaf februari 1993 is hij als bibliothecaris werkzaam bij de Gemeentelijke Archiefdienst van Delft.

M. van Noort (Delft 1933) was van 1975 tot 2000 secretaris van de Redactiecommissie van Delfia Batavorum en is vanaf 2002 voorzitter van de Excursiecommissie. Sinds de oprichting van het medisch farmaceutisch museum De Griffioen in 1989 vervult hij de functie van secretaris. Tot aan zijn pensionering was hij als manager werkzaam bij een farmaceutische multinational als hoofd opleidingen medische dienst en waarborg kwaliteit klinisch onderzoek.

Dr. G. Verhoeven (Werkendam 1958), studeerde geschiedenis aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, waar hij in 1992 promoveerde op het proefschrift *Devotie en negotie. Delft als bedevaartplaats in de late middeleeuwen*. In 1989 behaalde hij het diploma hoger archiefambtenaar. Hij werkte achtereenvolgens bij de Vrije Universiteit, het Gemeentearchief Amsterdam, de Hervormde Gemeente Amsterdam en de Fryske Akademy te Leeuwarden. Van 1994 tot 2006 was hij gemeentearchivaris van Delft.

Ir. W.F. Weve (Delft 1947) studeerde architectuur en restauratie aan de T.H. Delft en was enige jaren student-assistent bij prof. dr. ir. C.L. Temminck Groll. Na zijn afstuderen was hij als wetenschappelijk ambtenaar verbonden aan de T.H. Delft en onderzocht en beschreef in die hoedanigheid enkele monumenten in rijksbezit. Sedert 1987 is hij als bouwhistoricus werkzaam bij de gemeente Delft. In die functie publiceerde hij in 1996 zijn *Monumenten in Delft*. Sedert april 2001 is hij daarnaast secretaris van de Stichting Bouwhistorie Nederland.

UW PARTNER BIJ
● ONDERHOUD
● VERBOUW

Naaborg's Bouwbedrijf B.V.
Wateringsevest 21, 2611 AW Delft
Tel. 015-2122416, Fax 015-2121271

Naamregister

F. de Jong

- Aalbers, W.H.M. 9, 12, 14, 43, 55, 64, 81, 142, 179
Aagnetapark 37
Airbus A380 22
Akkeren, Olga van 22
Aközbek, M. 177
Albrecht van Beieren 106
Aleid van Gelre 91, 105
Aleid van Malsenlaan 128
Aleid(a) van Holland 82, 91, 101, 106
Alexander IV, paus 90
Amsterdam 69
Apollo 67
Armamentarium 124
Augustinus, G.J. 9, 11, 82
Bagijnentoren 18
Bak, Gregor 34
Bakema, Niels 139, 140
Balck, Uldricus 75
Balen, Katya van 36
Bali 38
Baljé, C.L. 26, 27, 28, 177
Balkenende, P.J. 24
Ballast Nedam 23
Barbarasteeg 139
Barendse, P. 10, 12
Bastiaanshof 163
Bauhin, Kaspar 74
BBC 21
Beatrix, koningin 38
Becker, P. 7
Been van Wena, Mathijs de 158
Beesd 101, 103, 113
Beestenmarkt 40
Beijersbergen, Erwin 22
Bemmel, Hans van 22
Bender, P. 14
Benschop, Frits 146
Bergman, A.M. 4, 10, 12, 179
Berne, abdij 103
Bethel, ziekenhuis 140
Bethlehemkapel 39
Biesboer, Pieter 15, 16
Bijl, J. 21
Bill Baker Band 27
Binnenstadforum 10, 12
Binnenwatersloot 34
Bleyswijck, Dirck van 4, 57, 59, 61, 62, 72, 73, 131
Blij, Joop de 31
Blinker, R.D. 177
Blom, N. van der 68
Boitet, Reinier 57, 59, 61, 62, 131
Bolmer, Ben 36
Bolten, S.C.C.M. 177
Bolwerk 18
Bom, Gerrit 131
Bomenwijk 25
Boogert, Loek 31
Born, Anton 22
Bornius, dominee 155
Bot, W. 177
Boterbrug 145, 146
Bouwmeester, P. 9
Brasserspad 163
Brede Welzijnsgroep Delft 34
Bredius, Abraham 49
Brehm, Enrico 24
Breugelmans, R. 67
Breukelen, A.L. van 177
Brevet, F.J. 67, 68
Bror von Blixen-Finecke, C.F.D.A. 75
Brouwer Rotatie 22
Bruijn, Marc-Jan de 158
Brussel, Theodor van 131, 133
Bubb Kuyper 154
Buitenwatersloot 157, 163
Bult, E.J. 11, 15, 32, 81, 113, 179

- Buma, Sybrand 34
 Burgersdijk & Niermans, veilinghuis
 151, 152
 Busquets 18
 Buytenweye, Die 22
 Calvé 127
 Camaretten 149
 Camps, H. 177
 Cebes de Thebaan 72
 Ceramstraat 163
 Cesare Ripa 72-74
 Choorstraat 57
 Christelijk Lyceum Delft 22, 24
 Christiaan VIII van Denemarken 76
 Christiaan, aartsbisschop 89
 Commissie Behoud Stadsschoon 10,
 12, 17, 44, 45, 81
 Compe, Jan ten 152, 153
 Constanza van Sicilië 86
 Constructiewerkplaatsen 123, 124, 127
 Coppoolse, J. 9, 14, 137, 142
 Cruquius 16
 Cultuurprijs A.J. Prins 10, 12
 Daalen, A.P.A. van 10
 Dalen, J. van 14
 Dante Alighieri 68
 De Eendracht 158
 De Hoop 158
 Debussyflat 38
 Deen, K.J.H.W. 9, 22
 Dekker, S. 37
 Dele Boë Sylvius, Franciscus 131, 133
 Delf, Cultuurhistorisch Bulletin 12
 Delftsche Courant 35
 Delftse Hout 32, 35
 Delftse Komedie 27
 Delftshaven 16, 38
 Delftzicht 36
 Den Hoorn 157
 Denies, oliebolbakker 40
 Deventer, Jacob van 4, 86, 100, 105,
 123
 Die Haghe, hist. Vereniging 43
 Diepenhorst, Wim 26
 Dieterink, R. 40
 Dijk, J.C. 9
 Dock van Delft 23
 Doel, J. van den 177
 Doelenplein 27
 Doeveren, N.A.J.M. van 177
 Dolhuys, museum Het 16
 Donker Curtiusstraat 163
 Doomer, Lambert 49
 Drukkerijlaan 158
 DSM 23
 Duinker, Arien 22
 DUWO 14
 EDH, handbalclub 36
 Eduard, E. 177
 Eekhout, Gerbrand van den 49
 Eglantier, De 28
 Egmond, klooster bij 102, 108
 Eijk, P. van der 10
 Eliaspad 158
 Elisabeth van Brunswijk 89
 Ende-Lijster, bruidspaar Van der 27
 Engels, G. 177
 Enschede, Joh. 50
 Ernst van Brandenburg 74
 Eschenbach, Wolfram von 68
 Esteli 27
 Etienne, Henk 146
 Excelsior, Delfts Dansorkest 30
 Eyben, E. 68
 Ezelsveldlaan 23
 Faber, B. 26
 Fabriek van Composietverven 127
 Fidchel 151
 Floris IV 88, 90, 99, 101
 Floris V 105, 115
 Floris van Henegouwen 106
 Fokker, A.D. 74
 Forest, Pieter van 152
 Fortuna 22
 Fraiture, W.A.E.X. de 9, 10, 12
 Franca, Giordana 30
 Franciscus van Assisi 93
 Fraterhuis 58, 60, 61, 73
 Frederik II, Duits keizer 85-88
 Gabeler, H. 177

- Gallas, R.M. 39
 Gastel, J. van 9, 14, 137, 142
 Gasthuisplaats 18
 Geens, C.W.A. 40
 Geert Grote 106
 Gemeentelijke Archiefdienst Delft 7,
 11, 16, 39, 40, 47, 48, 57, 58, 124,
 125, 127, 145, 146, 155
 Generaliteit van de Verenigde Zeven
 Provinciën 124, 128
 Generaliteitsalopetermagazijn 124, 128
 Gerritsma, G.T.M. 4
 Getreuer, W. 40
 Geursen, E.D.G. 177
 Giersbergen, W.M.J.I. van 4, 10
 Goes, Joannes Antonides van der 69, 70
 Goltzius, Hensrick 72
 Goudappel, C.D. 9, 48
 Gouden Veer 22
 Goyen, Jan van 39, 154, 155
 Graaf, Reinier de 133
 Grabijn, Johan 35
 Grakist, J. 4
 Grandpré Molière, M.J. 162
 Grashoff, H.J. 22, 24, 177
 's-Gravenzande 104, 105
 Greve, Wilhelmus 153, 154
 Griffioen, B.K.P. 4
 Griffioen, M.C.M. 4
 Griffioen, Medisch Farmaceutisch
 Museum De 150
 Groenendijk, Gert 30
 Groeneweg, Henk 31
 Groenewegen, Pieter Anthonisz van 39
 Guido van Henegouwen, bisschop 106
 Haak, Gerry 36
 Haarlem 15, 16
 Haarlemmermeer 16
 Ham, Boris van der 34
 Harms, Wolfgang 68-71, 74
 Harnaschpolder 26
 Harris, Rolf 21
 Hauwe, Pierre van 27, 38, 40
 Have, Roland ten 30
 Heel, J.F. 9
 Heemkerkstraat 14, 137, 138, 140-142
 Heertjeslaan 158
 Heijden-Wolfhagen, P.C. van der 4
 Heijningen, E. van 30
 Heimond 104
 Hellebrekers, Evert 34
 Hembrug 124
 Hemel, O.J.S. van 14, 139, 140
 Hendrik II, hertog van Brabant 88, 89
 Hendrik van den Keere 63
 Hendrik VI 85, 86
 Hessen, Augusta van 76
 Hessen, Willem van 76
 Heuyter, Johan de 151
 Hilkhuijsen, J.W.L. 4, 10
 Hippolytusbuurt 25, 149
 Hock, L.J. van der 177
 Hoekstra, Jan 60, 61, 63, 140
 Hoeven, M. van der 28
 Honorius III, paus 86
 Hooikade 27
 Hoornseweg 158, 163
 Houttuinen 124
 Houtzager, H.L. 4, 10-12, 15, 81, 85,
 131, 179
 Houweningen 104
 Hoven, winkelcentrum In de 37, 39
 Hugo de Groot 25, 34, 38, 45
 Hugo, Victor 74
 Huizing, Lizet 27
 Huurman, firma 63
 IKEA 23
 Immers, Naomi 36, 37
 Indische Buurt 23, 24
 Innocentius III, paus 86
 Innocentius IV, paus 86-90, 94, 95
 Isabella van Brienne 88
 Isodorus van Sevilla 70
 J.W. Blokpenning 11, 44, 47
 Jähnichen, S. 177
 Jan I van Avesnes 91, 101
 Jan van Nassau 26
 Jeugdtaptoe Delft 30, 31
 Jong, F. de 4, 10, 181
 Jong, J.Ph. de 177

- Jong, M.D.Th.M. de 177
 Jong, Willem de 40
 Jonge, C.H. de 9
 Jonk, Jan 71
 Jonquière-Kamps, A 4, 9
 Junius, M.C. 177
 Jusuf, Mohammed 38
 Kamer van Koophandel 30
 Kamperduin 16
 Karel de Grote 89
 Karitaatmolensloot 158
 Karitaatweg 158
 Kartuizerwetering 159
 Keers, A. 10, 17
 Keil, Josef 71
 Kerkpolder 24
 Kiela, P. 177
 Kipp, P.J. 40
 Kipp, W. 40
 Kipp, W.A. 40
 Kleyweg, A.C. 4
 Koelstra, J. 9, 10
 Koelstra-van der Struif, J. 9, 10
 Koenraad II, Duits keizer 114, 118
 Koenraad IV 88, 90
 Kolk 39
 Koning, A. L. 177
 Koning, W.M. de 177
 Koningsveld 4, 7, 11, 15, 85-136
 Kool, Teunis 26
 Koornbeurs 10, 12, 39
 Koppen, P.A. van 4, 47
 Koreneef, C. 9
 Koreneef, Wijnand 32
 Korenmolen 159
 Koster, Guda 22
 Kralingen, Miranda van 34
 Krogt, Peter van der 4, 7, 10, 43, 46, 47, 49, 55, 60, 157, 179
 Krogt, René van der 13, 17, 68, 81, 85, 99, 113, 123
 Kroon, R.H. 177
 Kruihuispad 163
 Kruihuisweg 158
 Kuik, Wouter 141
 Kunz, G.G. 9
 Laan van Altena 163
 Laan van Braat 159
 Laan, K.M. van der 11, 82
 Laan, M. van der 24
 Lactantius 68
 Lamsweerden, N.A.W. van 40
 Latijnse School 7, 55-59, 62, 64, 67, 72, 77
 Laurentius, Th. 7, 11, 15, 43, 48, 49, 180
 Le Comteprijs 14, 45, 137-142
 Le Poolweg 159
 Leeuwen, A.S.A. van 177
 Leeuwen, H.W. van 4, 9, 11, 47, 48
 Leeuwen, W.A.G. van 4, 10, 12, 13, 27, 157
 Leger des Heils 40
 Legermuseum 24, 26, 30, 38, 124
 Leonardo da Vinci, studievereniging 27, 39
 Leur, J.L.W. van 4
 Limburg Stirum, Rosemarijn van 11
 Lions Club 36
 Loef, J.J. van 9
 Loenen, van 16
 Lokin, Daniëlle 153
 Loosduinen, klooster bij 92, 102, 108
 Lopez Cardoso, Otto 25
 Lourens, C.E. 177
 Lutherse gemeente 36
 Machteld van Brabant 88, 89, 91, 101
 Man, Maria de 22
 Manggaprow, M.H.J.W. 177
 Mannetje, 't, kistenfabriek 127
 Maria van Jessekerk 10, 12, 24, 40
 Mariënweerd 101-105, 108, 113, 133
 Mark Smit, kunsthandel 149
 Marken, J.C. van 37
 Marras, Marianne 31
 Matham, Jacob 72
 Máxima, prinses 38
 Meegeren, Han van 49, 50
 Meer, M.A. van der 4, 10, 13, 14
 Mekelweg 163
 Mercurius 158-161, 163

- Meter Hagg, J.A. 180
 Meuleman, A. 177
 Middelburg 93
 Midden-Delfland Vereniging 9
 Minahassastraat 163
 Moderne Devotie 106, 107
 Molenbuurt 157-163
 Molengraaffsingel 159
 Molensingel 159, 160
 Molenweide 160
 Molslaan 36
 Montessorischool 36
 Montias, John Michael 32
 Mooi Weer Spelen 29
 Mooiweer, Chr. 24, 34, 39, 157, 177
 Mourali, Chazia 36
 Moutmolen 160
 Muys, Cornelis (Musius) 152
 Naaborg, J. 14
 Naaldwijk, Jan van 91
 Napoleon Bonaparte 38
 Napoleon, Charles 38
 NASA 76
 Nationaal Archief 127
 Nederlandse Bank 52
 Nicolaas en Gezellen, kerk 31, 36
 Nicolaas van Cusa (Cusanus) 107-109
 Nieuwe Kerk 15, 16, 93, 158
 Nijs, Fred 23, 25, 28, 29, 31, 32, 33, 35, 37
 Noort, M. van 10, 180
 Norbert van Xanten 101, 102
 Nusantara, Volkenkundig Museum 34
 Odé, A.W.M. 146, 147
 Oel, J. van 9
 Ogier van Voorschoten 115
 Oliemolen 159, 160
 Omslag, boekhandel De 39
 Oosterbaan, D.P. 48
 Oosterom, Chiel van 30
 Opmeer, P. 133
 Ostade, Adriaen van 50
 Otto van Beieren 88
 Otto, E.H. 177
 Otto, elect van Utrecht 88
 Oud Dordrecht, hist. Vereniging 44
 Oud Leiden, hist. Vereniging 44
 Oude Delft 14, 55, 57, 62, 67, 124, 139, 141, 155
 Oude Kerk 26
 Oudheidkundige Werkgemeenschap Delft 9
 Overbeek, Ruud 30
 Owee 35
 Paardenmarkt 128
 Papaver, Natuur- en Milieucentrum 24
 Papsouwse laan 25
 Pas, van der, korpschef 21
 Pasveer, Eric 17
 Peert, A.J.J.M. van 9
 Peijs, K. 37
 Pelmolen 161
 Pers, Dirck Pietersz. 72
 Phaff, H.E. 9
 Philips van Bourgondië 108
 Phoenixstraat 23
 Pieter de Kautio, kardinaal 89
 Pieter van Foreest 151
 Pijnacker 104, 105
 Platform Spoor 10, 12, 18
 Ploos van Amstel, Cornelis 49
 Porceleyne Fles 11, 14, 16, 26, 147
 Premerstein, Anton von 71
 Prémontré, orde van 101-103, 107-110, 113, 133
 Prez, R.M. de 177
 Prinsenhof, Museum Het 26, 30, 31, 35, 39, 45, 51, 57, 67, 147, 148, 151, 152, 155
 Prinsenhof, vereniging Vrienden van het 12, 45
 Projectgroep Delfts Aardewerk 9
 Provinciaal Erfgoedhuis 12, 29
 Putten, J.B. van 177
 PuZa/MBK 58, 63, 126, 128, 137
 Pythagoras van Samos 67, 70-72, 74, 76
 Quartel, D. de 14
 Quanjel, E.M.C.J. 10, 14
 Rabobank Delflanden 27
 Rademaker, Abraham 58, 60, 61, 94, 106, 133

- Regters, Tibout 151, 152
 Reinier de Graafweg 157
 Rembrandt van Rijn 50-52
 Remmerswaal, T. 10
 Rensen, J.D. 24, 177
 Rex, Johann 74
 Ricarde (Rikarde) 91-95, 101-106, 113, 133
 RijkswegA13 158
 Rijnsburg, klooster bij 102, 108
 Rijswijk 106
 Ring Pass, hockeyclub 38
 Riouwstraat 163
 Riphagen, D. 177
 Riviere, Huis te 105
 Rogge, Cornelis 30
 Rogier, L.J. 44
 Röling, Wiek 44
 Romeyn, 16
 Roos, molen De 17, 18
 Rosse, H. 56
 Rotterdamse weg 100, 123, 124, 127, 158
 Rozemond, A.J.H. 4, 9, 15
 Ruiven 158-162
 Runmolen 161
 Ruys de Beerenbrouckstraat 163
 Ruyter, Pieter de 63, 64
 Sandberg, Ellen 30
 Sanders, Herman J. 147, 148
 Santiago de Compostella 120
 Sarro Lina 30
 Sasbout Vosmeer 44
 Scheepmakerij 123, 125, 163
 Schenk, Leonard 61
 Schie 18, 27, 38, 100, 113, 114, 123-125, 127, 157
 Schiedam 105
 Schiedamsepoort 39, 154
 Schillemans, Sam 146, 155
 Schipluiden 158
 Schmitt, M.M. 15, 18
 Schoemakerstraat 163
 Schoeman, W.C.J. 10, 12, 17
 Schoolstraat 55, 56, 57, 62
 Schoutenstraat 161
 Sebastiaansbrug 16
 Sepp & Zoon, J.C. 153
 Serpo, reptielenhuis 40
 Shakespeare 71
 Shanghai 36
 Siegfried van Eppstein, aartsbisschop 89, 90
 Sikking, Thijs 27, 38
 Sinke, Modehuis 34
 Sint Agathaklooster 153
 Sint Agathaplein 34, 39, 149
 Sint Augustinus 101, 102, 107, 113
 Sint Barbaraklooster 140
 Sint Benedictus 102, 105
 Sint Jorisweg 40
 Sint Lucasgilde 32
 Sint Ursulaklooster 32, 33
 Slood, Jan van der 26
 Slotboom, M. 10
 Smallegange, Mattheus 75
 Smallegange, Willem 75
 Smids, Ludolf 131-133
 Sotheby's, veilinghuis 39, 153, 154, 155
 Spies, F. 9
 Spoorzone 18
 Stadhuis 16, 43, 62
 Stads Koffyhuys 21
 Stanislas College 24, 30
 Starrenburg, Mark 138
 Stationsbuurt 15
 Stedelijk Gymnasium / Grotius College 57, 67
 Steen, Jan 155
 Steffen-Hoogendoorn, W.C. 177
 Steffers, Inge 17
 Steijger, René 34
 Sterringa, A.M.G. 10, 12
 Stichting Sint-Hippolytuskapel 9
 Stichting Vermeer Delft 10, 12
 Stoelenga, M.H.J.M. 177
 Stoke, Melis 91
 Stolk, Fouat 21
 Stolker, F.M. 25, 177
 Stylaert, gebroeders 47

- Surinamestraat 24
 Suys, Barbara 152
 Taebi, B. 177
 Tas, C. 177
 Technopolis 158
 Tetar van Elven, Museum 21
 Thijsse, L. 4
 Thijsseweg 162
 Tiel 118
 TNO Delft 36
 Tongeren, A.J.E. van 177
 Torenstra, J.P. 24, 25, 36, 177
 Touw, J.A. 11, 82
 Trasmolen 162
 Tricot, Dennis 29
 Tropenmuseum 34
 TU/TH 26, 31, 37, 50, 52, 147
 Uderzo 76
 Uytendogaartsingel 162
 Van Berensteynstraat 163
 Van der Maasweg 159
 Van der Mandele Stichting 12
 Van Heelsingel 158
 Van Kinschotstraat 163
 Van Loenen, firma 26
 Van Nobelen BV 141
 Van Oosten en De Vette 27
 Van Swindenweg 162
 Veen, B. van der 137
 Veen, Rob van der 47
 Veerkamp, Nicolaas 26
 Velden, D. van 124
 Vendel, Edward van 22
 Venduehuis der notarissen 145, 146
 Verdi, Guisepppe 74
 Vermolen 162
 Verhoeven, G. 11, 15, 16, 81, 99, 152,
 180
 Verhoeven, Kees 11
 Verkerk, G.A.A. 11, 21, 24, 26, 27, 50,
 64, 177
 Vermeer, Joh. 21, 32, 44, 52, 155
 VermeerDelftcentrum 14, 27, 46
 Vermeertoren 163
 Verschoor, Robin 40
 Verschuyf, M.A. 4, 7, 9, 10, 11, 16, 147
 Vestehof 163
 Vidomes 23
 Viegiers, Ben 149
 Virgilius 73
 Visscher, Claes Jansz 72
 Visscher, Nicolaas 69
 Visser, P.C. 9, 57
 Visser, T. 15, 18
 Vlaanderen 115
 Vliet 38
 Vliet, Elma van 30
 Vlis, Ingrid van der 15
 VOC 45
 Voedselbank 36
 Vogelwacht Delft 30
 Volmolen 162
 Voogt, Nel 25
 Voordijkshoorn 157-163
 Vos, H.H. 4
 Vos, Wil 22
 Vos-de Koning, W.M. 4
 Vries, Jan-Pieter de 30
 Vrijenban 25, 36
 Vroome, Bas de 26, 31
 Vrouw Juttenland 30, 34
 Vuijk, R. 28, 40, 177
 Vuyk, Arie 22
 W.H. van Leeuwenlaan 163
 Waalse Kerk 39
 Waardt, Gerard de 31
 Wakker, K.F. 158
 Wallertuin 26
 Walsum, G.E. van 9
 Walsum, H.V. van 4, 11, 15, 81
 Walsum-Kieft, G.D. van 9
 Walsum-Quispel, J.M. van 9
 Wapen van Holland, huis Het 142
 Wapen van Savoye, huis Het 11, 55, 57,
 62-64
 Wardenaar, Jan 38
 Warmoesbrug 149
 Welhoeck, Agatha 155
 Welhoeck, burgemeester 155
 Welle Donker, M.H. 177

Werfpad 163
Westerman, Pim 34
Westerpop 34
Westlandseweg 157
Westvest 67
Weve, W. F. 4, 7, 10, 11, 15, 55, 67, 81,
123, 180
Wiel, Kees van der 155
Wielens, S.A. 177
Wijbenga, D. 9
Wijk, Gualterus de 151, 152
Wijk, L. van 26
Wijnhaven 149
Wijs-Kamp, J.M. de 9
Willem de Zwijger, scoutinggroep 38
Willem I, koning 133
Willem II, graaf van Holland 85, 88-95,
101, 113
Willem III, graaf van Holland 106
Willem van Oranje 15, 26, 85, 91, 99,
101, 102, 113, 135

Willem-Alexander, kroonprins 26
Wippolder 163
Wit, J.P. de 177
Witmolen 163
Woelderik, B. 15
Wulp, B. van der 16, 44
Zaagmolen 157, 163
Zalm, G. 24
Zeeheldenbuurt 163
Zeelenberg, timmerwinkel 138
Zeven Zonden, restaurant De 23
Zomervrucht, Janneke 36
Zuideinde 124, 158
Zuidergracht 23
Zuidkolk 38
Zuidpoort, winkelcentrum 22, 24
Zwan, Fred van der 24
Zweekhorst, L.C.A. 177
Zwennis, W.C.M. 9-12, 82
Zwetheul, restaurant 22

Lijst van adverteerders

- Auto Centrum Delftstreken 19
Den Blauwen Snoeck, Visrestaurant 20
Hoogheemraadschap van Delfland 96-97
De Deughsaeme Waer 98
Van der Dussen Restaurant Lounge 66
J.W. Elsenaar, Drogisterij 143
Evenementenbureau Delft 130
Hubo 122
Interieur Decor 83
Van Kapel Elektrotechnisch Bureau 54
Kleyweg's Stads Koffyhuis 112
Kool, Meubelstoffeerderij 84
Legendijk Vastgoed 156
Van der Leeuw Optiek 129
Leonidas (Chocolaterie en Lunchroom) & Georg Jensen Damask 80
Maatzorg/De Werven 121
Naaborg Bouwbedrijf 180
Fred Nijs, Fotobureau 41
W.W. van Oosten Zeevishandel 144
Rabobank Delflanden 79
Rien Rothfusz Hengelsport 136
Kees Rozenburg Antiquiteiten 164
Pieter de Ruyter Restauratie 178
Schols en 't Hart Grafmonumenten 42
Talens Foto Video 111
Valkenburg, Slagerij 53
Fa. W. Verbeek Jr., Verf- en Glashandel 142
Drukkerij Vis Offset 41
Van Witteloostuijn Projekt/woninginrichting 65
De Zwart, Mode 176

Historische Vereniging Delfia Batavorum - Delft

Activiteiten

Om de belangstelling voor de geschiedenis van Delft te vergroten en te stimuleren ontplooit de Historische Vereniging Delfia Batavorum, opgericht in 1935, verschillende activiteiten.

De vereniging brengt een **jaarboek** uit met vaste rubrieken en historische artikelen. De leden ontvangen het jaarboek zonder extra kosten.

De vereniging kent de **Delfia Batavorumprijs** (de J.W. Blokpenning) toe aan een persoon of instelling die zich bijzonder verdienstelijk heeft gemaakt voor het bevorderen van de kennis van de geschiedenis van Delft.

Het **Delfia Batavorumfonds** subsidieert projecten, zoals onderzoeken en historische publicaties die betrekking hebben op Delft.

De vereniging reikt jaarlijks de **Le Comteprijs** uit voor een verfraaiing van het Delftse stadsbeeld.

De **Commissie Behoud Stadsschoon** waakt voor het behoud en het herstel van cultureel erfgoed in Delft.

Gemiddeld acht keer per jaar verzorgt de vereniging een **lezing** over veelal specifiek Delftse thema's.

Jaarlijks organiseert de vereniging enkele **excursies**, waarvan minstens één buiten Delft.

De vereniging houdt leden op de hoogte van deze activiteiten door middel van het **Cultuur Historische Bulletin Delf** en een **nieuwsbrief**.

De vereniging heeft een **website**: <http://www.delfia-batavorum.nl>.

Lid worden

U kunt het werk van de Historische Vereniging Delfia Batavorum steunen door lid te worden. U levert daarmee een bijdrage aan het behoud van het historische erfgoed in Delft. Bovendien kunt U dan deelnemen aan de activiteiten van de vereniging.

Aanmelden kan bij het secretariaat:

Delfia Batavorum, Voorstraat 23, 2611 JK Delft,

e-mail info@delfia-batavorum.nl.